MŪSŲ TAUTOSAKA

I

Red. prof. V. Krėvė Mickevičius

Hum. m. fak. Tautosakos Komisijos leidinys

Kaunas, 1930 — Vytauto Didžiojo — metai

R 398(474.5)(05)
XX Mu-157

Akc. „Spindulio“ B-vės spaustuvė.

KAUNO KUNIGŲ SEMINARIJA
BIBLIOTEKA
556
Nr.

Redakcijos žodis.

Tavo tėvynė, tavo protėviai, tavo tauta, tavo gimtoji vieta, tavo praeitis ir tavo prigimtis — tai tavo šventų šventybė. *R. H. Francé.*

Sako, be praeities nesą ateities, kad dabarties ir ateities žygiai — tai praeities žygių atbalsiai.

Kas kas, bet mes, lietuviai, visumet galime džiaugtis ir didžiuotis savo protėvių žygiais, nes mūsų praeitis — tai vaivorinė tautos tragedija, pražydusi karžygių krauju, amžiais lietų del laisvės, to brangiausio žmogaus ir tautos turto. Bet tai istorija, tiktai protui bylojantieji faktai, su kuriais dabar, atgavus mums nepriklausomybę, kiekvienas mūsų moksleivis turi susipažinti besėdėdamas mokyklos suole.

Be sausai mūsų didvyriškos praeities surašytų istorinių faktų, mes turime dar vieną sritį, kuri širdimi ir širdžiai kalba. Būtent, mūsų tautosaką, liaudies žodinę kūrybą. O jos, tos mūsų liaudies žodinės kūrybos deimantais tiek seniau gėrėte gėrėjosi (Goethe, Šilleris), tiek ir nūnai (K. Balmonto ir Milašiaus puikūs pasisekimai su mūsų liaudies žodžiu prancūzų visuomenėj) tebesigėri kiekvienas svetimšalis, kuriam netikėtai tenka susipažinti su tuo mūsų tautos dvasios lobynu.

Tik visa nelaimė, kad tas mūsų tautos brangus turtas, toji mūsų liaudies kūryba iki šiol vis dar tebėra išmėtyta po visą lietuvių gyvenamąją žemę, sakytum, aukso krisleliai, neišrankioti iš po žemės dulkių. Taip buvo iki šiol, bet toliau jau taip nebeturi būti ir nebebus. Įsikūrusi prie mūsų universiteto humanitarinių mokslų fakulteto Tautosakos komisija jau iš pirmos savo gyvavimo dienos energingai griebėsi užrašyti, kodifikuoti ir atspausdinti visą, ką yra sukūrusi liaudies širdis, kad mūsų šios ir būsimųjų gadynių kartos

galėtų džiaugtis ir amžinai semti sau jėgų iš praeities, kuri kiekvieną tautą gaivina, kaip skanus tyro šaltinio vanduo.

Naujai gimusi Tautosakos komisija supranta, kad ji mažiausia visa dešimtim metų pavėlavo gimti ir labai gerai žino, kad prieš ją stovi didžiausias darbas. Bet antra vertus, komisija ir tai puikiai žino, kad jos darbą rems kiekvienas lietuvis, visa mūsų tauta, nes tas jos darbas yra visos tautos reikalas ir ne bile koks reikalas, bet tautos dvasios kūryba, lietuvių garbė. Juk kiekviena liaudies daina, kiekvienas jos padavimas, kiekviena jos pasaka, mįslė, patarlė — tai mūsų dvasios pumpurėlis, mūsų sielos krislelis, mūsų kūrybinės galios potencija, pamatas bei pradai tiems mūsų žodinio meno žiedų žiedams, kuriais ne šiandie, tai ryt nuspalvos mūsų tautos kelias.

Be turimos jau tautosakos medžiagos sutvarkymo ir paruošimo jos spaudai, komisijos svarbiausias uždavinys — užrašyti, kas dar nėra užrašyta iš liaudies lūpų. O tas darbas be galo skubus, nes kiekvieną dieną senesnieji žmonės, mokantieji net po kelis šimtus senovės dainų padainuoti, žengia už amžinatvės angos, nusinešdami su savim tą brangų turtą. Be to, tas darbas ir labai sunkus. Tad, kad tas darbas palengvėtų ir sparčiau žengtų į priekį, komisija sumanė leisti šį neperiodinį organą, kuris bus kaipo skatintojas, kad visi geros valios lietuviai inteligentai kruste sukrustų ir stotų talkon komisijai jos darbe — greičiau išvysti atspausdintą mūsų liaudies žodinę kūrybą.

Be grynai organizacinio tautosakos darbo straipsnių, žurnale „Tautosaka" bus spausdinami taip pat ir atskiri tautosakos kūrinėliai — pasakos, padavimai, legendos, burtai, priežodžiai, mįslės ir t. t. Be to, tame žurnale bus skelbiama, kas, kur ir ką užrašė iš liaudies lūpų ir visa ta medžiaga, kuri yra susijusi su liaudies žodinės kūrybos reikalu.

Nors Tautosakos komisija žino, kad jos darbą rems visa Lietuvos šviesuomenė, bet daugiausia ji tikisi savo darbui paramos iš pradžios ir kitų mokyklų mokytojų, kurie kasdien turi progos šį tą nugirsti iš mūsų tautosakos ir kuriems tautosakos reikalas yra artimas ir brangus. Todel šį savo žurnalą komisija visiems mokytojams siuntinės nemokamai. Visi kiti tautosakos rinkėjai, susižinoję su komisija, irgi dykai galės gauti šį žurnalą.

Tad Tautosakos komisija, išeidama šiuo žurnalu į kievieną Lietuvos kertelę, šviesia viltimi žiūri į savo darbą, nes ji šventai tiki,

kad kiekvienas šviesuolis lietuvis atsilieps į jos žodį — sukrusti į darbą užrašinėti tautosakos medžiagą, kad ji greičiau būtų atspausdinta ir dideliais, gražiai sutvarkytais, kodifikuotais tomais džiugintų kiekvieno akį ir širdį.

O turint gero noro patarnauti gražiai idėjai, o taip pat — truputį valios bei pasiryžimo geram darbui — nieko nėra sunku bei negalima.

Taigi iš praeities į ateitį, kuri turi būti graži, kaip kiekvienas rytas yra gražus.

Petras Vaičiūnas.

V. Mykolaitis

Tautosakos reikšmė.

Tautosaka, žodinė liaudies kūryba, apima labai plačią dvasinio žmogaus gyvenimo sritį. Liriniai emocinis jausmo pakylimas ir sužadintos vaizduotės veiklumas, praktiškojo gyvenimo išmintis ir antprigimtinės tikėjimo apraiškos — visa tai, ar šaip, ar taip, atsispindi liaudies dainose, pasakose, padavimuose, priežodžiuose, mįslėse, burtuose ir kerėjimuose. Ir visa tai perėję ilgą išsivystymo kelią, susiderinę su tautos mąstymo būdu ir jos psichika, su gilios praeities pėdsakais ir kultūros laimėjimų paminklais. Nenuostabu tad, kad tautosaka jau ne nuo šiandien yra sukėlusi didelio susidomėjimo, o jos rinkimas tapęs pirmaeilės svarbos uždaviniu. Šis uždavinys pas mus, deja, jau gerokai pavėluotas. Dideli tautosakos turtai yra žuvę negrąžinamai ir kasdien dar tebežūva. Atrodo, kad mūsų šviesuomenė, ypač mokytojai, studentai ir moksleiviai, kuriems patogiausia tą darbą atlikti, per maža yra įsisąmoninę tautosakos reikšmę ir svarbą. Šiuo straipsneliu aš ir noriu priminti kai kuriuos svarbesniuosius tautosakos reikšmės atžvilgius.

I.

Visų pirma, žodinė liaudies kūryba pati savaime jau sudaro tokią vertenybę, kurios netekti būtų didelė skriauda ne tik mums patiems, bet ir visam kultūringam pasauliui. Aš turiu omeny pirmiausia estetinę liaudies dainų ir pasakų vertę. Mūsų dainų melodijos ir žodžiai patraukė mūs kaimynų dėmesį pirmiau, negu mes patys tai pastebėjome. Pilypo Rugio (Ruhig'o) nedrąsiai nurašytas ir išverstas kalbos reikalams trijų dainelių tekstas, savo nayviu, pasak Lessingo, sąmojum ir žavinčiu paprastumu įveda lietuvių dainą į daugelio vokiečių poetų — ir pačio Goethes — kūrybą. Tetznerių

liudijimu, lietuvių dainas panaudoję šie vokiečių rašytojai: Adalbert von Chamisso panaudojęs 4 dainas. Jojo draugas Franz von Gaudy lietuvių dainų motyvą įtraukęs į savo „Die Pestjungfrau". Wilhelmas Jordanas 1844 m. išleido „Litauische Volkslieder u. Sagen", remdamasis Reza. Dainų elementų esą Daumerio „Hafise" ir J. Soldat'o poemoj „Sareka". Jo gi „Rambinus" su „Gesang der Laumen" ir „Gesang der Barzducken". Pagaliau Felix Dahn, parašęs „Die Litauer in Frankreich", taip pat naudojosi lietuvių tautosaka. Aukštą estetinę mūsų liaudies dainų vertę pripažino ne tik visi artimieji mūsų kaimynai, bet paskutiniais laikais ir tolimi ir taip jau rodos mums svetimi prancūzai, stačiai susižavėjo ne tik dainomis, bet ir pasakomis[1].

Koki elementai sudaro estetinę lietuvių dainų ir pasakų vertę, tai jau atskiros studijos tema ir aš čia nė nebandysiu jos nagrinėti. Pakaks priminus, kad tautosakos poezija visus patraukia savo paprastumu, nuoširdumu, švelnumu ir aukštu moraliu skaidrumu, kuris pasireiškia tiek motyvų ir vaizdų pasirinkimu, tiek ir pačio dainininko išvidiniu nusiteikimu. Senoviškoji lietuvių daina be to rodo tokį įsijautimą į gamtą ir tokį intymų sutapimą sielos gyvenimo ir gamtos reiškinių, kad rodos be jokių pastangų, visai savaime, išplaukia nuostabaus paprastumo ir kartu gilios prasmės posmai. Kas gali būti gražiau ir kilniau už šitokius posmus:

Aukštas dangus, šviesios žvaigždės didelės ir mažos —
Šviesus kelias man, berneliui, joti pas mergelę.

arba

Aukštam kape begulėsi —
Žemės žiedu bežydėsi.

arba dar tokia daina, kaip „Lėk, sakalėli, per ežerėlį". Del to daugelis lietuvių liaudies dainų įgauna simbolinės prasmės. Simbolinės ne del atskirų formulų, kaip, pav., „rūtų vainikėlis", „lino žiedelis" etc., bet del viso jose glūdinčio gyvo gamtos priėmimo, plotmių perkėlimo ir tokio dvasios paslapčių apreiškimo, kurio neišaiškinsi jokia poetika, nei meniškųjų priemonių panaudojimu.

Įsiskaitykime į tokią nuostabią, plačiai žinomą dainą: „Rūpinosi motinėlė, rūpinosi sengalvėlė: kur išleisiu dukrelę" ir įsitikinsime, kad mūsų tautosakoj iš tiesų esama tikrų poezijos perlų. Juk pro tos dainos posmus, pro tą irracionalį motyvų keitimą, trykšta visa skausmo poema ir gyvenimo tragedija! Ir kartu kokia rimtis — ir koks

[1] Poeto O. W. Milašiaus vertimai.

originalus mirties temos traktavimas! Pradžios svodbinės dainos motyvas, išleidimas dukrelės „ar į kiemą kiemužėlį, ar į margą dvaružėlį", staiga griežtu kontrastu pasikeičia šermeninės raudos motyvu: „ar į aukštą kalnelį, pas margas liepeles, į šaltą kapelį". Ir štai jau giedriam idiliškam pavasario fone broliai, atginę žirgelius, žarsto ant sesės kapo smiltužėles, šaukia ją vėl gi šermeninės raudos žodžiais: „vai, kelk, mūsų seserėle, vai kelk, balta lelijėle, drobelių audėjėle". Bet mes jaučiame, kad čia jau ne rauda, tik mistiškas santykiavimas — dialogas su mirusia. Atrodo, kad mirties galia visa naikinanti: užžels takužėliai, užmirš tave berneliai, užlinks liepų šakužėlės, užgrius siera žemužėlė... Bet ne! „Rasis balti dobilėliai tai ant tavo kapelio"... žemės žiedu bežydėsi... Iš tiesų, labiau taikios ir raminančios dvasią rezignacijos negali būti.

Rastume visą eilę tokių dainų, kurios liudija apie aukštą dvasinę tautos kultūrą ir meniškus jos gabumus. Galėtume sudaryti turtingą, poezijos atžvilgiu vertingiausią liaudies dainų antologiją. Tokių pat savaime vertingų dalykų randame liaudies pasakose, padavimuose ir visoj smulkiojoj tautosakoj. Gyvas pastabumas, išmintis, sprendimo tikslumas, dorovingumas — ir kartu vaizdo bei išsireiškimo plastiškumas ir čia sukuria gražių ir įdomių pavyzdžių.

II.

Tačiau tautosakos lobynas svarbus mums ir daugeliu kitų atžvilgių. Pirmiausia, literatūros menui ir mokslui. Be jokių teoretinių išvedžiojimų, pats gyvenimas rodo, kad visų tautų literatūros kūryba daug yra sėmusi iš tautosakos lobyno. Jau aukščiau minėjau, kaip vokiečių poetai buvo susidomėję mūsų liaudies dainomis ir jas panaudoję. Bet neieškodami pavyzdžių svetur, perverskime savąją literatūrą ir pamatysime, kad ji sunkte persunkta tautosakos motyvais, formomis ir išmarginta atskirais posakiais. Tautosakos elementų randame jau 19 šimtmečio mūsų literatūroje, jais naudojasi „Aušros" gadynės rašytojai, juos, kaipo programinį dalyką, įtraukia į literatūrą naujoji rašytojų karta po spaudos leidimo, į juos, pagaliau, nori atsiremti ir moderniškoji 4 vėjų futurizmo kryptis. Tad iš tiesų plati turi būti mūsų tautosakos sritis, jeigu taip įvairių, dažnai net priešingų krypčių rašytojai randa joje tinkamos sau medžiagos! Tai visai suprantamas dalykas. Tautosakos turtas krovėsi ilgais šimtmečiais. Jis buvo kuriamas tenkinti labai įvairius žmo-

gaus - individo ir kolektyvo dvasios reikalus, del to taip plačiai ir išsišakojo motyvais, formomis, nuotaikomis ir išreiškimo priemonėmis. Rasime čia žmogų ir gamtą, darbą ir žaismą, liūdesį ir džiaugsmą, sielvartą ir meilę, šeimyną ir viengungystę, visas gyvenimo apeigas, taiką ir karą — klasifikaciją galėtume tęsti dar keleriopomis kryptimis. O formos ir priemonės! Tiesioginis pasisakymas, gili simbolika ir ekspresionistiškas refreno ryškumas. Ir dar keleriopi kiti atžvilgiai. Taip, tautosakoj yra pakankamai turto visiems ir kiekvienam.

Jeigu tautosaka yra svarbi literatūros kūrybai, tai ta svarba dar padidės, jei atkreipsime dėmesį ypatingai į literatūros tautiškumą. Kiekvienos tautos literatūra nori ir turi būti tautiška, vadinasi, išsiskirti iš kitų tautų literatūrų. Bet kuomi? Ne idėjiniu turiniu, nes jis yra bendrai žmoniškas, abstraktinio mąstymo padaras; ne motyvais, nes ir jie yra tarptautiniai; ne vaizduojamojo gyvenimo aplinkuma, nes ji yra per daug nepastovi ir paviršutiniška. Literatūros tautiškumą sukuria joje įkūnyta Tautos Dvasia, Tautos Siela. Bet tai yra tik poetinis įvaizdis. Atmetę poeziją ir mistiką, čia pat pasakysime, kad Tautos Dvasia tai yra tautos psichika — jos jautimo ir mąstymo būdas, jos charakteris, jos individualinis pasaulio reiškinių pergyvenimas. Šitai gi ryškiausiai atsispindi tautosakoj, nes čia kiekvienas motyvas, kiekvienas sudėtinis vaizdas, kiekvienas kurio nors reiškinio interpretavimas, perėjęs per ilgą kolektyvinio naudojimo procesą, turi susiformuoti atitinkamai į to kolektyvo jautimo, mąstymo ir vaizdavimo būdą. Del to kiekvienos tautos liaudies kūryba, nežiūrint motyvų bendrumo, yra ar šiokiu, ar tokiu atžvilgiu tautiškai originali. Taigi ir rašytojas literatas, jeigu nori kurti tautinę literatūrą, turi pažinti tautosaką ir paieškoti, kaip joje pasireiškia etninės jo tautos ypatybės. Ir matome, kad tie mūsų literatūros kūriniai, kurie yra kilę iš gilesnio liaudies kūrybos dvasios nujautimo, sudaro pastoviausią literatūros turtą.

Tautosaka yra svarbi ne vien literatūros kūrybai, bet ir literatūros mokslui. Visų pirma iš tautosakos, tiksliau iš liaudies dainos, mums paaiški pati poezijos esmė, jos pradžia, jos kuriamieji veiksniai ir išsivystymo kelias. Liaudies dainoj mes susitinkame su gryniausiu poezijos apsireiškimu. Čia nėra jokių priemaišų iš šalies, jokių iš anksto priimtų nuostatų, jokios tendencijos nei nuožiūros, žodžiu, jokio kito tikslo, kaip vien tik tenkinti įgimtą,

natūralų dvasios palinkimą dainuoti — skambiu ritmingu žodžiu ir melodija, reikšti savo sąskambesį su gamta, pasauliu ir gyvenimu, atsiliepiant į begales įvairių aplinkybių ir progų. O jei tame nayviame, negudraujančiame, be nuožiūros pasireiškiančiame sielos balse vis delto randame paslėptą gilios išminties ir aukšto dorovingumo ir paramos sunkiomis gyvenimo valandomis, tai tas vien parodo, kaip gili ir prasminga yra pati poezija.

Tautosakoj, liaudies dainoj, mes nusileidžiame į giliausią ir pirmykštę poezijos kūrybos šaknį, kada žmogus, kaip kūdikis, pirmą kartą atvėrė akis į platųjį pasaulį ir pirmaisiais garsais pareiškė savo vidaus nusiteikimą. Čia mes randame pirmykščio žodyno emocionalinius garsus - šūksnius ir visą tolimesnį poetinių išsireiškimo formų kūrimąsi. Poetinės liaudies kūrybos priemonės pereina į individualinės kūrybos sritį — literatūrą, kur jos jau savališkai kreipiamos pagal tam tikrą nuožiūrą įvairiomis linkmėmis. Šitas antrasis; individualinės kūrybos arba literatūrinės poezijos kelias yra painus, o jo vingiai ne visados tikslūs ir vaisingi. Tad liaudies dainos poetinių priemonių išsirutulojimas, kur nėra jokių šuolių, kur kiekviena forma remias tradicija, kuriasi iš ankstyvesnėsės formos, geriausiai nušviečia tų priemonių prasmę, padeda susivokti individualinės, literatūrinės poezijos priemonėse ir tokiu būdu tampa visos poetikos pagrindu. Iš čia suprantama, kad ir į literatūros istoriją tautosakos studijos meta daug šviesos, paaiškindamos daugelio motyvų ir formų kilmę. Ne vieną painų klausimą tautosaka padės išrišti ir lyginamajam literatūrų moksle.

III.

Be tautosakos pagalbos negali apsieiti nė daugelis kitų mokslų: etnografija, kalbotyra, istorija, religijų mokslas ir net psichologija. Žinoma, kad būtų galima duoti visiems šitiems mokslams medžiagos ar pagalbos, pati tautosaka, kaipo tokia, turi būti vispusiškai pažinta ir išstudijuota. Tautosakos mokslas išsidirba savo metodus ir nustato formalinį savo objekto atžvilgį. Tiesa, ne visų tautosakos sričių studijos vienodai pažengusios priekin. Daugiausia yra padaryta dainų ir pasakų bei padavimų srity, mažiau išstudijuota smulkioji tautosaka: patarlės, burtai, mįslės etc. Tautosakos poezijai tirti svarbus yra rusų mokslininko prof. A. N. Veselovskio istorinis metodas, ieškąs poetinių priemonių ir dainos formų kilmės ir jų to-

limesnio rutuliojimosi. Be istorinių tyrinėjimų šiandien būtų visai nesuprantama ir neišaiškinama kai kurių dainų struktūra, metaforų ir simbolių reikšmė, pasikartojimų ir refrenų atsiradimas. Šitiems klausimams išrišti reikalinga daug medžiagos. Reikalinga turėti kuodaugiausia tos pačios dainos variantų, žinoti jos atlikimo aplinkybės: vieta, darbas, žaidimas, apeigos, etc. Lyginimas su kitų tautų panašiomis dainomis čia taip pat yra svarbus dalykas. Be to, sinkretinių žaidimų arba jų liekanų studijavimas istoriniam metode užima svarbią vietą ir meta daug šviesos į ne vieną tamsią tautosakos poezijos problemą.

Pasakų studijavimo bei tyrimo darbas yra taip pat komplikuotas ir turi jau savo istoriją. Pasakos moksliškai imta tyrinėti nuo ankstybojo romantizmo laikų. Neminint Herderio liaudies dainų ir pasakų aiškinimo, bene pirmieji broliai Jokūbas ir Vilhelmas Grimm'ai davė mokslinio pasakų tyrimo pagrindus, nurodę senesniuosius pasakų rinkinius, savo paduotųjų pasakų kilmę ir iškėlę aikštėn vokiečių pasakų panašumą su prancūzų, italų, slavų, arabų, indų pasakomis. Pasirodo, kad pasakos, lygiai kaip ir dainos, nėra tai pastovios, galutinai susiformavę vienetos, bet yra nuolatos besiskaidančių ir besiderinančių atskirų motyvų rinkinys. Pasakų motyvai dažnai yra tie patys pas įvairias tautas — ir štai vienas svarbiausių tyrinėtojo uždavinių susekti motyvo tėvynė ir jojo kelionė. Šiam uždaviniui išspręsti daug yra pasidarbavęs suomių mokslininkas Antti Aarne savo geografiniai - istoriniu metodu. Pasaką reikia išskaidyti į sudedamuosius jos motyvus ir kritiškai juos tirti įvairiose tautosakose. Ten būsianti motyvo tėvynė, kur jis bus gryniausias ir gausingiausiai paplitęs variantuose. Šalia motyvų, rasti tautiškieji elementai esamose pasakose — jau visai atskiras, ne mažiau svarbus ir sunkus uždavinys. Tad įvairių tautų pasakų lyginimas turi didesnės svarbos, negu dainų lyginimas, nes pasakos motyvai, turi daugiau reikšmės pasakai, negu dainos motyvas dainai, o yra dažniausiai tarptautinio pobūdžio. Ir čia vėl aiškėja, kaip svarbu mums surinkti kuo daugiausia mūsų tautoj žinomų pasakų, jų variantų ir motyvų. Tik turėdami pakankamą jų kiekį, mes galėsime apytikriai nustatyti, kurie motyvai yra mums originalūs, o kurie, nors ir svetimi, bet jau pakankamai prigiję, susiderinę su visu tautos gyvenimu ir jos psichika, vadinasi sutautiškėję, sulietuvėję. Tokiu pat būdu galėsime išskirti ir tuos motyvus, kurie tepasilieka visai svetimi mūsų tautosakos dvasiai.

Iš visų, aukščiau suminėtų mokslų, kuriems tautosaka gali duoti pagalbinės medžiagos, aš čia noriu pabrėžti jos reikšmę ypatingai kalbotyrai ir etnografijai. Visiems žinoma, kokiu kruopštumu kalbininkai jau nuo seniai stengiasi kalbos dėsnius paremti iš tautosakos skolintais pavyzdžiais. Nėra reikalo išrašinėti čia visos eilės mūsų pačių, latvių, vokiečių, rusų ir kitų tautų mokslininkų kalbos reikalams tyrinėjusių mūsų tautosaką. Iš tiesų, čia turime gryniausią kalbos šaltinį. Drąsiai galime net tvirtinti, kad tautosaka, ypač dainos, ir apsaugojo mūsų kalbą nuo svetimųjų įtakos ir sudarkymo. Mat dainos kalba, suimta į griežtus, ritmuotus posmus - formules ir atmintinai išmokta, daug sunkiau duodas iškreipti, negu paprastoji, kasdieninė šnekta. Ir visoj tautosakoj kalba — tai kraujo, dvasios balsas, gyvai sutapęs su giliausiais pergyvenimais, su visu jautimo ir mąstymo būdu. Delto iš tautosakos pasekami ne vien nusistovėję gyvosios kalbos dėsniai, bet ir jos kūrimosi procesas. Lietuvių tautosakoj pirmapradės kalbos žymės, matyt, yra taip dar aiškios, kad, pav., Potebnia, tirdamas santykį tarp minties ir žodžio, tolydžia kreipias į lietuvių kalbą ir tautosaką. Tos pirmapradės žymės daugiausia išsilaikė metaforose, palyginimuose ir epitetuose, vadinasi, seniausiose ir pastoviausiose poetinio dainų stiliaus formulėse. Tokios pat reikšmės turi burtų, kerėjimų ir užkeikimų formulės. Iš čia jau aišku, kad tautosaka kalbotyrai turi daug didesnės reikšmės, negu gyvos kalbos arba tarmių pavyzdžiams pasirinkti.

Lygiai didelė tautosakos reikšmė etnografijai, etnologijai ir visiems tiems mokslams, kurie tiria tautos būdą, papročius, tikėjimą, būklę ir viso gyvenimo apyvoką. Čia lygiai yra svarbios ir dainos, ir pasakos, ir padavimai ir visos smulkiosios tautosakos rūšys. Hipotezės apie seniausias priešistorinės kultūros formas didele dalimi remiamos tautosaka. Pirmiausia, kai del tikėjimo dalykų, tautosakoj neabejojamai randame ankstyviausių jo formų, animizmo, zoomorfizmo, totamizmo, liekanų. Ir visas savotiškas, intymus liaudies santykis su antgamtiniu ir pomirtiniu gyvenimu, šalia oficialės religijos, ligi šių dienų geriausia atsispindi dainose, raudose, padavimuose, burtuose ir gausinguose pasakojimuose „apie gyvenimą vėlių bei velnių". Iš padavimų apie pasaulio sutvėrimą, apie paukščius ir žvėris, apie Dievo lankymąsi žmonėse gal net galėtume sudaryti savotišką mūsų

liaudies kosmogoniją, o jau tikrai rasime įdomių daugelio reiškinių aiškinimą, kuris, savo vietoje, parems šiokią ar tokią platesnio pobūdžio išvadą.

Tautosakoj galime rasti ir vyriausio žmonių verslo liekanų, pav., agrarinių švenčių motyvų, žemelės - maitintojėlės garbinimas, vaisių (dažniausiai obuolių) ir erotikos paralelizmo. Daugelio tautų liaudies kūryboj randama ir kitokių kultūros pažangos pėdsakų, pav., žalvario, sidabro, geležies, aukso vartojimas — ir kaip tai atsiliepė liaudies fantazijoj. Lietuvių liaudies dainose dar esama ankstybųjų endogaminės ir egzogaminės gadynės šeimos sudarymo atobalsių. Nuotakos vogimas, grobimas, išpirkimas, vadavimas išsilaikė dar daugelio dainų tekste ir vestuvių apeigose.

Žymūs istorijos faktai ir asmenys mūsų tautosakoj ilgiau neišsilaiko. Bet klausimas, ar jųjų prasmė, idėja neįsivelka liaudies fantazijoj į tam tikrus vaizdus ir fabulas? Pasakos apie karalius, padavimai apie pilis, piliakalnius ir šiaip žymesnes vietas turėtų duoti medžiagos šitam klausimui išspręsti. Jau ir ligšiol paskelbti prof. M. Biržiškos „dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos" ir prof. V. Krėvės - Mickevičiaus „Dainavos krašto liaudies dainos" (ypač dainos apie Šarūną), bei padavimai apie karalių Žvaigždikį „Tautos ir Žodžio" IV kn.), apie Raigrodo miestą („T. ir Ž." 1 kn.), apie Liškevą ir Merkinę („T. ir Ž." III kn.) sudaro labai brangią medžiagą nušviesti santykiui tarp praeities įvykių ir liaudies kūrybos. Šitokia medžiaga turi būti renkama visu atsidėjimu. Neturėdami tautinio liaudies epo, iš tokių dainų, pasakų ir padavimų gal galėtume suvokti tą dvasios ryšį, kurs jungia mūsų tautą su praeitim ir gyvenamuoju kraštu.

Suėmę draugėn visos mūsų tautosakos įdomumą ir vertę ir jos daugeriopą reikšmę įvairiais kitais atžvilgiais, matome, kad tautosaka sudaro iš tiesų neįkainojamą kultūros turtą. Nelaimė tik, kad tas turtas kasdien vis sparčiau nyksta. Ir jeigu mes nepasiskubinsime surankioti dar ir šiandien gausingų jo likučių, tai neteksime ne tik pačio to turto, bet ir vaisingos medžiagos ir daugelio priemonių tolimesnei mūsų meno ir bendrai kultūros kūrybai.

Prof. V. Krėvė Mickevičius.

Tautosakos rinkimo darbas ir jo sunkumas.

„Tautosaka", kaipo žodis, negimė liaudies lūpose, bet buvo sugalvotas XIX amžiaus pabaigoje, mūsų tautinio atgimimo metu. Jo tėvas bene bus tiktai Jonas Basanavičius. To žodžio pagrindan paimta sąvoka „tauta". Tuo metu liaudis buvo identifikuojama su visa tauta, ir tam, be abejo, buvo pamato, nes mūsų bajorija ir miestelėnai buvo sulenkėję, tad tikru tautos atstovu pasiliko vien tik liaudis, jei neimti galvon būrelio iš liaudies kilusios inteligentijos.

Kuriant žodį „tautosaka" jo pramanytojas turėjo omeny vien tik dainas, pasakas, legendas ir padavimus. Tą aiškiai mums rodo antra žodžio dalis — „saka". Bet šiandien dainos, pasakos, legendos ir padavimai neišsemia visos „tautosakos" nuovokos. Mums šiandien tautosaka yra visa, kame tik pasireiškia per žodį liaudies kūryba, liaudies sąmojus. Todel tolygią su dainomis, pasakomis, legendomis ir padavimais vertę turi ir patarlės, priežodžiai, mįslės, burtai, prietarai, žmonių vardai ir pavardės, vietų pavadinimai, žmonių, gyvulių ir paukščių pravardžiavimai ir t. t. Visa tai turime branginti, saugoti, užrašinėti, rinkti, kaip brangiausią turtą, kuriame glūdi užburta mūsų liaudies siela, o taipogi praėjusių kartų ilgo patyrimo vaisiai.

Jau šiandien mūsų inteligentijai, bent žymiai jos daliai, toji liaudies siela yra devyniais raktais užrakinta, o toliau ji bus dar labiau paslaptinga, nes inteligentija vis labiau ir labiau tolsta nuo liaudies, vis labiau persisunkia kosmopolitinės kultūros dvasia. Girdime, kad nuolat kalbama apie tautinį meną, tautinę literatūrą, bet iki šiol dar niekas nėra apibūdinęs, nurodęs, kame tas meno ir literatūros tautiš-

kumas glūdi. Jaunesnės gi kartos visai atmetė tautiško prado sąvoką, jos nepripažįsta jo, kaipo tokio, ir jo sąvoką visai išmetė iš savo leksikono.

Suprasti tą sąvoką galima bus tik ištyrus liaudies kūrybą. O kad ją nuodugniai ištirtum, nuodugniai su ja susipažintum, reikia ji surankioti, sugrupuoti, padaryti prieinama kiekvienam, kuris norės to darbo imtis.

Tautosaką rinkti — ne lengvas ir ne tiek prastas darbas, kaip kad dauguma inteligentų mano. Yra paprasta, pas mus giliai įsivyravusi nuomonė, kad užtenka vienam kitam mokslininkui ar net mėgėjui apvažinėti tas ar kitas Lietuvos sritis — ir ten tautosakos rinkimo darbas jau atliktas. Tai nuomonei pas mus įsišaknyti padėjo dažni po Lietuvą važinėjimai svetimšalių mokslininkų, kurie dar prieš didįjį karą lankydavo Lietuvą kalbotyros tikslais ir kurie, mūsų tautosakos suįdominti, imdavosi užrašinėti dainas, pasakas ir kitą tautosakos medžiagą.

Taip apvažiuojant galima išgirsti vieną kitą populiaresnę dainelę, vieną kitą plačiau žinomą padavimą, pasaką, sumedžioti net keliolika mįslių. Bet svarbesnes — seniausias dainas, padavimus galima išgirsti tik iš senų žmonių, o jie, tai jau vengdami jaunesniosios kartos pašiepimų, tai jau nesuprasdami reikšmės, kokiam reikalui šis „ponas", „išdykėlis" įdomaujasi tokiais niekais, nenoriai pasakoja, ypač nenoriai dainuoja. (Dainą užrašyti negirdint jos dainuojant negalima tiksliai). Reikia su tokiais senais žmonėmis gerai susigyventi, įgyti jų pasitikėjimo, be to, dargi surasti tinkamą progą — tik tada išgirsi „senoviškų" dainų, kurių šių dienų jaunimas nebemoka ir nebedainuoja, išgirsi padavimų ir legendų, kurių kitais atvejais niekados neišgirsi.

Visa tai pasiekti galima tiktai ilgesnį laiką toje ar kitoje vietoje apsigyvenus, ilgesnį laiką su vietos žmonėmis glaudžiai santykiaujant. Tai gali pasiekti geriausiai liaudies mokytojai. Ypač tokiam darbui teikia geros progos ilgi žiemos vakarai.

Tą darbą gali dar gerai atlikinėti studentai ir aukštesnių klasių mokiniai, vasarą ir žiemos metu praleisdami gimtajam kaime atostogas.

Dar sunkiau užrašyti burtus, prietarus, patarles ir priežodžius. Čia žmonės dažnai net nesupranta, ko jų klausia. Tik ilgai kurioje nors vietoje gyvenant ir sekant liaudies gyvenimą, iš gyvos kalbos galima išgirsti ir užsirašyti tas ar kitas įdomesnis išsireiškimas, toji

ar kita išgirsta patarlė, pastebėti tas ar kitas prietaras. Tam būtinai reikia nuolatinio su liaudimi santykiavimo, kad ji nesislėptų nuo tėmytojo, kaipo pono, mėgstančio tamsų žmogelį pašiepti su jo prietarais, pažiūromis, gydymo būdais ir t. t.

Liaudies kūrybos procesas pas mus, be to, dar nepasibaigė, ypač dainų srity, tad ir nuodugniau susipažinusiam su ta ar kita apylinke ir ištyrusiam visa, kas galima ištirti, pasidarys aišku, kad toje apylinkėje darbas dar nėra baigtas. Todel reikalingas yra nuolatinis stebėjimas, nuolatinis naujai gimstančios ir iš praeities gilumos vis dar į viršų veržiančiosios tautosakos rinkimas.

Atsižvelgiant į visas šitas aplinkybes darosi aišku, kad tautosakos rinkimo darbas negali būti atliktas pavienių asmenų. Jo tinkamam sutvarkymui reikalinga tam tikra plati organizacija, kuri tinklu padengtų visą Lietuvą. Reikalinga visoje Lietuvoje sukurti tam tikri tautosakos rinkimo centrai, kurie rūpintųsi turėti savo nuolatinius stebėtojus kiekvienam kaime, kiekvienam vienasėdy, artimesnėje tam centrui apylinkėje.

Todel Tautosakos kodifikavimo komisija, įsikūrusi prie Lietuvos universiteto humanitarinių mokslų fakulteto, ir yra nusistačiusi tokius centrus organizuoti ir tam jau yra padariusi atitinkamų žingsnių.

Reikia manyti, kad visi, kas tik gali, prisidės prie šito darbo, ir bendromis pajėgomis, bendru pasiryžimu bus galima tinkamai šis darbas atlikti. Latviai ir estai jau žymesnę dalį šito darbo yra atlikę ir pas juos šito darbo uoliai ėmėsi pradžios mokslo mokytojai, ir kad tos tautos šiandien jau turi dainų kodifikuotus leidinius, bene didžiausias tame nuopelnas yra tų pradžios mokyklų mokytojų.

Dešimtį metų nepriklausomai gyvendami, mes šioje srity dar nieko nesame nuveikę, gal daugiausia todel, kad vis laukėme kažkokių geresnių sąlygų, bet tosios geresnės sąlygos vis nesusidarydavo ir reikia manyti, nesusidarys, jei mes patys jų sudaryti nepasistengsime.

Dirbkime tokiose, kurios yra, ir gal po kelerių metų ar net ir po keliolikos — priklausys nuo mūsų uolumo — pamatysime vaisius, kuriais galėsime pasigėrėti ne tik mes, bet ir vakarų Europos mokslininkai, kuriems gausiai suteiksime etnologinės medžiagos.

V. Krėvė Mickevičius.

Mūsų paukščiai tautosakoje.

Kiekviena tauta turi savo padavimų apie paukščius, bet gal nė viena, išskyrus senovės graikus, neturi jų tiek, kiek lietuviai. Daugumą paukščių, ypač tų, kuriuos žmogus dažniau mato, jis vaizduoja sau, kaip nelaimingus apsivertėlius, kurie anksčiau buvo žmonės. Tų paukščių glaudimasis prie žmonių gal ir pagimdė tas legendas.

Atsižvelgiant į legendas ir padavimus ir tų legendų užrašymo vietą, tenka pasakyti, kad tuo atžvilgiu žmonių vaizduotė žymiai smarkiau veikia pietų Lietuvoje, Dzūkijoje, negu šiaurės kraštuose. Be to, šiaurės Lietuva žiūri į paukščius labiau skeptiškai, jos legendos žymiai sausesnės, šiurkštesnės. Ir pačių nelaimingų apsivertėlių likimas imamas labiau iš komiškos pusės. Paukščių garbinimo pėdsakų ten visai neužsiliko, tuo metu kai pietų Lietuvoje, tiek legendose, tiek burtuose ir priežodžiuose, paukščių kulto išliko dar žymūs liaudies sąmojaus pėdsakai. Labiausiai domina liaudį garnys, gegutė, karvelis, kregždė, vieversys. Jiems daugiausia ir pavedama legendų, burtų, prietarų, patarlių ir priežodžių, kurių žiupsnį čia ir patiekiame. Reikia manyti, kad čia patiektoji medžiaga toli dar ne visa, nes ir josios rinkimo darbas iki šiol varomas tik nedidelio žmonių būrelio, kaip Elisonas (Panevėžio apylinkė) ir šias eiles rašantis (Dzūkijos kraštas) ir dar keli kiti, suteikę vieną kitą padavimą, vieną kitą jų išgirstą ir užrašytą prietarą...

Gegutė tautosakoje.

Gegutė nelabai mėgiama liaudyje paukštė, todel, kad į ją žiūrima, kaipo į nemalonius atsitikimus pranašaujančią. Iš kitos pusės, žmonės seniai jau pastebėjo, kad gegužės ir maži paukščiai nemėgsta, reiškia, ji jiems kenksminga.

KAUNO ARKIVYSKUPIJOS KUNIGŲ SEMINARIJA BIBLIOTEKA Nr. 556

Bet nė viena paukštė nėra tiek padavimų pagimdžiusi, kiek gegužė. Visi tie padavimai vaizduoja mums ją, kaipo nelaimingąją persivertėlę ar tai del savo kaltės, ar del kitų. Gegužė negieda, kaip kiti paukščiai, nečiulba, bet rauda. Kukuoti — reiškia verkti, raudoti. Jos balsas „gūdus", „griaudus". Gal tas balsas ir pagimdė tuos visus padavimus.

I.

Gegutė liaudies legendose.

I.

Buvo tai labai seniai, kada žmonės dar kitaip gyveno, jauni ir seni žirgais karan jodinėdavo, kalavijus ir šautuvus turėdavo. Tuo metu kareivių, kaip dabar yra, dar nebūdavo. Karui ištikus, karalius šaukė visus, kas tik buvo sveikas, joti karan — ir visi jodavo, vieni džiaugdamiesi, linksmi, kad išmiklins savo jaunas rankas, parodys savo narsumą, pasižymės karo žygiais, pragarsės, garbės ir turtų įsigys, kiti dūsaudami ir liūdėdami, nes namie palikdavo jaunas žmonas, mažus vaikus ir senus tėvus.

Gyveno tuo metu vienas turtingas ponas; sako žmonės, kad tai buvęs turtingas ir galingas kunigaikštis. Jis turėjo vienturį sūnų, kurį labai mylėjo. Kai tam sūnui sukako dvidešimt penkeri metai, jis apvesdino jį su gražiausia to krašto mergele. Jaunieji labai mylėjo vienas antrą, laimingai gyveno, o tėvai džiaugėsi, matydami juodu laimingu esančiu. Bet štai ištiko didelis karas su galingais priešais. Kas tie priešai buvę, iš kur atsiradę, seni žmonės dabar nežino. Mat, tuomet karai dažniau būdavo, negu dabar.

Kai ištiko karas, karalius pakvietė visus žmones, kas tik ginklą galėjo vartoti, skubiai joti karan, grasindamas tiems, kurie jo pakvietimo nepaklausys, atimti iš jų dvarus, laukus ir girias ir juos pačius kalėjiman pasodinti.

Kadangi tėvas buvo senas, karan joti jau nebegalėjęs, teko pasirengti jaunajam berneliui.

Išjojo bernelis viduje vasarėlės, ir nebuvo jo visą rudenį ir visą žiemą. Tik anksti pavasarį sugrįžo visi kiti berneliai, kurie drauge su juo buvo karan išjoję, o jisai nebegrįžo.

Užklausti, kur dingo jaunasai kunigaikštis, atsakė:

— Toli giriose buvo mūšis su priešu. Ten žuvo jaunasis kunigaikštis!..

Išgirdę tai verkė skaudžiai tėvas ir motina, bet labiausiai verkė jaunoji jo žmona, paleidus gūdų balselį ant viso dvarelio.

Verkė dieną ir naktį, nenustodama, nesiliaudama. Beverkdama ėmė Dievulį Aukščiausią keikti, kam ją paliko jauna našlele. Bekeikdama ėmė raudoti, žodeliais pritarinėti, kad ji dabar sparnelius turėtų, toli girelėn nulėktų, jaunąjį savo bernelį surastų.

Išgirdusi tai sena anyta ėmė ją tildyti raminti, kad Dievulio nekeiktų, neniekintų.

Sušuko senas kunigaikštis, išgirdęs šiuos savo žmonos žodžius.

— Tylėk, kvaila boba! Tekeikia už save ir už mane, nes jis vertas, kad jį keiktų.

Kai tik jis taip prabilo, jis pats pavirto paukščiu kukučiu, o jo jaunoji marti gegute, ir išlėkė abu girion bernelio ieškotų ir iki šiai dienai ieško ir surasti ir nurimti nebegalėdamu. Ir todel gegutė taip gailiai kukuoja, kaip jauna našlelė laimužės verkia.

2.

Senais laikais gyveno Vilniuje karalius. Jis buvo labai karingas ir nuolat su kuo nors kariavo. Visi svetimų kraštų karaliai jo bijojo, kaip ugnies, nes, be to, jis buvo dar didelis burtininkas.

Del tų karų, kuriuos tasai karalius vedė su kitų kraštų karaliais, žuvo daugel jaunimo, o dar daugiau jo nusitrėkė del ligų.

Gyveno tada Lietuvoje viena našlė, vienintelį turėjusi sūnų. Karalius paėmė jį sau, kaipo kareivį, ir nuvarė karan.

Keli metai praslinko, o našlė vis jokių žinių iš sūnaus negaudavo. Ji labai susirūpino, o susirūpinusi nuėjo klausti pas karalių, kur yra dabar josios sūnus, ir kodel jai nesiunčia žinios.

Ir pasakė jai karalius, kad josios sūnus seniai yra kare žuvęs svetimuose kraštuose.

Ėmė našlė labai verkti, išgirdusi šiuos karaliaus žodžius, ir keikti savo nelaimingą likimą.

Kad ją nuramintų, karalius siūlė jai daugel aukso ir sidabro ir kitokio turto. Bet našlė neėmusi, tik dar labiau keikusi savo likimą ir patį karalių.

— Kad tu savo turtais, kuriuos mūsų vaikų krauju įgijai, pasprinktai, dar šio vakarėlio nesulaukęs! — sako ji karaliui.

— Aš nepaspringsiu ir vakaro sulauksiu, o tu jo tai jau nesulauksi, — atsakė jai karalius ir pavertė ją raiba paukštele.

Išlėkė našlė dabar sparneliais iš karaliaus dvaro ir nulėkė sūnelio kapo ieškotų ir beieškodama gailiai raudojo, kaip paukštelė raudoti mokėjo. Žmonės, išgirdę nematytą paukštę, praminė ją gegute.

3.

Senais, neatmenamais dar laikais, gyveno kaime motina našlė, ir turėjo tris sūnus, stiprius, kaip ąžuolus plačiašakius, kaip stumbrus plačiaragius.

Gyveno ilgus metus laimingai, visų gerbiama, kol sūneliai pasiūgėjo.

O kai jie pasiūgėjo, pakvietė juos karalius karan joti. Vienas išjojo rytų šalin, antras pietų šalin, o trečiasis, patsai jauniausias, vakaruosna.

Kai išjojo, per trejus metus nė vienas nesiuntė žinelės, ir motina nežinojo, ar jie gyvi, ar žuvę.

Verkė motina, raudojo, bet vilties vis dar nenustodama, kad pargrįš, jos senąsias dieneles nuramins.

Bet kai atėjo trečias pavasarėlis, išėjo motutė už vartų ant kalnelio, ir mato, kad bėga žirgas be balnelio, tik balno kilpos švytruoja į visas šaleles.

Ir pažino motutė, kad tai vyriausiojo sūnelio parbėga žirgelis.

Pažino ir suprato, kad nėra gyvo vieno sūnelio.

O supratus gailiai raudojo tris dienas ir tris nakteles ir nenusiramino — tiek jai buvo gaila vaikelio.

O kai ji verkė raudojo, kalbėjo jai žmonės:

— Neverk, moterėle, kad kare žuvo vienas sūnelis. Dievas davė, Dievas ir paėmė. Geriau prašyki jo malonės, kad du jaunesniu sveiku namo pargrįžtų.

Kai jie taip kalbėjo ramino, mato, kad bėga antras žirgelis. Bėga žvengdamas, lyg gailiai raudodamas. Kilpelės nutraukytos, balnelis krauju apšlakstytas, patsai žirgelis ietimi subadytas.

Pribėgo vartus, klūpo ant visų keturių kojelių, krito negyvas. Ir pažino motutė, kad tai josios antro sūnelio žirgelis parnešė jai skaudžią naujienėlę. Dar labiau ėmė verkti, dar graudžiau raudoti, kad nebėra gyvo josios ir antro sūnelio.

Nebežinojo, nebemokėjo žmonės, kaip ją dabar raminus, kuriuo žodžiu jos skausmus paguodžius.

— Kad nors, Dievuliau, žinotau, kur mano sūneliu guli. Lapele nubėgtau, paukštele nuskristau, ant jų kapelių paraudotau.

Verkė dieną ir naktelę, savo likimą bekeikdama, jauniausio sūnelio belaukdama.

O kai ji taip verkė raudojo, parbėgo pargrįžo ir trečias žirgelis, kalavijais sukapotas, ietimis subadytas, visas krauju apšlakstytas. Šilko balnelis sudraskytas, aukso pavadėlės nutraukytos.

Parbėgo prie vario vartelių, gūdžiai sužvengė ant viso dvarelio, klupo ant visų keturių kojelių ir krito negyvas.

Pažino motutė, kad tai josios jauniausio sūnelio žirgelis parbėgo, parnešė jai gūdžią žinelę, kad sūnelio nebelauktų.

Krito iš skausmo motutė ant žemelės ir pavirto raiba gegute, sukukavo sudejavo gūdžiu balseliu ir išlėkė tolimon šalelėn sūnelių ieškotų, ir lekioja ir ieško kiaurus metelius svetimose šalyse, tolimuose kraštuose, o pavasarį sugrįžta namo, po gireles lekioja, savo dalele skundžiasi, sūnelių verkia.

O kai užstoja vasarėlė, kai ateina toji dienelė, kurią parbėgo jauniausio sūnelio žirgas, vėl išskrenda svetimosna šalysna, tolimuosna kraštuosna sūnelių kapelių ieškotų.

Ir taip per amžius, ir taip visuomet.

4.

Kada žmonės buvo dar pagonys, gyveno Vilniuje galingas ir labai karingas karalius. Jis norėjo visą pasaulį nugalėti, todel nuolat ir nuolat kariavo.

Karams reikėjo jam daugel daugel kareivių turėti. Nesuspėja tėvas su motinėle vaikus išauginti, paima juos karalius ir nuvaro svetimon šalin kariautų. O kai ton šalin nueina, jau namo nebegrįžta. Todel verkė žmonės ir dejavo, bet karalius žmonių ašarų dabon neėmė.

Gyveno tada vienam dvare ponas su ponia ir turėjo du sūnu dvynu. Kai šiedu užaugo pasiūgėjo, liepė karalius juos paimti karan, bet tėvas juos paslėpė, o tiems, kurie atvyko juodu paimti, pasakė, kad mirę.

Pasiųstieji sugrįžo ir pranešė apie tai karaliui. Bet karalius buvo didelis burtininkas ir visa žinojo, kas dėjosi pasauly, todel jisai nepatikėjo, ką jo pasiųstiesiems ponas buvo pasakęs.

Liepė jisai pabalnoti žirgą, ir patsai nujojo to pono dvaran. Kai jis užjojo į dvarą, išėjo jo pasitikti ponas ir ponia.

Karalius, nuo žirgo nenusėsdamas, klausia jų:

— Kur jūsų vaikai? Kodel jų nėra mano kariuomenėje, kur viso krašto vaikai?

— Nežinova, kur jiedu dingo. Gal jau gyvų nėra, nes kaip išjojo girion medžiotų, štai jau mėnesis praslinko, kaip nebegrįžta namo.

— Meluojata! — sušuko karalius: — paslėpėta juodu, ir todel greičiau man suraskita! Kitaip nubausiu ir skaudžiai nubausiu tėvus ir vaikus.

— Kur mudu vaikų ieškosiva, nežinova, kur jiedu yra. Kad paukščių sparnus turėtuva, tai gal surastuva, girias aplekiojusiu.

— Gerai, turėsita sparnus, — sušuko karalius: — bet vaikų nesurasita. Tas, kur duobėje sėdi pasislėpęs, kurmiu taps ir tik po žemę rausis, saulės neišvysdamas, o tas, kur nendryne pasislėpęs, žalčiu pavirs ir amžinai juo pasiliks.

Tai taręs nugręžė žirgą ir išjojo iš dvaro, o ponas ir ponia pavirto raibais paukšteliais ir nulėkė, kur buvo sūnu pasislėpusiu, bet judviejų nesurado. Kaip karalius pasakė, taip ir buvo: vienas sūnus kurmiu pavirto, antras žalčiu.

Ir ėmė tuomet tėveliai raudoti, sūnelius apverkdami, ir rauda iki šios dienelės.

Ponią žmonės pavadino gegute, o poną — duduku.

5.

Gyveno kaime trys broleliai, trys jauni berneliai, gražūs, kaip radasto žiedeliai, stiprūs, kaip girioje ąžuolėliai, narsūs, drąsūs, kaip pilki sakalėliai.

Šalia gyveno trys sesutės, trys jaunos mergelės, gražios, skaisčios, kaip lelijėlės, lieknos, augalotos, kaip žalios liepelės, linksmos, kaip paukštelės, sodų čiulbuonėlės.

Džiaugdavosi, mylėdavosi berneliai su mergelėmis, šiltos vasarėlės laukdami, apie laimę svajodami.

Bet neteko jiems visiems laime pasidžiaugti, meile pasigėrėti, nes dar neišaušo šiltas pavasarėlis, kai atlėkė gulbinėliai, atnešė liūdną žinelę, kad teks berneliams žirgai balnoti, kad reiks jauniesiems karužėn joti.

Kai išjojo bernužėliai, nesugrįžo per trejus metelius. Nei jie siuntė gromatėlės, nei leido kurtelių. Nei žinelės, nei žodelio nesiuntė mergelėms.

Verkė jaunos seserėlės rytą vakarėlį, rymodamos pas langelį, žiūrėdamos pro langelį.

Verkė jaunos mergužėlės antruosius metelius, rymodamos ant vario vartelių, žiūrėdamos toli į kelelį.

Raudojo sesulės, ašarėles liejo ir trečiuosius metelius, stovėdamos rymodamos ant aukšto kalnelio, besidairydamos į visas šaleles.

Rytą verkia, verkia vakarėlį, lieja gailias ašarėles, bet negrįžta bernužėliai iš tolimos kelionėlės.

Ir sulojo juodi kurtai, ir sužvengė bėri žirgai pas vario vartelius.

Ir išgirdo mergužėlės ir išėjo ant didžiojo dvarelio. Ir pažino mergužėlės, kad bernelių žirgeliai, kad tai jų jaunųjų kurteliai.

— Vai, žirgeliai jūs ristieji, tai jūs pasakykit, kur padėjot, kur palikot mūsų jaunuosius bernelius?

— Kad galėtum, prakalbėtum, prakalbėję jums pasakytum, kur palikom jaunuosius bernelius. Toli girioj ant pievelės po žalia pušele. Ten suguldė juos vylyčios, ten suklojo kalavijai.

Ietys klojo patalėlį, kalavijai iš balnelio juos sodino, aštrios vylytėlės miegelio migdino.

Kai išgirdo mergužėlės, sudejavo jų širdelės, skausmeliu papluko.

Krito jaunos ant žemelės, keikė savo laimę laimužėlę ir Aukščiausiąjį Dievulį.

Ir pavirto gegužėlėmis, raibomis paukštelėmis ir nulėkė ton šalelėn, toliman kraštelin, kad surastų suieškotų jaunuosius bernelius.

Tai lekioja, tai jos ieško iki šios dienelės, belekiodamos, beieškodamos gūdžiais kukuoja balseliais.

6.

Gyveno vienam kaime turtingas ūkininkas. Jis turėjo vaikų tik vieną dukterį. Lepino ją, kiek galėdamu, ir tėvas ir motina.

Kada duktė užaugo, pasiūgėjo, iš visur siuntė piršlius gražiausi bernai, bet tėvas už nieko jos leisti nenorėjo: — tas ne tiek turtingas, kitas negarsios giminės, trečias jiem negudrus. Rinko rinko dukrelei vyrą ir parinko iš tolimos tolimos šalies, iš gudų krašto, išleido už didelio pono, net, sako, kunigaikščio.

Bet jei ūkininkui buvo vieni negarsios giminės, kiti neturtingi, tai ir ponui nepatiko, kad jo žmona prasta ūkininkaitė. Todel nei jis josios tėvų pas save kvietė, nei jos į tėvus leido. Kai išvežė gudų kraštan, daugiau nebesimatė tėvai su dukrele.

Vienus metus gyvena duktė su vyru, kaip du karveliu. Gera buvo jai, ir apie tėvus negalvojo.

Kitus metus gyvena, bet jau nebetaip gerai, nebetaip meiliai, o trečiais metais visai vyras nustojo mergelę mylėjęs. Ėmė pagaliau jos neapkęsti, ėmė prikaišioti, kad gėdą daranti jo giminei.

Ne tiek vyras barė, ne tiek vyras ėdė, kiek pikta anyta. Žingsnį žengė — ne taip, sako. Žodį tarė — negerai, sako, tarė. Darbą dirbo — negerai, sako, dirba, darbų motina neišmokė.

Dieną ir naktį verkia jaunoji. Nuo ašarų akys paraudo, veidai nubluko, rankos pagelto.

Prašo vyrą, kad leistų namo tėvą motinėlę aplankytų, bet vyras nė klausyti neklauso, tik vis barasi, tik vis keikia ir mušti žada.

Pagaliau atėjo tokia valanda, kad vyras kitą pamilo, kitą vesti žada, o ją nužudyti nori.

Sužinojo apie tai mergelė, pamatė, kad jau paskutinė artinasi valanda, išbėgo iš namų ir pasislėpė giliam raiste ir, ten besislapstydama, ėmė verkti, Dievuliui skųstis.

Kai ji taip verkė, kai ji taip skundėsi, mato, ateina meška. Nusigando mergelė, kojos jai pamėlyno, žadą užkando, nei bėgti, nei rėkti nebegali. O meška tiesiog į ją.

— Čia jau mano paskutinė valanda.

Bet žiūri — meška atkišo vieną lopą, o joj pašinų pilna. Suprato moteriškė, ko iš jos meška nori, ir drebėdama išpašino lopą, paskui kitą, trečią ir ketvirtą.

Prakalbėjo meška žmogaus žodžiais, paklausė, kaip ji čia atsidūrusi. Papasakojo moteriškė visą savo gyvenimą.

Ir sako jai meška:

— Aš ten kelio nežinau, bet jei nori, paversiu tave paukšte — ir tu aukštai pakilsi ir pamatysi, kur tau lėkti. Kai nulėksi pas savo motutę, atsitūpk jai ant peties ir įkišk jai burnon snapelį. Kai tik snapelį suseilinsi, tuojau vėl virsi moteriške.

Sutiko nelaimingoji ir pavirto raiba paukštele, o pavirtus nuskrido į tėvulio dvarą, atsitūpė vyšnių sodely po seklyčios langeliu ir ėmė verkti, gailiai kukuoti.

Išgirdo tėvas gegulės balsą ir pamanė:

— Tai gal mano dukrelė taip gailiai verkia, taip graudžiai kukuoja pas vartelius.

Išėjo ant kiemo ir pamatė, kad ne dukrelė verkia ant vartų, bet raiboji paukštelė kukuoja žalioje vyšnioje.

Klausė klausė žmogus, širdį jam sugėlė, ir prakalbėjo į gegutę:

— Raiboji paukštele, kur taip gūdžiai kukuoji! Nulėk tu į gudų šalį, pranešk ten mūsų dukrelei, sugraudink jos širdelę, paklausk gūdžiu savo balseliu, kodel ji mus, senus, pamiršo. Štai, josios motutė, dukrelės nesulaukdama, sunkaus pasiilgimo kamuojama, užmerkė šviesias akeles, atsigulė aukštam kalnely. Papasakok dukrelei, kad nors manęs, seno, pagailėtų, mane, seną, aplankytų!..

Kai išgirdo šiuos žodžius raiba paukštelė, suprato, kad jau Dievulis lėmė jai amžiams paukštele pasilikti, sustriubavo, dar graudžiau sukukavo...

Ir taip kukuoja iki šios dienelės...

7.

Gyveno vienam kaime ūkininkas, kuris turėjo labai gražią ir jauną žmoną. Kai gimė jam pirmoji duktė, mirė žmona, palikusi vyrą ir mažą dukrelę našlaičiais.

Mirdama įsakė vyrui nevesti kitą kart, pamotės dukrelei neduoti iš kito kaimo, tik iš to, iš kur pati atitekėjo.

Vyras, verkdamas, pažadėjo, ilgai liūdėjo, jauną savo žmoną minėdamas.

Slinko dienos, mėnesiai, metai ir kiti. Dukrelė augo, kaip daržely lelija, kaip žalia rūtelė. Džiaugėsi tėvas, gėrėjosi dukrele, bet neilgai džiaugėsi, neilgai gėrėjosi. Praslinko vieni kiti metai — ir pamilo jis gudų krašto mergą, o pamilęs pasipiršo ir vedė. Bet raganos tos mergos būta.

Kai atitekėjo vyro namuosna, ėmė visa siela savo neapkęsti podukrės todel, kad ji buvo veidu gražesnė, liemeniu lieknesnė, rankelėm baltesnė. Neapkęsdama ėmė podukrę persekioti, visais būdais ją kamuoti, dienomis ir naktimis tėvui skųsti. Žodį taria, netaip, sako, tarė, žingsnį žengia — ne taip, sako, žengė. Dieną naktį dirba, o tingine vis vadina ir vis tėvui skundžia.

Bara pamotė, bara tėvas, o kas užtartų ar bent gerą žodį prabiltų, nėra.

Vargo, vargo mergelė — ir nuėjo ant motulės kapo — motulei pasiskųstų, vargelius papasakotų.

Sėdi ant kapo, savo vargelius porina ir gailiai rauda.

Eina vieną kartą, kitą ir trečią. Ir taip priprato, kad kiekvieną vakarėlį, kai visi žmonės sugula, ji bėga ant motulės kapo ir verkia.

Pasiskundžia, paverkia — ir lengviau širdelei pasidaro, lyg motulė būtų paguodusi, gerą žodelį tarusi, širdelę nuraminusi.

Sužinojo apie tai pamotė raganė ir sumanė pražudyti jaunąją mergelę, skaisčiąją lelijėlę. Pasidarė jai gera: ėmė kasdien galvelę šukuoti, meilius žodelius kalbėti, nustojo barusi, nustojo koliojusi, tik vis klausinėjo, kur vakarėliais vaikščioja, iš kur naktelėmis vėlai grįžta.

Ir papasakojo jai mergelė visą.

— Ar nori, kad tavo motinėlė į tave prabiltų, tau žodelį prakalbėtų.

— Noriu, — sako mergelė.

— Ir nesibijosi?

— Ko aš motulės turiu bijotis! Kad ir vienan kapan su motule reiktų gulti, nepabijosiu, linksma kapan gulsiu, bet tik su motule, bet tik su širdele.

— Gerai, — sako pamotė: — aš tave pamokysiu, kaip motulė prakalbinti. Nueik anksti rytą, aušrelei dar neišaušus, gailiai rasai tik iškritus, kai tik užstos pavasarėlis, nusiprausk rasa nuo žolelių, kur auga ant motutės kapo, ir pravirk į motutę graudžiais žodeliais — ir prakalbės tuomet motulė.

Kaip patarė pamotė, taip podukrė ir padarė. Kai tik nusiprausė gailia rasele, kai tik pravirko griaudžiu žodeliu aušrelei tekant, tuojau pavirto raiba gegule...

Kai parlėkė tėvo sodelin, atsitūpė vyšnion ir ėmė kukuoti, savo likimu Dievuliui skųstis, bet tėvelis nepažino.

— Koks biaurus paukštis taip gūdžiai kukuoja, — tarė pamotė vyrui: — dar nelaimę iškukuos. Eik ir nušauk jį!

Bet tėvas pagailėjo raibos paukštelės, tik pravijo iš vyšnių sodelio.

O kai dukros nebuvo dieną ir kitą, ėmė jos ieškoti. Išveizdėjo visur, bet niekur nesurado.

— Sakau tau, kad nelaimę iškukuos toji biauri paukštė. Neužmušei — štai ir turi dabar nelaimę: nebėra tavo dukters.

— O gal tai mano dukrelė taip gūdžiai verkė, paukštele pavirtus, — atsakė vyras ir gailiai apsiverkė.

O jaunoji mergelė taip ir pasiliko raiba gegule.

8.

Gyveno vienam kaime vyras su žmona ir jiedu turėjo trejetą vaikų. Tai buvo anais laikais, kai kraštą dažnai ištikdavo karai, o kareivių tada, kaip kad dabar yra, visai nebuvo.

Kai kraštą ištikdavo karas, šaukdavo karalius visus, kas tik ginklą pakelti galėdavo.

Atsitiko karas ir tuomet, ir karalius paliepė visiems karan rengtis. Rengėsi kiti, rengėsi ir šis jaunas vyras. Išjojo visi karan, jauni ir seni, išjojo ir jisai, savo žmoną ir mažus vaikelius namie vienus palikęs.

Praslinko vasara, praslinko ruduo ir šalta žiemelė, o karan išjoję vis dar nesugrįžta. Tik ankstų pavasarėlį pargrįžo, bet ne tiek jų grįžo, kiek išjojo: daug kas kare žuvo, svetimoje šaly savo galvas paguldė. Jų skaičiuje buvo ir jaunasis bernelis, kur paliko jauną žmoną ir dvejetą mažų vaikelių našlaitėliais.

Kai sužinojo apie tai žmona, paėmė vaikus už rankų, nuvedė į kryžkelę, suklupdė juos pas kryžių ir, Dievulį keikdama, taip kalbėjo:

— Dievuli žiaurusis, Dievuli piktasis, tu neatsižvelgei į mano ašarėles, tai imk juos dabar, globok, penėk, o aš eisiu, jauna, gailiai verkdama, į svetimą šalelę, į tolimą kraštelį bernelio ieškotų, širdelę ramintų.

Ėjo tuomet šventas Petras ir, išgirdęs moteriškės žodžius, taip jai pasakė:

— Nepiktažodžiauk Dievui, bet pasimelsk, kad tau piktus žodžius atleistų, kad tave už juos nenubaustų.

— Tebaudžia, kad nori, bet aš jo nebijau. Kaip gali mane dar žiauriau nubausti, negu nubaudė, mano bernelį pražudęs, mane jauną našlele palikęs ilgoms dienoms vargti, ilgus metus varguose skursti.

Taip tarus paleido balsą per visus laukus, plaukus iš galvos raudama, Dievulį dar labiau keikdama, gailiai raudodama.

Pagailo šventam Petrui moteriškės, pagailo, kad dar labiau surūstins Dievulį, dar skaudžiau bus Jo nubausta, ir pavertė ją paukštele, raiba gegule.

— Lekioki, — sako — dabar, kaip kad norėjai, ir savo bernelio ieškoki. O kadangi palikai mažus vaikelius svetimoms rankoms auginti, nevalia tau lizdo sukti, nevalia vaikelių perėti. Lekiosi viena, visų gujama, laimės neturėdama.

Ir nulėkė gegulė svetimon šalin, toliman kraštan tos vietelės ieškotų, kur josios bernelis krito, kur jį, jauną, giliai žemelėn pakasė.

Ieško, ieško ir vis nesuranda. Ištisus metelius ieško, lekioja, po svetimas šalis skrajoja, o kai ateina pavasaris, savo šalin grįžta ir kukuodama ir dejuodama, gailiai striubaudama, mini praslinkusias dieneles, nustotą laimę, savo mažus vaikelius.

Bet lizdo nesuka, vaikelių neperi, o kai praslenka pavasarėlis, vėl lekia svetimon šalin, toliman kraštan.

9.

Gyveno vienam kaime mergelė ir bernelis. Jis buvo jaunas ir gražus, kaip sakalėlis, o ji skaisti ir liekni, kaip lelijėlė.

Gyveno tik per kelelį, jis pas savo tėvelį, o ji — pas motužėlę. Kur vienas ėjo, ten ir kitas sekė nuo mažųjų dienelių.

O kai užaugo pasiūgėjo, pamilo vienas antrą ir jau rengėsi tėveliams pasisakyti, su tėveliais pakalbėti, kad juos sutuoktų, kad juodu laimingu padarytų visam amželiui.

Bet tuo metu valdė kraštą vienas galingas karalius, kurs labai mėgo karus. Kaip tik kuris bernas pasiūgės, tuojau jį paima kariuomenėn, nuvaro svetimon šalin, toliman kraštan ir ten ilgai ilgai kariauja. Vieni žūna, amžinai ten pasilieka, kiti grįžta sužeisti, suliegę, treti grįžta sveiki, parsineša daugel aukso, sidabro ir kitokio turto, gyvena, kaip ponai, gardžiai valgo, saldžiai geria, savo žygius mini.

Paėmė kariuomenėn ir jauną bernelį. Paėmė ir nuvarė tolimon žemėn, svetimon šalin kariautų.

Kariavo vienus metus, kitus ir trečius. Ketvirtais metais gavo žinelę, kad pateko jaunas bernelis sunkion nelaisvėn, ir niekas nežino, kurion šalin nuvarytas, kurian kraštan nugabentas, nei kur jo ieškoti, nei kur pagalba teikti.

Verkė tuomet mergelė dieną ir naktelę. Paraudo akelės, nubluko raudoni veideliai, balselis užkimo.

Ir beverkdama bedejuodama prašė Dievulį, kad ją paverstų raiba paukštele. Tai ji nuskristų, tai bernelį surastų.

Dievulis išklausė jos maldos — ir pavirto ji raiba gegule. Ir išlėkė bernelio ieškotų. Visus metelius ieško, o pavasarį namo grįžta, atsitūpia vyšnių sodely ir kukuoja gūdžiu balseliu.

Ir taip kas vieni meteliai.

Ir bernelis, tolimam krašte besėdėdamas, didelį vargelį bevargdamas, prašė Dievulį, kad jam duotų raibas plunksneles, paukštelio sparnelius, kad savo gimtojon šalelėn nulėktų, nors vieną kartą mergelę pamatytų.

Dievulis ir jo išklausė — ir virto jisai raibu sakalėliu.

Todel jo mergelė nesurado, nepažino. Ir jis mergelės nei surasti surado, nei pažinti pažino.

10.

Seniau buvo daugel vienuolynų Lietuvoje, o vienuolynuose gyveno daugel kunigų, jaunų ir senų. Buvo taipogi vienuolynai, kur gyveno vienuolės mergaitės.

Taigi vienam dideliam mieste buvo nuo vienas antro arti du vienuolynu: vienam gyveno vienuoliai kunigai, antram vienuolės mergaitės.

Ir pamilo vienuolis kunigas vieną vienuolę, kuri per išpažintį pasisakė jį mylinti. Ji buvo labai graži ir jauna ir turtingų tėvų duktė.

Pamilusi vienuolį, ji ėmė gailėtis, kad įstojo vienuolynan ir rengėsi jį mesti ir bėgti į tėvus. Tik ne viena norėjo bėgti, bet su jaunu vienuoliu - kunigu, kurį prikalbinėjo irgi pabėgti ir vesti ją. Josios turtingasis ir galingasis tėvas juodu paslėpsiąs ir jiedu laimingai gyvensią.

Vieną dieną tas kunigas laikė mergaičių vienuolyne mišias. Priešais altoriaus stovėjo vienuolės, o pirmoje vietoje toji mergelė, kuri gundydavo jį bėgti iš vienuolyno.

Kai tik jis, mišias laikydamas, atsigręždavo, vis ją matydavo. O pamatęs negalėjo Dievui melstis, tik vis apie tą nedorą mergelę - vienuolę galvojo.

Kai buvo Švenčiausio pakėlimas, ir visi atsiklaupė, vienuolis kunigas, užuot apie Dievą manęs, pamanė pabėgti iš vienuolyno su gražia mergele.

Kai tik jis taip pamanė, nubaudė jį Dievas, surakino jam kojas ir rankas. Atsiklaupti kaip atsiklaupė, tai atsikelti jau ir negalėjo.

Klūpauja, o žmonės nežino, kodel taip ilgai klūpauja. Kada pastebėjo, kad jį stabas ištiko, priėjo prie jo ir norėjo jį pakelti.

Kunigas norėjo kažką pasakyti, bet žadą jam užkando — ir vietoje žodžių jis sukukavo:

— Ku-ku-ku!

Nusigando žmonės, nusigando ir vienuolė nedorėlė, kuri irgi tuo metu galvojo apie jį, kaip jiedu pabėgsią, pasislėpsią ir laimingai, kaip vyras su žmona, gyvensią.

Ji irgi norėjo pravirkti, žodį tarti, bet jai irgi žadą užkando. vietoje žodžių iš jos lūpų pasigirdo griaudus gegulės balsas:

— Kuku! — Kuku! — Kuku!

Tuoj jie abu pavirto raibom paukštėm: vienuolis — kukučiu, o vienuolė — gegute.

Sukukavo abu, sparnais suplasnojo ir išlėkė iš bažnyčios. Žmonės, tai matydami, suprato, kad tai Dievo bausmė, puolė ant kelių ir ėmė karštai melstis, kad jiem dviem Dievulis atleistų, bausmę nuimtų.

Bet taip jiedu ir pasiliko paukštėm. Iki šios dienos kankinasi, savo kaltę graudžiai apraudoja, ir taip jiedu raudos iki pasaulio pabaigos, kada vėl gegutė virs vienuole mergaite, o kukutis — vienuoliu.

Štai kodel gegutė graudžiai ir gūdžiai kukuoja ir, kaip kitos paukštelės ir paukšteliai, lizdo nesuka.

Vienuoliams, mat, nevalia vaikų turėti. Todel gegutė ir kukutis terp paukščių, kaip vienuoliai terp žmonių.

11.

Pasakoja seni žmonės, kad neatmenamais laikais buvo didelis vienuolynas, o tame vienuolyne daugel vienuolių, senų ir jaunų. Jų tarpe buvęs vienas labai gražus ir jaunas. Jį pamačiusi viena turtingų tėvų mergaitė, pamačiusi ir labai pamilusi.

Ji ilgai savo meile kankinosi, pagaliau neiškentusi ir paprašiusi tėvelį, kad parsikviestų iš to vienuolyno vienuolius savo dvarą pašventytų, o jų tarpe ir tą jauną vienuolį.

Toji mergelė buvo pas tėvą vienaturė, ir todel tėvas negalėdavo jai prieštarauti: ką paprašydavo, tą ir darydavo, bet tik dukrelei patiktų, bet tik ją laimingą ir linksmą matytų.

Kai atvažiavo į to pono dvarą vienuoliai, o jų tarpe tasai jaunas ir gražus, tris dienas sulaikė juos ponas savo dvare, gardžiais valgiais vaišindamas, saldžiais vynais, geltonu midumi girdydamas, minkštuose pataluose migdydamas...

Ir pagalvojo, o pagalvojęs tarė jaunasis vienuolis pono dukrei, kuri juos vaišino, linksmino, meilius žodžius kalbėjo, gražias jiems daineles su mergelėmis vienaamžėmis dainavo:

— Nuo jaunųjų dienų vienuolynan patekau, pasaulio nepažinęs. O dabar matau, kad ir pasauly gyventi gera ir malonu.

— Jaunasai vienuoli berneli, kad tik panorėtai, visuomet taip gyventi galėtai, linksmai laiką praleisdamas, gardžiai valgydamas, saldžiai gerdamas, minkštai miegodamas.

— Kad ir norėtau, vistiek negalėtau: niaurios vienuolyno sienos, storos ir aukštos, jokis balsas per jas neprasiskverbia. Kieti vienuolyne patalai — iš grynų grindų — ąžuolinių lentų. Prasti valgiai, o grynas vandenėlis — vienintelis gėrimėlis.

— Tik pamilk mane, vienuoli berneli, — ir gyvensi, kaip panorėsi. Aš prašysiu tėvelį, kad būtai jam sūnelis, o man, jaunai, prisiegėlė.

Ir pakraipė galvą jaunasis vienuolis:

— Užmiršai, mergele, kad aš Dievui pasižadėjau, ir nėra man kito kelio — vienuolynas arba amžinai žūti pragare.

Dar ilgai įkalbinėjo jam merga, bet vienuolis nesutiko, nenorėdamas Dievui nusidėti.

— Gerai, — sako tada įpykusi mergaitė. — Nenori geruoju sutikti, tai aš prievarta tave priversiu.

Tai pasakius, suplėšė ant savo kūno drapanas ir marškinius ir, palikusi nustebusį josios tokiu pasielgimu vienuolį, nubėgo savo tėvo dvaro link.

Ir bėgdama taip manė:

— Parbėgsiu ir pasakysiu, kad jis mane norėjo išniekinti, mano skaistybę jėga paimti, bet aš ištrukau iš jo rankų. Tada vienuoliai išvys jį iš vienuolyno, mano tėvas pasodins jį gilian urvan ir laikys, kol sutiks daryti, ką aš noriu.

Taip ji manė, ir taip būtų padariusi, bet Dievas pagailėjo nekalto vienuolio. Kai mergaitė parbėgo namo, visus nugąsdino savo išvaizda. Ji jau norėjo pasakoti, ką buvo sugalvojusi, bet staiga pajuto, kad Dievas jai žadą užkando. Ne žodį tarė, tik gūdžiai sukukavo, pavirto raiba paukštele, suplasnojo sparnais ir nulėkė.

Vienuolis grįžęs papasakojo visa, kas atsitiko, ir suprato tada žmonės, kad tai buvusi Dievo bausmė.

O gegutė iki šiai dienai graudžiai Dievą maldauja, bet permaldauti negali.

12.

Pasakoja žmonės, kad senovėje buvęs vienuolynas ir tame vienuolyne buvo vienoj pusėj mergaitės, kitoj berniukai. Vienas ber-

niukas, norėdamas iš vienuolyno išstoti, susipažinęs su dviem to paties vienuolyno mergaitėm. Tų mergaičių viena buvo labai graži, bet neturtinga, o antra — turtinga, bet negraži. Todel tas berniukas visuomet galvodavo, katrą dabar jam vesti: ar tą turtingąją, ar tą gražiąją.

Vieną dieną jis nuėjo į bažnyčią ir pamatė tas abi mergaiti. Tada bažnyčioj buvo mišios, o tas berniukas vis manė apie tas mergaites ir per patį Švenčiausio pakėlimą jis nusprendė, kad reikia vesti tą turtingąją, nes tuomet būsiąs ir jis turtingas. Dievas ant jo susirūstino, kad maldos metu jis taip mano, ir nubaudė jį. Norėjo tas berniukas pasakyti kažką, o vietoj pasakymo jam užkando žadą, ir jis tik balsiai sukukavo. Neturtingoji mergaitė, išgirdus jo kukavimą, nusijuokė. Dievas ir ant jos užsirūstinęs, o bausmei ir pavertęs abudu gegutėm. Tai žmonės sako, kad dabar yra gegutinas ir gegutė: gegutinas kukuoja, o gegutė juokiasi.

Ir dar sako, kad, pirmą kartą gegutės balsą išgirdus, reikia turėti pinigų, nes gegutė norėjusi būti turtinga.

Užrašė E. Markevičiūtė, pasakė Misevičienė, Panevėžyje.

13

Gyveno viena labai turtinga ponia. Ji buvo našlė ir vaikų neturėjo. Kadangi ji buvo turtinga, turėjo daugel tarnų ir tarnaičių, ir nieko nedirbo, tik gardžiai valgė, saldžiai gėrė, linksmai uliojo. Dieną ir naktį pas ją svečiai.

Iš visų šalių tie svečiai suvažiuodavo — vieni atvažiuodavo, kad gardžiai pavalgytų, saldžiai atsigertų, kiti, kurie buvo nevedę, manydavo turtingai poniai patikti, įsipiršti ir jos turtus gauti. Bet ponia, nors visus mielai priimdavo, tik už nieko tekėti nemanė, todel, kad ji buvo pamilusi jauną kunigą.

Vieną dieną ji pasikvietė tą kunigą pas save, girdė jį, valgydino ir ėmė jį gundyti, kad jis mestų kunigavęs ir vestų ją. Galės jiedu tada linksmai gyventi, gardžiai valgyti, saldžiai gerti ir jokio darbo nedirbti.

Bet kunigas buvo dievobaimingas ir ponios gundinimams nepasidavė. Dar net ėmė ją atkalbinėti, kad kitą vyrą pamiltų, o jį, kunigą, ramybėje paliktų, nes jam Dievo uždrausta vesti ir su žmona gyventi.

— Kas man tavo Dievo draudimas. Turi būti, kaip aš noriu, o ne kaip tavo Dievas liepia! — sušuko ponia.

— O aš turiu elgtis, kaip man Dievas liepia, — atsakė kunigas ir atsikėlęs norėjo išeiti iš ponios rūmų.

Bet ponia sušuko, pašaukė savo tarnus ir liepė kunigą suimti, surišti ir gilian rūsin — požemin įmesti.

— Jis ne kunigas, bet begėdis! — tarė ji tarnams: — jis norėjo mane išniekinti.

Įmetusi kunigą požemin, ponia kas vieną naktį ten vaikštinėjo ir kankino jį didžiausiomis kančiomis, reikalaudama, kad jis sutiktų pasielgti, kaip ji nori. O kai jis nesutiko ir kentė visas kančias, įnirto ponia ir savo ranka jį peiliu nudūrė ir čia pat pakasė.

Bet nudėjus kunigą negalėjo užmiršti jo, negalėjo nusiraminti, verkė dieną ir naktį ir pati dabar kankinosi.

Jau buvo sumaniusi savo turtus išdalinti, vienuolynan įstoti, bet Dievas nepanoro josios aukos — ir pavertė ją raiba gegule.

Ir dabar ji kukuoja, savo pasielgimo gailisi, bet veltui...

14.

Kitą kartą gyveno turtingo bajoro duktė, kuri turėjo tris brolius — tvirtus, kaip ąžuolus, jaunikaičius. Labai ji mylėjo savo brolius. Vienintelis jos rūpestis buvo apie juos mąstyti, jų norus atspėti, jų sumanymus sekti. Visą savo gyvenimą jiems pašventė: audė juostas, siuvinėjo po balnais pakloti klodes, ir turėjo tame visų maloniausią pramogą, kasdienį darbą. Dėkingas jaunikaičių nusišypsojimas, malonus žvilgterėjimas sudarė vienintelį jos širdžiai užmokesnį. Pamačiusi brolius laiminga buvo, ir jų ramumu, jų gyvenimu gyveno. Vienok pavydas nedavė jai progos ilgai to saldumo ragauti: karo trimito balsas išbudino visus iš ramaus poilsio ir pakvietė lietuvius į garbės lauką.

Ašarodama atsisveikino su jais sesuo ir, kaip pridera tikrai lietuvaitei, linkėjo jiems nuveikti priešą.

Broliai žuvo kare, ir jų žirgai tesugrįžo namo. Nuliūdo žuvusių brolių sesuo ir jų netekusi, pametė tėvo namus, kuriuose jai viskas priminė brangius širdžiai daiktus. Paėmusi tat žuvusių brolių žirgus, ji nusikraustė į girią ašarose paplūdusio gyvenimo baigtų. Ilgai, ilgai ji klajojo po tąją girią, ištisas dienas ašaras liedama ir vaitodama. Pagaliau, Aukščiausiam Dievui pagailo nelaimingos mergaitės ir Jis pavertė ją gegute. Nuo to laiko, sulaukusi pavasario, kurio metu žuvo jos broliai, gegutė pareiškia savo skausmą ir, liūdnai bekukuodama, aprauda savo brolių pražūtį.

15.

Senų senovėje gyveno trys broliai ir ketvirta sesuo. Brolius užragino vieną kartą joti karan. Sėdo jie žirguosna; sėdo, išjojo ir nebesugrįžo. Sesutė išėjo jų ieškotų. Ėjo dienų dienas, ėjo per laukus ir kalnus. Pagaliau nuėjo į tokią girią, kuriai nematyti buvo nei galo, nei krašto. Paklydus atsisėdo nelaiminga mergelė po dideliu medžiu ir pradėjo graudžiai verkti, šaukti pragaišusių brolių. Pagailo nelaimingosios mergelės Dievas ir pavertė ją gegute. Gegutė ir dabar, bekvatodama, sako:

— Vai, kad aš parlėkus rasčiau tuščius namus, pilnus kapus, tai ir man padėtų kukuoti, kuku, kuku!

16.

Gyveno du bičiuliu, kurių vienas turėjo sūnų, o antras — dukterį. Vaikai labai mylėjo vienas kitą, bet tėvai jų vienų net iš namų neišleisdavo. Vieną kartą tie sūnus ir duktė nuėjo į bažnyčią, o prieš tai jiedu susitarę per patį suklaupimą atsistoti. Kaip susitarė, taip ir padarė: suklaupimo metu atsistojo ir vienas į kitą pažiūrėjo. Dievas už tai ant jų abiejų labai supyko ir pavertė gegutėm. Taip gegutėm jiedu ir išskrido iš bažnyčios, o išskridusiu ir negalėdamu savo lizdo susinešti, deda kiaušinius į svetimus lizdus ir vaikų neperi.

Panevėžys.

17.

Senų senovėje gyveno baisus sutvėrimas (slibinas, smakas), vardu Kukutis, kuriam paėsti paukščiai turėdavo kasdien nešti savo vaikų. Tada visi paukščiai susitarė nebeduoti Kukučiui savo vaikų, o kad jis greičiau badu nudvėstų, tai visi išsislapstė palėpėsna. Praslinko koki dvi savaiti, paukščiai pabaigė savo valgio atsargą ir patys badą kentė, bet nė vienas nedrįso eiti pažiūrėti, ką beveikia Kukutis, kuris turėjo tuo metu jau padvėsti. Taip paukščiai kentė badą, ir tiktai gegutė, pagaliau, išdrįso pažiūrėti, ar jau išdvėsė Kukutis. Ji bailiai nulėkė ir rado Kukutį padvėsusį. Žinoma, tuo labai apsidžiaugė ir linksmai sušuko:

— Kuku, kuku!

Visi paukščiai taip pat apsidžiaugė ir išlėkė maisto ieškotų, o gegutei už jos narsumą jie prižadėjo kasmet išperėti vaikus. Gerai

tai atsimindama, gegutė vaikus palieka kitiems paukščiams perėti, o pati savo balsu primena Kukučio nustipimo laiką.

Užrašė *Martinaitis*,
Linkuvos par.

18.

Kitą kartą gyveno paukščių karalius Kukas, kuris visiems paukščiams buvo labai įgrisęs. Atsitiko taip, kad tas Kukas ėmė ir prapuolė; visi paukščiai suėjo į sueigą, ir buvo tenai kalba apie Kuko prapuolimą. Visiems paukščiams rūpėjo sužinoti, kur jų karalius dingo, bet nė vienas nenorėjo lėkti jo ieškotų. Pagaliau gegutė pasakė:

— Aš eitau ieškoti, bet turiu vaikus perėti!

Paskui kielė apsiėmė vaikus perėti, o gegutė lekiodama šaukė:

— Kuku, kuku, kuku, kuku!

Liet. Pas. III dl. 23.

II.

Gegužė burtuose ir prietaruose.

1. Jei gegutė kukuoja sekmadienio rytą tų namų sodely, kur yra suaugusi merga, ji tą vasarą turi ištekėti.

Subartonys, Al. apskr.

2. Jei gegutė kukuoja šalia namų ryto metą, ką nors iškukuos. Jei yra mergelė, ištekės; jei mergos nėra, kas nors namų gyventojų tolimon kelionėn išvažiuos.

Klaipėdos kraštas.

3. Jei gegutė anksti sekmadienį atskridusi prie namų kukuoja, tai tada ką nors iš namų iškukuoja. Jei namuose yra mergelė, ji greitu laiku ištekės.

Krakenava.

4. Mergelė, pirmą kartą išgirdusi gegutę, turi paklausti taip: „Gegute, raiba paukštužėle, pasakyk už kelių metelių, už kiek mėnesėlių jauna ištekėsiu?" Kiek kartų sukukuos, už tiek mėnesių ištekės.

Alovė.

5. Sodžiaus mergaitės, pirmą kartą gegutę išgirdusios kukuojant, bėga praustis, manydamos, kad tada saulėj nenudegs.

Ramygala.

6. Mergaitė, pirmą kartą išgirdusi gegutę kukuojant, turi nusiprausti. Jei nusipraus, kregždžiuota nebus tą vasarą.

Rakatunskai, Alytaus ap.

7. Jei mergelė, pirmą kartą išgirdusi gegutę kukuojant, sutiks vyriškį — dar tais metais

ištekės, jei moteriškę — neištekės tais metais.

Ratnyčia.

8. Jei mergelė, pirmą kartą gegutę kukuojant išgirdusi, sutiks basą arba vyžotą vyriškį — už neturtingo ištekės, jei čebatuotą — už turtingo.

Rudnia, Marc. par.

9. Jei mergelė išgirs pirmą kartą gegutę kukuojant iš ryto — jauna ištekės, jei išgirs vakarą — metais subrendusi ištekės.

Raitininkai, Merkinės par.

10. Jei pirmą kart girdėdamas gegutę būsi linksmai nusiteikęs — seksis tau tais metais, jei liūdnai — niekas nesiseks.

Purpliai, Merk. par.

11. Kad tau sektųsi visus metus, kai išgirsi pirmą kartą gegutę kukuojant, nusijuok.

Alyt. par.

12. Kai išgirsi pirmą kartą gegutę kukuojant, pamanyk apie kurį savo sumanymą ir panorėk, kad sėkmingai įvyktų, tai ir įvyks.

Pilvingis, Niedzingės par.

13. Jei išgirsi pirmą kartą gegutę kukuojant iš dešinės — bus tau geri metai, jei iš kairės — blogi.

Galailgė, Merk. par.

14. Jei gegutė kukuojant nusikvatos, nedaryk, apie ką tuo metu galvojai — nepasiseks.

Giraitės, Niedz. par.

15. Pirmą kartą išgirdęs gegutę kukuojant, klausk, kiek turėsi vaikų. Kiek sukukuos, tiek jų bus. Jei tau paklausus nustos kukavusi, vaikų neturėsi.

Sapiegiškis, Niedz. par.

16. Pirmą kartą išgirdęs gegutę kukuojant iš dešinės pusės, skaityk, kiek kartų sukukuos. Kiek kartų sukukuos, tiek metų gyvensi.

Masališkės, Merk. par.
Virbališkis.

17. Gegutei kukuojant reikia ją klausti, kiek klausiančiam metų skirta gyventi. Kiek kartų sukukuos, tiek metų ir gyvensi.

Paistris.

18. Išgirdęs gegutę pirmą kartą kukuojant reikia ją paklausti: „Pasakyk, gegutėle, kiek man reiks metelių gyventi?“. Kiek kartų sukukuos, tiek metų gyvensi.

Panevėžys.

19. „Kukuok, gegute, kiek man metelių“.

Paistris.

20. Jei pirmą kartą girdėdamas gegutę kukuojant turi kišenėje pinigų, būsi visus metus prie pinigų.

Klaipėda, Dzūkija, Panevėžys, Biržai ir k. vietos.

21. Jei gegutę pirmą kartą kukuojant girdėsi turėdamas pinigų, bus geri metai, jei be pinigų — bus blogi.

Pasvalys.

22. Pirmą kartą girdėdamas gegutę kukuojant pabarškink kišenėje pinigais — visus metus turėsi pinigų.

Kukunčiai, Daugų par.
Ančiškiai ir kitos vietos.
Subačius, Naujamiestis.

23. Pirmą kartą išgirdęs gegutę kukuojant, išimk varinį, sidabrinį ar auksinį pinigą ir parodyk gegutei, sakydamas: „Gegužėle paukštužėle, kad tokį pinigą visuomet turėtau". Visi metai seksis tau ir būsi prie pinigų.

Randamonys, Merk. par.

24. Pirmą kartą girdint gegutę kukuojant, reikia ji pamatyti, o pamačius išimti piniginę ir iškratyti. Visuomet turėsi pinigų ir būsi turtingas.

Panevėžys.

25. Jei pirmą kartą pamatai gegutę ir nieko neturi su savim, tai per visus metus nieko neturėsi ir niekas tau nesiseks.

Panevėžys.

26. Kuomet pirmą kartą išgirsi gegutę kukuojant, ką turi su savim, tą per visus metus turėsi. Jei tuščiom rankom girdi, nesiseks tau tais metais.

Utena.

27. Jei pirmą kartą išgirsti gegutę kukuojant ir turi su savimi pinigų, tai išimk juos ir mesk ant žemės, o metęs palik ten gulėti — tie metai tau gerai klosis.

Gelažiai.

28. Jei pirmą kartą išgirsi gegutę kukuojant gulėdamas, tai tuos metus sirgsi.

Korutimas.

29. Kokį darbą dirbdamas išgirsi pirmą kartą gegutę kukuojant, visus metus tą darbą dirbsi.

Velykiai.

30. Kokį darbą dirbdamas išgirsi pirmą kartą gegutę kukuojant, tasai darbas tau labiausia tais metais seksis.

Meškuičiai, Niedz. par.

31. Girdėdami gegutę kukuojant, dažnai žmonės kreipiasi į ją sakydami:

— Gegute, ko kukuoji?
Ar vargelius man rukuoji?
Gegute, ko tu verki,
Ar tu duoną ar tu druską perki?

Utena.

32. Pavasarį, pirmą kartą išgirdęs gegutę kukuojant, paimk iš tos vietos, kur ją išgirdai, smėlio, parsinešk namo ir išbarstyk triobą — visos blusos išgaiš.

Meškuičiai, Smilgiai.

33. Iš tos vietos, kur stovi pirmą kartą gegutę kukuojant begirdėdamas, paimk akmenuką, parnešk namo ir įdėk lovon. Visus metus blusos nekandžios.

Masališkės, Merk. par.

34. Žmonės sako, kad gegutė tuojau nustos kukuojanti, jei atspėsi, kokiam ji medy kukuoja.

Panevėžys.

35. Jei gegutė ima kukuoti, kai miške medžiai dar neišsprogę, vagims nesiseks ir pavogę jie nepasislėps ir bus sugaudyti. Jei ima kukuoti jau medžiams pasprogus — seksis vagims.

Valkininkai, Rozalimas.

36. Jei gegutė atlekia Lietuvon medžiams dar neišsilapojus — tais metais nebus vagysčių, jei išsilapojus — bus daug vagysčių.

Pilvingis, Niedz. par.

37. Jei gegutė pradeda pavasarį kukuoti, kai dar lapuoti medžiai nežaliuoja, tais metais vagys negalės niekur pasislėpti, juos visus išgaudys. Jei gegutė pradeda kukuoti, kai medžiai jau pasprogę — vagims seksis.

Panevėžys, Niedzingė, Alytus.

38. Jei gegutė pradeda pavasarį kukuoti, kai medžiai dar lapų nepaleido, bus metai blogi.

Merkinė.

39. Jei gegutė pradeda kukuoti dar nevisur sniegui ištirpus, bus šaltas pavasaris ir lietinga vasara.

Alytus, Leipalingis, Klaipėdos kraštas.

40. Jei gegutė vakarais tankiai kukuoja, tais metais kris gyvuliai.

Merkinė, Alytus, Veisėjai, Klaip. kraštas, Marcinkonys.

41. Jei gegutė dažnai kukuoja medyje arti namų, tuose namuose būtinai kas nors tais metais turės numirti.

Panevėžys.

42. Jeigu gegutė skraido aplink namus ir dažnai arti jų kukuoja, tuose namuose kas nors mirs ar juose gyvenančius kuri kita nelaimė ištiks.

Subačius, Panevėžys, Naujamiestis, Smilgiai, Daugai, Alytus ir kitos vietos.

42. Gegutė, kai ji kukuoja arti namų, nelaimę pranašauja. Kas ją pamėgdžioja, nelaimės šaukiasi. Reikia drausti vaikams, kad sodžiuje gegutės nepamėgdžiotų.

Anykščiai.

43 Jei gegužė skraido po kaimą ir ant triobų tūpdama kukuoja, degs tas kaimas tais metais.

Anykščiai, Biržai, Leipalingė.

43. Jei gegutė kukuoja ant sauso medžio tupėdama, greitu laiku lauk pakasynų.

Panevėžys, Vabalninkai, Alytus, Veisėjai.

44. Jeigu gegužė atskrenda į sodą ir nutūpus sausam medy prieš langą kukuoja, toje pirkioje gyvenantiems kuriam nors mirtį pranašauja.

Panevėžys, Vabalninkas, Merkinė, Tauragė.

45. Jei gegutė, atskridus į sodelį, tris kartus sukukuos, tai

mirs kas nors iš tos šeimynos, kuriai sodas priklauso.

Panevėžys, Merkinė, Klaipėdos kraštas.

46. Jei gegutė kukuoja ir nusikvatoja, sode tupėdama, lauk nelaimės arba didelio nepasisekimo.

Ramygala, Niedzingė, Valkininkai, Panevėžys.

47. Jei gegutė girioje tankiai kukuoja ant lapuotų medžių, karvės tais metais bus pieningos, jei ant spigliuotų — žmonės maža pieno gaus.

Pumpėnai, Leipalingiai, Niedzingė.

48. Jeigu gegužė kukuoja prie kieno namų ant tvoros atsitūpus, mirs kas nors tuose namuose.

Roguvėlė, Meškuičiai, Alovė.

49. Jeigu gegutė ties kieno namais ant baslio atsitūpusi kukuoja, mirs tuose namuose žmogus.

Utena, Merkinė, Ratnyčia.

50. Jeigu gegutė atsitūpus ant stogo kukuoja — jei iš ryto, mirs kas nors tuose namuose, jei vidudieny kukuoja, turės degti tais metais tie namai.

Merkinė, Veisėjai, Valkininkai.

51. Jei pirmą kartą išgirsi gegutę kukuojant ant sausos medžio šakos, lauk tais metais nelaimės ar mirties.

Alytus, Ramygala, Valkininkai, Varėna.

52. Jei gegulė kukuoja ant obelies šakos tupėdama, toji obelis greitai išdžius.

Panevėžys.

53. Jeigu gegutė kukuoja vyšnioje tupėdama, tuo metu verkia ištekėjusi duktė.

Merkinė, Mardasavas.

54. Kai gegutė pavasarį sukukuoja, krienas darosi netinkamas.

Panevėžys, Varėna, Veisėjai,

55. Gegutė tol kukuoja, kol gali gerti paukščių kiaušinėlius.

Ramygala.

56. Gegutė nustoja kukavusi apie Šventą Joną, nes tada paukšteliai sutūpia ant kiaušinių.

Alovė, Rozalimas.

57. Gegutė virsta vanagėliu, kai negauna gerti paukščių kiaušinėlių.

Varėna, Rozalimas.

58. Gegutės šaudyti negalima, nes joje gyvena žmogaus siela. Ji moteriškė apsivertėlė.

Merkinė.

59. Kukuojančią gegutę nušausi, kito pavasario nesulauksi.

Alytus, Daugai.

60. Kai gegutė nustoja kukavusi, ji virsta vanagėliu. Tada ji galima šaudyti.

Panevėžys.

61. Gegutė kukuoja, nelaimes pranašaudama, kad žmones perspėtų. Pati nelaiminga būdama, perspėja žmones, kad nelaimės saugotųsi. Nereikia ant jos pykti.

Panevėžys.

62. Kai gegutė nelaimę pranašauja, nereikia ant jos pykti, bet kalbėti: „Dėkui, gegužėle, kad perspėjai mane vargdienėlį!"

Merkinė.

63. Gegutė užspringsta ir nustoja kukuoti, kai tik išplaukia pirma miežio varpa.

Viekšniai.

64. Jei gegužės mėnesy sninga, tai žmonės sako: „gegužė kepsnį kepa".

Kantaučiai.

III.

Gegutė žaidimuose.

1.

Bernai ir mergos, už rankų susiėmę, sudaro didelį ratą. Vienas bernų įeina į ratą, o merga stovi už rato. Visi sukasi aplinkui ir dainuoja:

Gaudė vanagėlis — kalėda —
raibąją gegulę — kalėda —
žaliojoj girelėj — kalėda.

Stovintis viduje rato dainuoja, atsakydamas stovintiems rate:

Vai, aš ją pagausiu, — kalėda —
vai, aš ją pavysiu, — kalėda —
raibas pluksnas barstysiu — kalėda.

Mergelė, stovėdama už rato, jam irgi atsako daina:

Nepagausi, vanagėli, — kalėda —
nepagausi, paukštužėli, — kalėda —
žaliojoj girelėj — kalėda.

Tada bernas stengiasi nutverti mergą, už rato stovinčią, o kiti jam kliudo, sukdamiesi ratu aplinkui ir dainuodami. Kai bernas išsprunka iš rato, mergelė tuojau sprunka ratan. Bernas, stovėdamas už rato, vėl dainuoja, o jam pritaria bernai:

Vai, pagausiu gegulę, — kalėda —
vai, pagausiu raibąją, — kalėda —
žaliojoj girelėj — kalėda.

Merga stovėdama rate jam atsako dainuodama, o jai pritaria rate esančios mergos:

Aš nulėksiu, gegulė, — kalėda —
tai vyšnelių sodelin — kalėda —
ant didžiojo dvarelio, — kalėda.

Visas ratas sukdamasis gieda:

Apgins mane, gegulę, — kalėda —
apgins mane, raibąją, — kalėda —
baltasis sakalėlis — kalėda.

Ir taip dainuoja pakartotinai, kol bernui pasiseka pagauti merga. Pagavęs jis turi teisę pabučiuoti ją į lūpas.

Žaidimas matytas Vinšninių kaime, Niedzingės parap.

2.

Susirinkus vakarą jaunimui mergos susėda pirkioje ant suolų, o bernai pasilieka už durų.

Mergos, sėdėdamos, ima dainuoti:

Lėkė, lėkė sakalėlis — du dvaru, du dvaru,
ir užklupo jį naktelė — du dvaru, du dvaru.

Bernai, stovėdami už durų, atsako:

Nėr kur tūpti sakalėliui — du dvaru, du dvaru,
nei nakvoti raibužėliui — du dvaru du dvaru.

Mergos jiems vėl dainuodamos atsako:

Vai, užlėkė sakalėlis — du dvaru, du dvaru —
žalion girion pas gegulę — du dvaru, du dvaru.

Kai mergos baigia šį posmą giedojusios, į pirkią įeina vienas ar du bernai ir priėję prie tų mergaičių, kurios jiems patinka, gieda:

Priimk mane, gegužėle, — du dvaru, du dvaru,
sakalėlį nakvoti — du dvaru, du dvaru.

Jei mergelėms priėjusieji prie jų bernai nepatinka, tai dainuodamos atsako:

Kaip aš tave priimsiu, — du dvaru, du dvaru,
kaip aš tave priglausiu, — du dvaru, du dvaru.
Tu su manim, sakalėlis — du dvaru, du dvaru,
nelekiojai po girelę — du dvaru, du dvaru.

Tada bernai, susirinkusiųjų mergelių pajuokiami, išeina vėl priemenėn, o mergelės pirkioje dainuoja toliau jau taip:

Per tris kiemus, per keturis — du dvaru, du dvaru, ir t. t.

Bernai, už durų stovėdami, vėl joms dainuodami atsakinėja:

Ir užklupo jį naktelė — du dvaru, du dvaru,
kur nakvoti nėr berneliui — du dvaru, du dvaru.

Mergos vėl atsakinėja, dainuodamos:

Eik, berneli, aukštон klėtin — du dvaru, du dvaru,
aukštон klėtin į mergelę — du dvaru du dvaru.

Tada vėl įeina keli bernai į pirkią ir, priėję prie mergaičių, dainuoja joms:

Priimk mane, gegužėle, — du dvaru, du dvaru,
sakalėlį nakvoti — du dvaru, du dvaru.
Jauną bernelį nakvoti — du dvaru, du dvaru.

Jei mergelėms bernas nepatiko, ir jos nori kitus pasirinkti, jos šitaip dainuoja:

Kaip aš tave priimsiu, — du dvaru, du dvaru,
kad su manim neuliojai, — du dvaru, du dvaru,
Už rankelių nevedžiojai, — du dvaru, du dvaru,
Žaliu vynu nevytojai — du dvaru, du dvaru.

O jei mergoms priėjusieji patinka, priima juos į savo tarpą ir sodina greta. Kai visi lieka užimti, tada eina šokti. Išrinktasis šoka su savo mergele visą vakarą, ir kitas jau negali prie jos prieiti.

Žaidimas matytas Masališkėje, Merkinės parap.

3.

Gegutės garbei dar ir dabar Lietuvoje daro šventę. Trečią Velykų dieną susirenka viso sodžiaus jaunimas į vieną namą, dainuoja įvairias dainas, o paskum pradeda šokti ypatingą šokį, kurį vadina „geguže". Šitą šokį veda viena mergaičių (= gegelė), kuri savo gražumu viršija kitas. Visi sustoja ratu, kurio viduryje užrištom akim sėdi iškilmės kaltininkė. Ir taip visi šoka. Kiekvieną kartą pašokę vyrai prisiartina prie sėdinčios ir paėmę jai ranką dainuoja:

Karalaite gegule, kuku, kuku!
Aš tavo bernelis, kuku, kuku!

Sėdinčioji išrenka tris jaunikaičius, kuriuos pažįsta iš balso ir kurie jai labiau patinka, paskum atriša sau akis ir visą dieną šoka su jais. Atsisveikindama duoda jiems dovanų margą savo darbo juostą; jaunikaičiai taip pat duoda dovanų. Nuo to laiko mergaitė vadina tuos jaunikaičius broleliais, o jie ją — sesele.

4.

Susirinkęs pirkioje jaunimas sustoja į dvi eili, viena nuo antros nusigręžusi.

Iš vienos pusės atsistoja tasai, kuris sakalą vaidina, o iš kitos — toji merga, kuri gegutę vaidina.

Bernas ima gaudyti mergą. Jam visi kliudo rankas ištiesdami čia aukštyn, čia žemyn, į jį visuomet atsigręždami, mergai gi pasprukti visuomet padeda, praleisdami ją pro savo eiles.

Kol bernas gaudo, stovintieji eilėse dainuoja, atskirai bernai ir mergos paposmiui:

Bernai:

Aš gegutę pagausiu,
aš mergelę paimsiu,
vainikėlį plėšysiu
ir rūtelę vytysiu,
Gegutėl, gegutėle!

Mergos:

Aš, berneli, paspruksiu
tai rūtelių darželin,
apgins mane brolelis,
apgins sakalėlis!
Vanagėl, vanagėli!

Bernai:

Aš broleliui žirgelį,
kad negintų sesutėlės. —
Aš gegulę pagausiu,
Aš mergelę paimsiu!
Gegutėl, gegutėle!

Mergos:

Aš, berneli, dvarelin,
aš, raiteli, aukštajan:

apgins mane tėvulis,
apgins mane senasis.
Sakalėl, sakalėli!

Bernai:

Aš tėvuliui jautelius,
kad negintų dukrelės.
Aš pagausiu gegutę,
aš paimsiu mergelę.
Gegutėl, gegutėle!

Mergos:

Aš, berneli, klėtelėn,
aš, raiteli, aukštojon:
apgins mane sesulė,
apgins mane motulė.
Vanagėl, vanagėli!

Bernai:

Aš sesulei žiedelį,
aš motulei šniūrauką,
kad negintų dukrelės,
kad negintų viešnelės.
Gegutėl, gegutėle!
Aš gegulę pagausiu,
aš mergelę paimsiu —
vainikėlį ardysiu
ir rūtelę vytysiu.
Gegutėl, gegutėle!

Kai bernas pagauna mergelę, jis ją pabučiuoja ir jiedu stoja eilėn. Jų vietą užima kita pora, ir vėl viskas kartojasi.

Kai jaunimo susirenka daugel, tada dvi pori vaidina vanagą ir gegutę.

Žaidimas matytas Gudakiemy, Merkinės par.

5.

Mergos susėda ant suolų. Kiekvienas bernas duoda žiedą ar kitą kurį daiktą. Mergos pasidalina tais daiktais, kiekviena pasiimdama sau vieno berno žiedą ar kurį kitą jo įteiktą daiktą. Paskui ima dainuoti:

Gaudė sakalėlis gegulę — kalėda —
žaliųjų vyšnelių sodely — kalėda.

Tada prieina bernas ir turi spėti, kuri mergelė turi jo žiedą. O bernai, kol jis galvoja, stengdamasis atspėti, ant kito suolo sėdėdami dainuoja:

Aš tave, gegule, pagausiu, — kalėda —
raibas plunksnas pabersiu — kalėda.

Jeigu jis neatspėja, eina atgal, ir jo vietą užima kitas, o daina vėl kartojasi. Kai atspėja, tai merga šoka iš vietos ir slepiasi už kitų, kurios stengiasi ją apginti.

Bernai tada dainuoja:

Aš tave, gegule, pavysiu — kalėda —
Raibas plunksnas pabersiu, — kalėda.

O jei bernas neatspėja ir turi neatspėjęs grįžti atgal, tada mergos jam šitaip dainuoja:

Aš tave, sakalėli, nebijau — kalėda —
aš girelėn nulėksiu — kalėda.

Žaidimas matytas Samūnų kaime, Merk. par.

IV.

Gegutė patarlėse ir priežodžiuose.

1. Gegute nekukuotau, kad ašarėlės per skruostus neriedėtų.
2. Raiba gegule kukavo, tėvo namus apleisdama.
3. Pavydėsi, mergele, už jo ištekėjus, ir gegutės buitelės.
4. Kukuok gegule dieną vakarėlį — neatgausi jaunųjų dienelių.
5. Nekukuotau raiba gegule, kad dabar pas motinėlę būtau.
6. Neverkiau pas motulę būdama, gegule kukuoju anytai patekusi.
7. Anyta — ne motinėlė: kad ir gegule kukuosi, nepasigailės.
8. Svetima šalelė gegulės balsu apdainuota, ašarėlėmis aplaistyta.
9. Kad ir raiba gegule kukuosi, tų dienelių, kurios buvo pas motulę, nebesugrąžinsi.
10. Vai, kukuosi tu raiba gegute, „Šiluosna" už vyro nutekėjusi.
11. Pas motulę kregždele čiulbėjo, pas anytą gegule kukuoja.
12. Ištekėjusi gegulės dainas prisiminė.
13. Tiek jai gera marčiose svetimoje šaly, kad gegulės dainas išmoko dainuoti.

14. Motulė gegule kukuoja, kad dukrelė pas žentą vargsta.

15. Kukavo gegulė rytą vakarėlį, kol iškukavo iš motulės dukrelę.

16. Pas gegulę sparnelius paskolintau į motulę nulėkti.

17. Mošų, kaip pelėdų — teks dažnai skolinti pas gegulę balso.

18. Vyras lepšis — kukuosi per anytą ir dienomis ir naktimis, bekukuodama raudonų veidelių greitai nustosi.

19. Kai tokiam bernui pateksi, greit išmoksi gegulės dainų.

20. Pas tokią anytą, kad marti gegule nekukuotų.

21. Geras vyras, o vis delto žmona gegule kukuoja.

22. Vyrą mato — dainuoja, anytą pamato — gegule kukuoja.

23. Motulę prisimena, kai vyšnia prasprogsta, anytą pamato — gegulės balsu sukukuoja.

24. Raiba gegule kukuotau, kad tik dukrelei dalelės iškukuotau.

25. Gūdžiai nebekukuotau, kad dabar dukrelę namie turėtau.

26. Kad vargų nebūtų ir gegulė nekukuotų.

27. Gegulės daina skausmo pagimdyta.

28. Kad širdelės nesopėtų, gegulės balsu nekukuotau.

29. Kuri motulė gegule nekukavo, svetimon šalin vaikelį lydėdama?

30. Nors tu raiba gegule kukuosi, vargas vistiek nesumažės.

31. Vargai ir nelaimės išmokino žmones gegulės dainų.

32. Gegulės dainos tas neatjaučia, kas dar vargo nematė.

33. Kai vargo patirsi — ir gegulės dainą suprasi.

34. Ne tas gegulės balsu kukuoja, kam dantis skauda, bet tas, kuriam širdį gelia.

35. Gegulės balsu skurdo nenusikratysi.

36. Kukuok ne kukuok, o kad patekai varguosna, tai ir vargsi.

37. Gegulės balsu nelaimės nepravysi, bet širdį palengvinsi.

38. Kad, Dievuliau, sparnelius turėtau, raiba gegule pas jį nuskristau — tiek jo pasiilgau.

39. Verkia ji, raudoja, kaip girioje gegutė kukuoja.

40. Nors raiba gegule kukuok, jau nebeatgaivinsi jo.

41. Negu gegulė esi, kad savas bėdas kitam primestai.

42. Ne gegutė esi: svetimi tavo vaikų nemaitins.

43. Myli, kaip gegutė savo vaikus.

44. Gailisi, kaip gegutė savo vaikų.

45. Pažino, kaip gegutė savo vaikus.

46. Išblaškė vaikus, kaip gegužė po svetimus lizdus.

47. Ieško, kaip gegutė savo vaikų.

48. Rūpinasi, kaip gegutė savo vaikais.

49. Tu mėgsti, kaip gegutė, svetiman lizdan kiaušinius krauti.

50. Ne gegutė esi, kad tau svetimi žmonės darbus perėtų.

51. Kai jauna buvo — vaikų nemėgo, o dabar vaikai jos nemėgsta. Tenebūtų iš gegutės pavyzdį ėmusi.

52. Šaukiasi dabar, kaip gegutė savo vaikų.

53. O, jie mėgsta jį, kaip maži paukščiai gegužę.

54. Pagodo jam, kaip maži paukščiai gegužei.

55. Atlėkė, kaip gegužė svetiman lizdan, ir pridarė.

56. Geras jisai brolis, kaip gegužiukas svetimam lizde.

57. Per jį, kaip paukštukas per gegužiuką: nei suvalgysi, nei atsigersi — visa jam tenka.

58. Ėda, kaip gegužiukas, ir priėsti negali.

59. Jį penėk, kaip gegužiuką: kiek beduosi, suės ir dar daugiau prašys.

60. Jo gegužiuko pilvas: ėda ėda ir vis jam maža.

61. Bene gegužiuko pilvą turi, kad niekuomet jo prisotinti negali.

62. Tu namie, kaip gegužiukas svetimam lizde — bet tik tau būtų gera, o kiti — nors badu mirkit.

63. Jo gerklė, kaip gegužiuko: išsižios, rodos, visas vežimas gali įvažiuoti.

64. Žiūrėk, kad tau gegužė vaiko lizdan nepadėtų. Suprasi tuomet, ką reiškia svetimi vaikai auginti.

65. Neramus, kaip svetimam lizde gegužiukas.

66. Jo, kaip gegužiuko, niekuomet neprisotinsi.

67. Jam, kaip gegužiukui, nieku gerklės neužkimši.

68. Alkanas visuomet, kaip gegužiukas svetimam lizde.

69. Myli savo gimines, kaip gegužiukas tuos, su kuriais vienam lizde išsiperėjo.

70. Įsigrūdo, kaip gegužiukas, į svetimą ūkį ir šeimininkauja.

71. Tu man čia gegužiuku negyvensi. Tokius ponus aš greitai išlakstinu.

72. Gegutė gūdžiai kukuoja, bet piktai elgiasi.

73. Sėdi, kaip kukutis, nosį nuleidęs.

74. Piktas, kaip kukutis baloje.

75. Jis nūnai piktas: matyti, jam kukutis prisisapnavo.

76. Jei taip elgsiesi, tai ir kukutis nepanorės su tavim draugauti.

77. Nesipūsk, kaip kukutis: dargi nesi paukščių karalius.

78. Riečia nosį, kaip kukutis.

V.

Gegutė pamėgdžiojimuose.

1. Kuku! kuku!
nusisukiau pirštuką...
2. Kuku — kuku!
duok man cibuką...
3. Kuku — kuku!
nenoriu mažiukų,
kukù — kukù,
duok didelių...
4. Kuku — kuku,
noriu agurkų,
agurkų džiovytų,
obuolių mirkytų...
5. Kuku, kuku,
nemėgstu paukštukų,
jiems į lizdus dedu,
pati vaikų nevedu...
6. Kuku, kuku,
rupūžiukų
tų paukštukų —
mane veja,
plunksnas peša...
7. Gegutė pabaidyta skrisdama taip kukuoja:
— Užkukuos! užkukuos!
Kiaušinių dėti lėkdama:
— Kur kukuos? kur kukuos?
Kukū — kukū!...
Sudėjus kiaušinį svetimam lizde:
— Pakukuos! Pakukuos!
Kukū-ku! Kukū-ku!

I.

Gandras liaudies legendose.

Busilas, gandras, starkus, gužas, garnys, gugutis — tai vis tas pat paukštis, įvairiais vardais vadinamas. Įvairiose Lietuvos dalyse prigiję įvairūs jam vardai, bet dažnai atsitinka, kad vienoje ir toje pačioje vietoje jis įvairiai vadinamas.

Visur laikomas paukščiu, kurio liesti negalima. Vienur todel, kad jis laimę teikia, ir ne tik kad nereikia jo baidyti, bet gi net privilioti. Kitur susidarė nuomonė, kad jis esąs protingas ir kerštingas. Dzūkijoje gi jisai gerbiamas, kaipo šventasis Dievo paukštis, Dievui pasitarnavęs. Jis vaizduojamas, kaipo geraširdis sutvėrimas.

Ir čia, ir ten, beveik visoje Lietuvoje randame trumpesnių ar ilgesnių padavimų, kurie rodo, kad liaudis žiūri į busilą, kaipo į apsivertėlį, tapusį del nelaimingų atsitikimų paukščiu, o anksčiau jis buvęs žmogus.

1.

Sutvėręs visatą, Dievas pastebėjo, kad daugeliui kenksmingų biaurybių leido gyventi žemėje; pradėjo gailėtis savo klaidos ir, norėdamas kaip nors pataisyti tai, kas be tinkamo dėmesio prieš tai buvo padaryta, surinko visus nuodingus ir biaurius savo sutvėrimus į didelį odinį maišą, kurį ir užrišo stipriai. Pasišaukė žmogų, Stonelį vardu, ir atidavė jam tą užrištąjį maišą, griežtai tardamas:

— Nešk ir įmesk šitą maišą ežeran. Tiktai žiūrėk, kad neatrištai maišo ir neieškotai, kas jame paslėpta.

Užmetė Stonelis maišą ant pečių ir pasukė eiti į ežerą, o tuo metu pats galvoja: „Kas blogo gali atsitikti, jei pažiūrėtau, ką čia tokio sunkaus nešu? Rasi, tai kažkoki turtai". Pamiršęs Dievo įsakymą ėmė ir atrišo maišą, iš kurio visos biaurybės būriu išlindo ir išlakstė, išbėgo, iššliaužė. Šitų biaurybių išsigandęs ir kartu del savo prasikaltimo susirūpinęs, grįžo Stonelis į Dievą, kuris tuo metu šildėsi ties eglišakių ugniakuru, ir nedrąsiai pasisakė jam, kokią klaidą jis padarė. Supyko Dievas, pagriebė degantį nuodėgulį, kad šers juo Stoneliui — ir pavertė jį gandru, o pavertęs įsakė, kad vietoj bausmės turės visą amžių rinkti biaurybes, kurias taip neatsargiai paleido. Delto ir renka dabar gandras biaurybes žemėje, o taip pat turi juodą užpakalį, kuris pasidarė tokiu nuo sušėrimo nuodėguliu.

Šiaurės Lietuva.

2.

Šitas atsitikimas buvo seniau, tuojau po visatos sutvėrimo. Pradėjo tuomet žmonės skųstis Dievui, kad gyvatės ir kitos biaurybės esą nereikalingos, nes jos daugelį ką įkandą, kad net reikią nuo jų mirti. Paklausė Dievas žmonių prašymo, surinko visas varles, gyvates ir kitas biaurybes maišan ir, pats labai laiko neturėdamas, nes tuo metu krosnį kūreno, pasišaukė pas save gandrą, kuriam ir padavė tą maišą su visomis biaurybėmis.

— Nunešk, — sako Dievas: — šitą maišą ir įmesk mariosna. Tiktai žiūrėk, kad neatrištai maišo ir neišleistai, kas jame yra, bet jūrosna jį įmestai!

Užsidėjo gandras maišą ant pečių ir neša. Benešdamas pavargo ir atsisėdo pasilsėti. Bet čionai parūpo gandrui pažiūrėti, ką jis

neša maiše. Kai tiktai atrišo tą maišą, tuojau viena gyvatė šmakš ir išlindo. Pradėjo gandras ją gaudyti, bet ją begaudant kitos varlės ir gyvatės tuo metu išlindo ir išsislapstė po balą. Priėjo gandras ir pamatė, kad visas maišas jau tuščias.

Grįžo su dideliu nuliūdimu ir papasakojo, kas atsitiko. Dievas tebekūreno tą krosnį ir išgirdęs, kad gandras jo įsakymo neišpildė, supyko ir, pagriebęs nuodėgulį, rėžė gandrui per nugarą. Nuo to laiko ir pasiliko gandrui ant nugaros juodas lopinys atminčiai. Gandras šito lopinio labai nekenčia ir atmindamas, iš kieno priežasties jį yra gavęs, po šiai dienai pasiliko varlių ir gyvačių priešu: kur tiktai jas sutikdamas, tuojau gaudo ir praryja.

Liet. Pas. Yv., II dl., 115.

3.

Betverdamas kitus gyvulius, Dievas sutvėrė ir visokių biaurybių: vabalų, varlių ir gyvačių. Šitos biaurybės ėmė daryti žmonėms daug žalos. Pamatė tuomet Dievas, kad negerai padarė, leidęs toms biaurybėms žemėje gyventi. Ėmė Jis ir sugaudė visus nuodingus šliužus ir vabalus, sudėjo juos maišan, užrišo ir padavė tą maišą moteriškei, sakydamas:

— Nunešk šitą maišą į marias ir paskandink! Tiktai žiūrėk, neatrišk maišo ir nesumanyk sužinoti, kas tame maiše padėta!

Paklusni moteriškė atsinešė tą maišą pas marias, bet čionai ėmė ir nepaklausė Dievo: atrišo maišą, nes norėjo pažiūrėti, kas jame padėta. Kai tik pažiūrėjo, tuoj visi vabalai ėmė ir išlėkė laukan. Nusigando moteriškė ir ėmė vabalus gaudyti, bet užmiršo maišą užrišti. Kol moteriškė gaudė vabalus, gyvatės, varlės ir kiti nuodingi šliužai išrėpliojo iš maišo. Sužinojęs apie tai Dievas supyko ant tos moteriškės ir pavertė ją gandru, sakydamas jai:

— Už savo nepaklusnumą rinksi tas biaurybes per visą savo amžių!

Taigi ir po šiai dienai paversta į gandrą moteriškė vaikšto laukais ir renka visokias biaurybes.

Liet. Pas., II dl., 13 ps.

4.

Seniai, labai seniai žemėje buvo privisę tiek varlių, gyvačių ir kitokių biaurybių, kad žmonės ėmė prašyti Dievą sumažinti jų vargus, panaikinti tas biaurybes. Dievas sutiko žmonių prašomas, surinko visas biaurybes į maišą ir įsakė, kad niekas į maišą nežiūrėtų. Bet

atsitiko taip, kad kartą ėjo pro tą maišą moteriškė, kuriai ir parūpo pažiūrėti, kas tame maiše taip juda kruta. Parūpo — ir atrišo maišą, o tuo metu viena gyvatė šmakš ir išlindo. Nusigandusi gyvatės moteriškė bėgo tolyn, paliko maišą atrištą, bet čia pastojo jai kelią Dievas ir liepė visas paleistas biaurybes atgal į maišą sugaudyti. Moteriškė nei nori, nei nenori gaudyti, o Dievas, matydamas, kad ji nieko nedaro, supyko ir, pastvėręs nuodėgulį, kad rėžė moteriškei kupron — ir toji moteriškė pavirto gandru su kupra ir juodom dėmėm ant sparnų. Taip gandrai ir atsirado iš moteriškės.

Užrašė Ed. Žilis, Siesikių par., Jurgelionių kaime, iš Bl. Serdzikausko.
(Panašus variantas Liet. Pas., II dl., 13 ps.)

5.

Seniai, labai seniai, žmonės pradėjo skųstis Dievui, kad gyvatės ir kitos biaurybės visai esą nereikalingos, nes jos daug kam įgelia ir daug kas nuo jų miršta. Išklausė Dievas žmonių prašymą, surinko visas biaurybes į maišą ir, labai laiko neturėdamas (krosnį tuo metu kūreno), pasišaukė gandrą. Pasišaukė ir padavė jam visą maišą, o atiduodamas sako:

— Štai nešk ir įmesk šitą maišą jūron. Tiktai žiūrėk, neatrišk.

Vos pusę kelio nuėjęs, sėda gandras pasilsėti, atriša jo nešamą maišą ir žiūri, kas jame sudėta. Viena gyvatė tuo metu tiktai šmukšt ir išlindo iš maišo. Gandras pradėjo ją gaudyti, o jam begaudant ir visos kitos biaurybės išlindo. Sugavo tą pasprukusiąją gyvatę ir neša ją maišan, gi žiūri: visos jau iš jo išlindę. Susirūpinęs grįžo gandras pas Dievą ir įėjęs tarė:

— Viešpatie, nepaklausiau aš tavęs ir pažiūrėjau į maišą, kas jame sudėta; bežiūrint viena gyvatė iššoko iš maišo; aš ją ėmiau gaudyti, o tuo metu ir kitos biaurybės išlindo... Štai, kelias pasigavęs, atėjau pas tave.

Smarkiai susirūstino Dievas ant gandro ir liepė jam visą amžių tiktai biaurybes lesti. Tuomet prašo gandras Dievą, kad leistų tas biaurybes, kurias turėjo atsinešęs maiše, išsivirti. Dievas sutiko ir net puodą joms išvirti davė. Kai biaurybės buvo išvirusios, gandras ištraukė iš krosnies puodą ir mano: „Kaip čia jos išgriebti?“ Kiša dešinę koją, karšta — nusiplikino koją; kiša kairę koją, ir tą nusiplikino. „Na, dabar jau žinau, kaip išgriebti“, — pamanė gandras ir kiša snapą. Nusišutino ir snapą. Dievas, visa tai matydamas, ir mano:

„Et, ir kvailas gandras, nenusunkia puodo, o kiša kojas arba snapą." Pamanė taip Dievas, ištraukė nuodėgulį, kad duos gandrui per nugarą ir sako:

— Kad esi toksai kvailas, tai nuo šios dienos gyvas varles ir kitas biaurybes rysi.

Nuo to laiko ir vaikšto gandras juodu lopiniu nugaroje, o snapas ir kojos raudonos, nušutusios.

Užrašė *Pt. Valentinavičiūtė.*

6.

Kai ponas Dievas sutvėrė pasaulį ir žmogų, velnias, kad pakenktų Dievui ir žmogui, ėmė irgi tverti visokius kenksmingus ir biaurius sutvėrimus: gyvates, varles ir kitus driežus, uodus, varmus ir kitus kenksmingus vabalus.

Kada jis juos tvėrė ir leido pasaulin, pastebėjo tai gandras, visų paukščių tuo metu buvęs karalius.

Jis sušaukė tuojau didesnius ir mažesnius paukščius ir paliepė jiems gaudyti ir naikinti, ką tik velnias sutveria ir paleidžia gyventi.

Ir ėmė mažesni paukščiai gaudyti uodus, varmus, gylius ir kitus vabalus, o didesni — gyvates, žalčius, varles ir kitus žalingus ir biaurius driežus.

Pamatė tai velniai — ir labai įsiuto ant garnio. Jie sugavo garnį ir nugabeno jį pragaran, o ten nugabenę įmetė jį dervos katilan, kad kankintųsi.

Bet gandras nė kiek nesikankino ir net nepajuto, kad karšta. Jis ėmė sparnais lapatuoti, kaip daro visi paukščiai, kada prausiasi. Derva ėmė tikšti į visas puses ir aptaškė velnius. Kuriam pateko, tas rėkdamas ir staugdamas bėgo, kur galėjo.

Ir taip gandras išvaikė visus velnius, nes tie pasislėpė, kur kuris galėdamas. Išvaikęs velnius, jis paliuosavo visas kenčiančias vėles, bet negalėjo atidaryti pragaro vartų.

Kai velniai pagriebė gandrą, niekas nematė. Matė tai tik viena kielė, kuri apie tai pranešė ponui Dievuliui, o Tasai pasiuntė angelą, kad išvaduotų gandrą.

Kai tik Dievo angelas atidarė pragaro duris, tuojau gandras su visomis kenčiančiomis vėlėmis išdardėjo pro vartus.

Bet jis buvo juodas, visas pragaro dervoje — ir angelas, pamatęs jį tokį ir su juo amžinai kentėti pasmerktas vėles, nusigando ir pabėgo dangun.

Angelas lekia dangun, o jį seka gandras, o su juo pasmerktos vėlelės. Taip jie visi ir atsidūrė pas dangaus vartus.

Šventas Petras įleido angelą dangun, o gandro ir nenori leisti. Bet šis sukėlė tokį triukšmą, taip garsiai ėmė kleketuoti, jog net patsai Dievulis tai išgirdo, o išgirdęs atėjo pažiūrėti į dangaus vartus, kas ten tokio atsitiko.

Pamatęs gandrą išsimurzinusį, juodą, nusijuokė Dievulis ir liepė atkelti dangaus vartus.

— O kas čia su tavim dar atvyko? — klausia Dievulis, pamatęs pasmerktąsias vėles.

— Tai mano broliai, kurie drauge su manim išsimaudė gerokai pragaro dervoje.

— Kad tavo broliai, teeina ir jie dangun, — sako Dievulis.

Bet šventas Mykolas tuojau prišoko ir pasakoja Dievuliui, kad tai pasmerktosios amžinai pragare kentėti vėlės.

— Kad jau pasakiau, tebūnie taip, kaip esu pasakęs. Bet kad tu mane apgavai ir man sumelavai — sako gandrui Dievulis: — tai tu amžinai pasiliksi juodas.

Taip atsirado juodasis gandras.

Pabuvęs kurį laiką danguje, gandras nuėjo į Dievulį ir sako:

— Man čia labai gera pas tave, Dievuli! Bet kaip ten mano broliams, mažesniesiems ir didesniesiems paukšteliams? Juk ten dabar ruduo, šalta, o kai ateis žiema, visai bus bloga. O jie juk su manim drauge tavo darbą gynė, velnio sutvėrimus naikino.

— Eik ir atsivesk juos čionai, jei tau jų gaila, — sako jam Dievulis. — Rasis čia ir jiems vietos.

Išgirdęs tai juodas garnys nulėkė ant žemės, o kad jis nepaklystų atgalio grįžti, Dievulis liepė angelams per dangų nukloti kelią.

Gandras surinko visus paukščius, didesnius ir mažesnius, ir nusivedė juos dangaus dauson, kur jie linksmino savo čiulbėjimu visus šventuosius.

O kai atėjo pavasaris, jie vėl išsiprašė ant žemės, žadėdami kitą rudenį sugrįžti.

Ir taip iki šiai dienai, juodo gandro vedami, visi paukšteliai, didesni ir mažesni, rudens metu lekia dauson, o pavasarį vėl sugrįžta atgalio.

Tik tie, kurie su žmogum susibičiuliavę buvo, kaip žvirblis, varna, šarka, smečiukas, tik tie nepanorėjo lėkti ir iki šios dienos nelekioja.

7.

Seniai, kai dar žmonės buvo geresni ir dievobaimingesni, panoro ponas Dievulis pamatyti arčiau, kaip žmonės gyvena ant žemės, kaip darbus dirba, kaip vargsta, kaip džiaugiasi.

Kaip tik darbymetės metu nusileido Dievulis iš dangaus ant žemės ir apėjo kaimus, laukus, pievas, girias, pabuvojo visur, kur tik žmonės dirba.

Bevaikščiodamas, bestebėdamas pamatė geriausias Dievulis, kad žmonės labai kenčia nuo visokių varmų, uodų, musių, gyvačių ir nuo kitų piktų ir nuodingų gyvių.

Pastebėjęs tai susirūpino ponas Dievulis, o susirūpinęs prisėdo žalios pievelės pakrašty ir galvoja, kaip nuo jų žmones apsaugoti.

Išvydo tai busilas, kur arti buvo, nusileido prie Dievulio kojų ir klausia:

— Kuo geriausias Ponas Dievulis tiek susirūpinęs?

— Nagi tuo, kad labai žmones darbininkus kamuoja visoki vabzdžiai ir šliužai. Net nebežinau, kaip nuo jų gelbėti žmogų.

— Nesirūpink, Ponas Dievuli. Leisk man, aš pagelbėsiu.

— Gerai, — atsakė Dievulis: — leidžiu.

Nulėkė busilas girion, sušaukė ten mažesnius ir didesnius paukščius ir papasakojo jiems Dievulio rūpesnius. Ir nutarė visi paukščiai, kad mažesni ir vikresni gaudytų vabalus, o didesni, kaip ir patsai busilas, — varles, driegžlius, gyvates ir kitus žalingus ir nuodingus šliužus.

Kai ėmė paukščiai juos gaudyti, naikinti, tuojau juos išgaudė. Liko tie, kur labai slapstėsi ir į žmogų kibti nedrįso.

Pamatė Dievulis, kaip busilas gudriai sugalvojo, ir sako jam:

— Nuvargai, visą vasarą besidarbuodamas. Tai rudenį, kai žmonės apsidirbs, ir jiems tavo pagalba bus nebereikalinga, atlėk dauson atsilsėtų, o ten aš tave gerai priimsiu, kad už tavo nuopelną atsilygintau.

— O kaip gi, Dievuliau, tie, didesni ir mažesni paukštukai, kurie man padėjo?

— Pasiimk ir juos, kurie tik panorės. Rasis ir jiems dausoje kas palesinėti.

— Ačiū tau, geriausias Dievuli! — sako busilas. — Bet kaip mes ten surasime kelią, jei niekados dar nesame ten lekioję?

— Gerai, — sako Dievulis: — aš jums dauson lėkti, kad nepaklystute, nutiesiu per dangų kelią.

Ir nutiesė Dievulis per dangų kelią.

Atėjo šaltas ruduo, baigė žmonės laukuose savo darbus, ėmė rengtis busilas kelionėn. Pats rengiasi ir tuos, kur jam padėjo, ragina.

Susirinko visi paukščiai, mažesni ir didesni, ir lekia paukščių keliu dauson, o jų visų priešaky busilas. Tik belėkdamas girdi kielukės balsą:

— Busilėli broleli, neišgaliu toliau lėkti. Tuoj žemėn nukrisiu ir užsimušiu.

— Sėsk man ant sprando! — sako busilas — ir aš tave nunešiu.

Atsisėdo kielukė jam ant sprando — ir nunešė ją busilas net dausosna.

Ten paukščiai Dievulį ir šventuosius linksmino savo dainomis ir taip jie jam patiko, kad jis leido paukšteliams kas metai ten lėkti.

Ir paukšteliams ten irgi buvo gera, kad nė vienas jų neatsisakė lėkti ir kitais metais.

Ir taip jie lekioja iki šiol, kai tik ateina šaltas ruduo, kai žmonės baigia laukuose savo darbus.

8.

Priviso visur daugel varlių, gyvačių, driegžlių ir kitų biaurių sutvėrimų. Negalima buvo per juos žmonėms gyventi. Ir ėmė tada žmonės Dievo šaukti, prašydami, kad juos gelbėtų.

Nei dieną, nei naktį neturėjo Dievas ramybės, o čia dar ir šventas Petras, žmonių vargus matydamas, kur tik Dievulį susitinka, vis jam kalba:

— Sutvėrei tiek nereikalingų gyvių, kurie žmogui kenkia, tai turi, Dievuli, dabar savo klaidą atitaisyti. Girdi, kaip žmonės šaukia?

Ne kartą ponas Dievulis ir pabarė šventą Petrą, kad jis Jam akysna lenda, bet šventas Petras vis nesiliovė. Kur tik pamato Dievulį, tuojau ir primena Jam žmonių vargus.

Kentė kentė Ponas Dievulis — ir neiškentė. Nutarė padėti žmonėms.

— Bet kaip aš padėsiu? Kad sutvėriau ir paleidžiau pasaulin gyvius gyventi, negaliu dabar jų naikinti. Po tvano žmonėms juk žadėjau, kad savo bausme nepaliesiu žemės.

Taip pagalvojęs sušaukė Dievas visus didesnius ir stipresnius paukščius ir sako jiems:

— Esate stiprūs ir dideli. Padėkit žmogui su nuodingais šliužais ir kitais biauriais gyviais kovoti.

Aras sako:

— Aš padangėse lekioju — ir man nedera po žemę vaikštinėti ir rankioti, kaip vištai grūdus.

Žąsis sako:

— Kurios varlės man vandeny beplaukiojant ar kur kitur pasitiks, aš naikinsiu jas, bet gyvačių bijau, Dievuli.

Tą pat sako ir antis.

— Gerai, — sako Dievulis: — ačiū jums, kad jūs gaudysit varles, kur galite plaukioti. Bet kas išgaudys pelkėse, krūmuose varles ir kitus žmonėms dar labiau kenksmingus šliužus?

— Aš išgaudysiu, — sako išėjęs priekin busilas. — Mano kojos ilgos — galiu braidžioti ir po balas, ir po raistus, po pelkes ir pievas. Tik duok man, Dievuli, galią, kad gyvačių nebijotau, nes dabar visas drebu, kai jas pamatau.

— Gerai, — sako Dievulis. — Duosiu tau dabar tokią dovaną, o tu darbuokis. Kol žmonės dirbs laukuose — ir tu su jais dirbsi savo darbą: gaudysi varles ir visokius šliužus, kurie žmonėms kenkia. O kai jie darbus pabaigs — ir tu atsilsėsi pas mane dausose.

Taip Dievulis už paklusnumą apdovanojo busilą atoilsiu dausose.

9.

Tai dar buvo tais laikais, kada Dievas po žemę vaikščiojęs ir su žmonėmis kalbėjęs, kaip kad dabar kalbasi žmogus su žmogumi.

Vaikščiojo ponas Dievas po mūsų žemę ir žiūrėjo, kaip žmonės gyvena, kaip dirba, kaip vargsta.

Kur tik prieina ponas Dievulis, tuojau jį žmonės apstoja ir prašo:

— Padėk, Dievuli, darbelį dirbti. — Prieina Dievulis, pakalba, Jam žmonės pasiskundžia savo vargais. Vienas prašo giedros, kitas sveikatėlės.

Visų Dievulis išklauso, visus apdovanoja ir eina toliau.

Taip bevaikščiodamas Dievas vieną gražią dieną priėjo dvi moteriški, rugius piaunant. Tai buvo pamotė ir podukrė.

Podukrė piauna rugius neatsilenkdama, o pamotė tai stovi ir dairosi, tai gubų unksnėje atsigulusi ilsisi. Kai tik podukrė atsilenkia, tuojau pamotė ima ją barti ir gėdinti, kad tokia jauna ir tinginiaujanti.

Priėjo jas ponas Dievulis. Podukrė, kai tik jį pamatė, tuojau pažino, kad tai patsai ponas Dievulis atėjo. Ji metė piautuvą, pribėgo prie Jo, pabučiavo Jam šventą rankelę ir prašo:

— Padėk, Dievuli, sunkų man darbelį dirbti!

Ponas Dievulis paglostė josios galvelę ir sako:

— Gerai, mergužėle. Aš tau suteiksiu tokią sveikatėlę, kad ir nepajusi, net dar sunkesnį darbą bedirbdama.

Pamatė pamotė, kad podukrė su Dievuliu kalba ir jo nepažinusi ėmė podukrę kolioti ir barti.

— Tai patsai ponas Dievulis, — sako jai podukrė.

— Taip jau valkata ir valkiosis Dievas po pasaulį! — nusišiepė pamotė. — O jei tikrai Dievulis, tai užuot mergoms darbą dirbti trukdęs, geriau štai varles išgaudytų. Ant žemės atsisėsti negalima.

Išgirdęs šią jos biaurią kalbą ir pamatęs, kad jos širdis pikta, supyko Dievulis ant pamotės ir sako jai:

— Už tai, kad nemokėjai manęs pagerbti, dargi panorai mane žodžiais pažeminti, nuo šios dienos pati gaudysi varles ir kitus biaurius šliužus.

Kai tik Dievulis taip pasakė, tuojau moteriškė pavirto busilu, ir pasikėlusi nulėkė į balą ir ėmė varles gaudyti. O kadangi ji buvo vienmarškinė, juoda suknele apsisegusi, tai ir tapo pusiau balta, pusiau juoda. Kaip buvo iki juostos baltai apsivilkusi, o nuo juostos iki žemės juodai, taip ir pasiliko.

Pap. Marė Kinderienė iš Subartonių.

10.

Panoro Ponas Jėzus pamatyti, kaip dabar žmonės gyvena pasaulyje — ar laikosi Jo įstatymų, ar pildo Jo įsakymus?

Pasiėmęs šventą Petrą ir šventą Joną, nusileido Jis ant žemės ir eina. O tai buvo kaip tik vidurvasaris.

Eina šventieji per kaimus, per laukus, per pievas, per girias, žiūri, kaip žmonės dirba, kaip vargsta, kaip skursta.

Beeidami nuvargo ir, priėję girią, susėdo po medžiu atsilsėti ant minkštų samanų.

Vos tik atsisėdo — ir šventas Petras buvo gyvatės įgeltas. Pašoko jis iš vietos ir suriko:

— Viešpatie, mirštu! Mane skaudžiai gyvatė įgėlė.

— Nemirsi, — sako jam Jėzus. — Tu juk gana vieną kartą skaudžiai del manęs mirei.

— Kad labai skaudu, Viešpatie. Einam kiton vieton, o tai dar kita mane įgels.

Atsikėlė ir nuėjo po kitu medžiu ir atsisėdo. Bet vos tik susėdo — dabar šventas Jonas suriko, kitos gyvatės skaudžiai įgeltas.

— Sunku žmonėms gyventi pasauly, kur tiek daug nuodingų yra šliužų, — sako atsiduseęs Jėzus.

— Bet kur gi mes atsilsėsime — sako apaštalas: — jei čia niekur prisėsti negalima?

Tuo metu arti lėkė busilas. Išgirdęs apaštalus, jis nusileido prie Jėzaus kojų ir sako:

— Viešpatie, leisk — aš jas čia visas išgaudysiu ir saugosiu jus, kol jūs visi ilsėsitės.

Nusidžiaugė Jėzus ir apaštalai, ir leido busilui nuvalyti aplinkui vietą, kad jie ramiai galėtų sėdėti.

Busilas išgaudė aplinkui gyvates, žalčius ir visus šliužus ir nuvalė nuo jų visą vietą.

Jėzus ir apaštalai ramiai galėjo ilsėtis ir, susėdę, kelionės ir kaitros nuvarginti, sumigo.

Kol jie miegojo, busilas kantriai stovėdamas dabojo, kad kuris piktasis šliužas jiems švento sapno nesutrukdytų.

Bestovėdamas pavargo, o pavargęs mano:

— Geriau stovėsiu ant vienos kojos. Kol viena galutinai pavargs, kita atsilsės. Galėsiu tuomet ant jos pastovėti.

Ilgai ilsėjosi Ponas Jėzus su apaštalais. O kai pabudo, mato busilą, stovintį ant vienos kojos.

— Kodel tu stovi ant vienos kojos? — klausia jį Ponas Jėzus.

Busilas papasakojo, kodel. Tada Ponas Jėzus ir sako jam:

— Kad tu tiek del mūsų nuvargai, tai aš tau suteiksiu dovaną: stovėsi ant vienos kojos, kiek norėsi, ir niekuomet nepavargsi.

Taip ir yra. Dabar busilas, kai ilsisi, visuomet ant vienos kojos stovi ir niekuomet nepavargsta. Net miegodamas ant vienos kojos stovi.

Atsilsėję Ponas Jėzus ir apaštalai nuėjo toliau, o busilas nulėkė sau.

Ėjo ėjo Ponas Jėzus su apaštalais ir labai ištroško. Mato netoli balelė, krūmais apaugusi. Nori prieiti prie vandens, o iš krūmų į juos švirkščia kamuoliais gyvatės, žalčiai.

Negali šventieji prieiti vandenio.

— Tai kad dabar čia busilas! — sako šventas Petras. — Jis mums dabar padėtų.

O busilas žinojo, kad dar jis bus jiems reikalingas ir todel lėkė paskui juos. Išgirdęs švento Petro žodžius, jis nusileido ant žemės, išvaikė, išnaikino gyvates ir žalčius.

Bet kai šventieji priėjo vandenį, mato, kad ten neršte neršta varlių. Biauru ir žiūrėti, ne tik gerti.

— Na, ar dabar tu mums negalėsi padėti? — sako busilui šventas Jonas. — Tiek jų, biaurybių, čia priviso.

— Padėsiu, jei leisite, — sako busilas — ir tuojau visas varles išgaudė — ir šventieji galėjo atsigerti.

— Kad tu mums patarnavai, — sako busilui Ponas Jėzus: — tai mes tavęs neužmiršime. Gali kas vieni metai atlėkti atsilsėti dausoje. Kai tik čia bus žiema, šalta, tai ir lėk, o mes tave įleisim. Linksminsi ten šventuosius.

— Dievuli brangus, ačiū tau už tokią malonę. Aš didelis, stiprus ir ne tiek bijau žiemos, kiek jos bijo mano mažesni broliai paukščiai.

— Pasiimk su savim, kuriuos norėsi, visus įsileisim! — atsakė Jėzus — ir nukeliavo su apaštalais dangun.

Kai atėjo žiema, busilas, pasiėmęs visus mažesnius ir didesnius paukščius, kurie tik panorėjo, nukeliavo su jais dausosna. Ten juos šventieji gražiai priėmė, gardžiai lesino, o jie savo skambiomis dainelėmis linksmino šventuosius.

Ir taip paukšteliams patiko dausoje, kad jie kas metai ten lekia ir kitus su savim veda.

Ir vis tai per busilo nuopelną.

11.

Tai buvo seniai, kai pas mus buvo dar daugel raistų ir balų, o tuose raistuose ir balose knibždėte knibždėjo gyvačių, varlių. Daugel žmonių ir gyvulių per tai nukentėjo. Ir ėmė tada žmonės šauktis į Dievą, kad Jis gelbėtų juos, jei Patsai yra padaręs tokią klaidą ir sutvėręs niekam nereikalingus ir dargi žalingus sutvėrimus.

Dievas, girdėdamas jų maldas, sumanęs nusileisti ant žemės ir pažiūrėti, kaip žmonės gyvena ir ar tikrai jie tiek daug kenčia, kaip kad sako. Pasiėmė su savim šventą Petrą ir nusileido ant žemės.

Tai buvo vidurvasario metu. Karšta buvo, tvanku ir trošku. Dievas eina — ir nieko, o šventas Petras, skubėdamas paskui Dievą, nuilso nuvargo, nuprakaitavo visas.

— Negaliu toliau eiti, — sako Dievui šventas Petras, priėjęs ežerą. — Aš visas esu šlapias nuo prakaito. Leisk man, Dievuli, išsimaudyti.

— Gerai, — sako Dievas, atsisėdo ant kelmelio ir sėdi.

Šventas Petras nusivilko marškinius ir nori eiti ežeran, tik kur prieina, ten pakraščiai kniugždėte kniugžda gyvatėmis, žalčiais.

Vaikščioja šventas Petras ir bijo vandenin bristi.

— Ko vaikštai ir nesimaudai? — klausia ponas Dievulis. — Matai, laikas slenka ir metas mums toliau eiti.

— Visur gyvatės — ir aš negaliu surasti vietos, kur galima būtų įeiti į vandenį. Geriau nesimaudysiu.

Ir ėmė vėl rengtis rūbais šventas Petras, o besirengdamas taip Dievui kalbėjo:

— Dabar aš patsai matau, kaip žmonėms sunku per tuos šliužus gyventi.

Apsirengė ir nuėjo toliau. Dar labiau pavargo šventas Petras, ištroško. Ištroškęs pamatė netoli balelę.

— Eisiu ir atsigersiu, — sako Dievuliui šventas Petras.

— Gerai, eik, o aš čia tavęs palauksiu, — sako jam Dievulis ir vėl atsisėdo ant kelmelio.

Po kurio laiko grįžta šventas Petras, galvą nuleidęs.

— Ar atsigėrei? — klausia jį ponas Dievulis.

— Kur atsigersi, kad ten varlių ir visokių biaurybių knibždėte knibžda. Dabar aš suprantu, kaip sunku žmonėms per tas biaurybes.

Dievulis nieko neatsakė, atsikėlė ir eina toliau. Eina ir mato šile trys moterys uogas renka.

— Duokit man uogų, moterėlės, smogams nuvaryti — prašo šventas Petras.

— Mes neturime uogų — sako moterys.

— Kaip neturite? — Juk uogas renkate — sako šventas Petras, nustebęs.

— Ne uogas renkame, bet varliaujame, — atsakė jam moterėlės. Jos buvo vienmarškinės, juodomis suknelėmis apsirengusios.

— Tai nuo šios dienos ir varliausite, — tarė joms Dievulis — ir moterys pavirto busilais, pasikėlė, nulėkė ant balų ir ėmė varles ir kitus šliužus gaudyti, o ponas Dievulis su Šventu Petru grįžo atgalio dangun.

12.

Skundėsi Panelė Švenčiausioji, kad velniai pagriebę ir pragaran nusidanginę nekaltų žmonių vėles ir ten jas kankina. Skųsdamasi maldavo Dievulio, kad jas išvaduotų.

— Gerai, — sako gerasis Dievulis: — bet ką aš pragaran pasiųsiu?

Pagalvojęs pasišaukė busilą, kuris tuo metu buvo dausose, ir sako jam:

— Nulėksi ir išvaduosi iš pragaro vėles, kurias velniai nekaltai kankina. Tik žiūrėk, nevaduok piktųjų nusidėjėlių vėlių. Jos mano veidui nepakenčiamos.

— Kaip aš lėksiu ten, pragaran? Juk aš sudegsiu.

— Nieko, — sako Dievulis: — aš tau suteiksiu dovaną — tu nesudegsi net ugny ir pragaro ugnies skausmo net nepajusi.

— Gerai, lėksiu, — sako busilas.

Pasileido ir nulėkė.

Kai jis prilėkė pragarą, velniai pamanė, kad tai kokio didelio ir galingo valdovo nusidėjėlio vėlė, ir todel plačiai atidarė pragaro vartus.

Busilas įlėkė pragaran ir tiesiog šust į katilą, kur smaloje virė nusidėjėlių vėlės, ir ėmė snapu jas mėtyti iš katilo.

Nustebo velniai, matydami tokį keistą sutvėrimą, ir net pragaro duris užmiršo uždaryti.

O busilas tik mėto, tik blaško vėles. Kurią tik pastvers, tą išmeta už pragaro vartų. Ir taip ištuštino visą pragarą.

Mato velniai, kad jiems bloga bus, ir ėmė šakėmis vyti ir patį busilą. Praveja jį nuo vieno katilo — jis į antrą, praveja jį nuo antro — jis į trečią.

Ir taip bėgiojo, kol nė vienos pragare vėlės nebeliko. Tada pats išlėkė, o velniai, jo bijodami, tuojau uždarė pragaro duris, ir ištrukusių iš pragaro vėlių nebegaudė.

Nuvedė jas busilas dangun.

Jų buvo tiek daug, kad net šventas Petras nusigando ir nubėgo Dievuliui pranešti.

Atėjo patsai Dievas į dangaus vartus, pamatė visa tai ir sako busilui:

— Aš tau liepiau tik nekaltų žmonių vėles paliuosuoti, o tu visas išvadavai.

— Matai, geriausias Dievuli, kad aš negalėjau pažinti, kurios buvo kaltos, kurios nekaltos. Visos buvo juodos, kaip ir aš patsai dabar esu nuo pragariškos smalos juodas. O jau kad atvedžiau, leisk mus visus dangun.

O čia dar ir Panelė Švenčiausioji prašo, tai Dievulis prašvito veidu ir liepė atidaryti visiems dangaus vartus.

— Bet kad visgi tu mane apgavai, — sako busilui Dievulis: — tai visos vėlės, dangaus rasa nusiprausę, taps baltos, o tu juodas ir pasiliksi.

Ir taip atsirado juodasis busilas, pragare pabuvojęs.

13.

Vieną kartą parlėkė busilai į savo seną lizdą ir žiūri, kad ten sėdi vienišas gandras.

Jie lekiojo, lekiojo aplinkui, kleketavo, kleketavo, bet tas vienišas neina iš lizdo ir gana.

Palekioję gandrai, apsisuko ir kažkur nulėkė.

Ant rytojaus jie sugrįžo, o su jais daugel kitų gandrų. Jie ėmė visi sukti aplinkui lizdą, kleketuoti, bet vienišas busilas vis sėdi lizde ir tiek.

Taip jie lekiojo iki vakaro, o vakarą vėl pranyko.

Trečią dieną atlėkė jų dar daugiau, o su jais vienas juodas.

Visi busilai ėmė lekioti aplinkui, o juodas įskrido į lizdą ir išmetė iš lizdo tą vienišą.

Paskui susirinko visi busilai ant gretimos pievos, sustojo ratu, o tasai vienišas ir juodas atsistojo vidury.

Kleketavo jie ilgai ilgai, paskui visi pasikėlė ir tasai vienišas su jais. Jis pasikėlė aukščiausiai, paskui sudėjo sparnus, krito žemyn, kaip akmuo ir užsimušė.

Po to visi busilai išlekiojo, kas sau, o tie du, kurių lizdą buvo vienišas užėmęs, grįžo lizdan.

Tai, sako žmonės, buvęs garnių teismas. Jų teisėju esąs juodas gandras.

14.

Kitą kartą siuntė Dievas juodąjį starkų į pragarą vėlių išliuosuotų. Velniai jį pagavę ir įmetę į smalos katilą; jis nuo to ir palikęs juodas.

Žmonės jį vadina pragaro starkum.

Naujamiestis.

15.

Pasakoja žmonės, kad juodąjį gandrą išperiąs baltasai, o po to išmetąs jį iš lizdo; juodieji gandrai nelekią į šiltuosius kraštus.

Paistrė.

16.

Susirenka kartais daug baltųjų gandrų, o tarp jų esti vienas juodas. Šitas juodasai ir išveda baltuosius rudenį ir parveda juos pavasarį.

Ramygala.

II.

Gandras liaudies burtuose ir prietaruose.

1. Kai busilas atskrenda per Blovieščius, jis parsineša po sparnu kielę.

Dzuk.

2. Grįždamas pavasarį iš Aigipto gandras parneša ant uodegos kielę.

(Bercenb.).

3. Gandras, parskrisdamas Lietuvon, parneša po sparnu nykštuką.

4. Busilas, grįždamas Lietuvon, parsineša sniego. Todel, kad ir vėlai sugrįžta, vistiek jam sugrįžus turi dar snigti.

Dzūk.

5. Jei pirmą kartą pamatysi busilą lekiantį — greitas būsi, puodus, bliūdus daužysi, jei tupintį pamatysi — greitai nevaikščiosi, kojų nekilnosi, tik kitus koliosi.

Merkinė.

6. Jei pirmą kartą pamatysi busilą lekiantį — būsi greitas, sveikas ir visus metus nuovargio nežinosi. Jei pamatysi pirmą kartą busilą tūpintį — vaikščiosi susitraukęs, kojų nepakeldamas ir visus metus sirguliuosi.

Varėna, Panevėžys.

7. Jei pavasarį pirmą kartą pamatysi busilą stovintį — tai geras ženklas, o jei lekiantį — tai puodus daužysi ir viskas kris tau iš rankų.

Kruonis.

8. Jeigu pavasarį pirmą kartą pamatysi starką skrendantį, tais metais tau niekas nesiseks. Jei pamatysi jį stovintį — tai viskas seksis.

Salamiestis.

9. Jei pirmą kartą pavasarį pamatysi starkų skrendantį, reiškia, visus metus iš vienos vietos skrajosi kiton. Jei pamatysi stovintį — reiškia, visus metus gyvensi vienoje vietoje.

Padbiržė.

10. Jeigu, galvodamas apie kelionę, pamatysi pirmą kartą busilą skrendantį, kelionė įvyks, jei stovintį — geriau nuo jos atsisakyk.

Niedzingė.

11. Jeigu pirmą kartą pamatysi busilą po balą vaikščiojantį, tais metais neišbrisi iš bėdų. Jei skrendantį — seksis tau tais metais; jei stovintį ant medžio ar kitoje kurioje vietoje — didelio pasisekimo neturėsi.

Alovė.

12. Jeigu busilą pamatysi pirmą kartą iki pietų ir lekiantį — bus tau geri metai, jei vakarą pamatysi ir dar stovintį — nesiseks tau tais metais.

Marcinkonys.

13. Jei pavasarį pirmą kartą pamato mergelė starkų lekiantį, reiškia, tais metais ji ištekės, jei stovintį — neištekės ir iš namų niekur neišvyks.

Padbiržė, Kruonis, Betygala.

14. Jeigu bernas pamatys pirmą kartą lekiantį busilą, mergos jį mylės, jei stovintį ant vienos kojos — jo laukia pas mergas didelis nepasisekimas.

Leipalingis.

15. Jei pavasarį pamatysi pirmą kartą starkų skrendantį, patsai į jį nežiūrėk ir kitam nerodyk, nes tai reiškia nelaimę. Jei stovintį — patsai žiūrėk ir kitam rodyk: laimingus metus jums pranašauja.

Tauragė.

16. Jei pirmą kartą pamatysi gandrą lekiantį, rodyk visiems, nes kas jį skrendantį mato, tam seksis tais metais. Jei stovintį išvysi, nežiūrėk į jį ir kitų atidos nekreipk — nelaimę pranašauja.

Vabalninkai.

17. Jei starkų pamatysi pirmą kartą ant žemės stovintį — šus kojos, jei skrendantį — kojos nešus.

Panevėžys.

18. Pamatęs pavasarį pirmą kartą busilą, verskis per galvą — būsi laimingas, nesirgsi ir skolų nedarysi.

Niedzingė, Marcinkonys.

19. Pamatęs pavasarį gužą pirmą kartą, supliauškink tris kartus delnais ir paskui persiversk per galvą — bus tau visi metai laimingi.

Klaipėdos kraštas.

20. Jei pavasarį anksčiau pamatysi gandrą negu varlę — tai daugel daiktų pamesi.

Panevėžys.

21. Jeigu pavasarį pamatysi busilą anksčiau negu varlę — saugokis vagių.

Valkininkai.

22. Pavasarį, pirmą kartą starkų pamatęs, sėsk ant plikos žemės toje vietoje, kur stovi,

tai per visus metus nesugriūsi ir nesusidaužysi.

Velykiai.

23. Kai pirmą kartą pamatai gandrą, reikia kūlio virsti: rugius piaunant nesopės per juostą.

Subačius.

24. Pamačius pavasarį pirmą kartą busilą, nusilenk į visas keturias šalis, ranka žemę paliesdamas: neskaudės nuo darbo kaulai ir, abelnai, sveikas būsi.

Ratnyčia.

25. Kai pirmą kartą pamatai pavasarį gandrą, reikia tris kart virsti kūlio (per galvą) — nieko nepamesi, bet kitų pamestą surasi ir, abelnai, tau labai seksis.

Panevėžys.

26. Pamatęs pirmą kartą pavasarį starkų, rišk bet iš ko mazgelius: tie mazgeliai geras vaistas drugiui krečiant.

Padbiržė.

27. Kai pirmą kartą pamatai busilą, užmegsk ant juostos tris mazgelius: tos juostos siūlai gydys nuo nyksterėjimo, braškučio ir drugio.

Randamonys.

28. Pirmą kartą pamatęs busilą, į tris dalis perlaužk šipuliuką, kuris paklius po ranka: kur tuos šipuliukus arklių tvartan įkiši, ten naminis nakčia nekankins arklių.

Liškiava.

29. Pirmą kartą pamatęs busilą, užmegsk mazgelį — būsi protingas ir drugys tavęs nelies.

Traupis.

30. Jeigu pavasarį pamatysi pirmą kartą garnį skrendantį, per visą vasarą nesopės tau kojų. O jeigu pamatai stovintį, tai, kad kojos nesopėtų, reikia patrepsėti ir tris kart aplinkui apsisukti.

Biržai.

31. Jeigu kam skauda kaulus, tai, pirmą kartą pavasarį pamatęs gandrą, turi pulti ant žemės — nustos kaulai skaudėję.

Pušalotas.

32. Jeigu žmogus serga, tai, pirmą kartą pavasarį pamatęs busilą, tenusilenkia tris kartus ir pasako: busilėli, paimk mano ligą, nunešk ją į klampias balas, į gilius raistus ant sausų medžių, į tuščias vietas — gali pagyti.

Seirijai.

33. Piemenys, pirmą kartą pavasarį pamatę starkų, virsta kūlio: banda gerai ganosi, ir gyvuliai nenuklysta niekur.

Anykščiai.

34. Jeigu pirmą kartą matydamas pavasarį starkų turi pinigų, tai visus metus jų tiek turėsi, kiek turėjai starkų matydamas.

Padbiržė.

35. Jei kurioje sodyboje yra gandro lizdas, to ūkininko triobų perkūnas neuždegs.

Ramygala.

36. Jei busilo lizdas medy, kuris sode ar darže stovi, to sodo, to daržo amaras nekris.

Daugai.

37. Jei busilo lizdas yra medy, kuris auga sode, sode medžiai nedžius ir vaisiai nekirmys.

Merkinė.

38. Jei busilo lizdas darže, daržas visuomet derės, ir kurmiai pasėdų negadins.

Alovė.

39. Jei busilo lizdas darže, daržovės visuomet derės.

Nemunaičiai.

40. Jei busilo lizdas ant tvartų, ten gyvuliai visuomet bus sveiki.

Nemunaičiai.

41. Jei busilo lizdas ant tvartų, tuose tvartuose nebus žebenkščių.

Merkinė.

42. Jei busilo lizdas ant tvartų, gyvuliai nesirgs ir nepuls niekados vasaros metu.

Marcinkonys.

43. Jei busilo lizdas ant arklidės, naminis nekamuos arklių.

Merkinė.

44. Jei busilo lizdas ant arklidės, arkliai visuomet bus riebūs.

Varėna.

45. Jei busilo lizdas ant arklidės, arklių vagys nevogs.

Merkinė.

46. Jei starkaus lizdas ant namų stogo, tie namai ilgai stovės.

Anykščiai.

47. Kur gužas turi lizdą ant namų stogo, tuose namuose laimė gyvena.

Klaipėdos kraštas.

48. Kur busilas turi lizdą ant pirkios stogo, tie namai nesudegs.

Alytus.

49. Kol busilas gyvena lizde ant triobos stogo, toje trioboje niekas nesirgs.

Alovė.

50. Kur busilo lizdas kieme, ten vištos nesitrėks.

Alovė.

51. Kur busilas kieme turi lizdą (medy ar ant stogo), ten gyvuliai ir paukščiai vesis.

Niedzingė.

52. Jei ūkininkas įtaiso starkui gūžtą savo ūky, jo arkliai visuomet yra gražūs.

Pasvalys.

53. Jei nori, kad busilas tavo ūky apsigyventų, įkeldamas ratą ar senas akėčias lizdui, palik ten sidabrinį pinigą.

Liškiava, Raguva.

54. Jei nori, kad tavo ūky starkus perėtųsi, įkeldamas lizdui ratą ar akėčias, kelk juos su

žmona. Jei vienas kelsi, starkus neapsigyvens.

Raguva.

55. Jei nori, kad starkus perėtų lizde, kurį jam pagaminai, įdėk ten kiek pinigų.

Šėta.

56. Juodasis gandras vadinamas teisėju, nes kada terp gandrų kyla kivirčų, juodasis gandras juos teisia.

Piniava.

57. Jei nori, kad busilas apsistotų lizde, kurį jam pagaminai, įkišk ten diemedžio šaką.

Alovė.

58. Jei garnys nesugrįžta į lizdą, tą vietą ištiks nelaimė.

Biržai.

59. Jei busilas negrįžta į lizdą, kuris yra ant triobesių, tie triobesiai degs.

Alovė.

60. Jei busilas kraustosi iš lizdo, kur yra ant triobesių stogo, tie triobesiai degs.

61. Jei busilas nebegrįžta lizdan, ūkininką ištiks nelaimės.

Merkinė.

62. Jei busilas nebesugrįžta lizdan, tai ūkininkas, kurio ūky buvo lizdas, nuskurs.

Merkinė.

63. Jei busilas nebesugrįžta lizdan, kuris buvo medy, tas medis greitai išdžius, arba jį perkūnas trenks.

Daugai.

64. Jei medin įkelsi didelį ratą ir rato stebulėn įdėsi varinį pinigą, tai starkūs tuojau pradės sukti lizdą.

Panevėžys, Naujamiestis.

65. Jei starkus staiga pameta savo lizdą, vaikų neišperėjęs, tuos namus ištinka didelės nelaimės.

Panevėžys.

66. Jei starkus atsistoja ant stogo, tai tuose namuose mirs kas nors.

Ramygala.

67. Jei busilas vidurdieny atsistoja ant stogo ir stovi ant vienos kojos, reiškia, tuose namuose ištiks ką nors nelaimė.

Bobriškės.

68. Jei busilas vakarą atsistoja ant stogo, ilgai stovi ant vienos kojos ir paskui ima klegenti, tų namų šeimininkai susilauks laimės.

Merkinė.

69. Jei busilas, ant stogo stovėdamas, klegena, lauk pasisekimo. Jei ramiai stovi, kas nors negera atsitiks.

Daugai, Varėna.

70. Jei busilas atsistoja ant kraigo vakaro metu ir ilgai stovi, tai namuose ramybė apsigyvens.

Merkinė.

71. Jei busilas nakčiai apsistoja ant kieno stogo, tų triobų ūkininkas turės pasisekimą.

Merkinė.

72. Jei starkus perskrenda per namus, tai tuose namuose gyvenanti šeimyna išmirs.

Panevėžys.

73. Jei starkus žemai skrenda per triobesius, pranašauja nelaimę.

Pasvalys.

74. Jei busilas skrenda per namus, nešdamas lizdan pagautą gyvatę — bus namuose barniai; jei neša varlę — bus namuose paskalos.

Merkinė.

75. Jei busilas skrenda per triobesius žemai, bus barniai, aukštai — nuostolis.

Kėdainiai.

76. Jei busilas po laukus vaikštinėja pavasarį, bus lietinga vasara.

Daugai.

77. Jei busilas retai lizde sėdi, bus sunkūs metai.

Daugai.

78. Jei busilas peri du vaiku, bus sunkūs metai, jei tris — bus geri metai.

Niedzingė.

79. Jei busilas išmeta iš lizdo kiaušinį, bus sunkūs metai, bet jei mažą busiliuką — bus badas.

Merkinė.

80. Gandras išveda vaikus iš lizdo, kai pamato ant laukų pirmas rugių gubas.

Mariampolė.

81. Jei starkus anksti vaikus išveda iš lizdo, bus šaltas ruduo.

Mariampolė.

82. Jei busilai būriais skraido, bus geri metai, jei pavieniui — bus blogas derlius.

Daugai.

83. Jei pavasarį busilas po javus braido, bus lietinga vasara, ir javai blogai derės.

Merkinė.

84. Jei vakarais busilai, lizde stovėdami, tankiai ir ilgai klegena, bus giedra. Jei tyliai stovi, bus lietaus.

Merkinė.

85. Negąsdink ir nevaikyk busilo — nesiseks tau jokis darbas.

Daugai.

86. Busilą nušausi, tu patsai ar tau artimiausias žmogus greitu laiku staiga numirs.

Daugai.

87. Busilą šaudyti negalima, nes jame žmogaus siela gyvena.

Merkinė.

88. Busilą nušausi — nelaimę savo galvai užtrauksi.

Marcinkonys.

89. Gandro negalima šauti. Nušausi, tai džiova mirsi.

Naujamiestis.

90. Starkaus nešauk, nes jai nušausi, neišbrendaman skurdan pateksi.

Naujamiestis.

91. Jei gandrą nušausi arba užmuši, tai greitai patsai mirsi, arba tavo žmona mirs.

Upyta.

92. Jei nušausi gandrą, susilauksi greitu laiku gaisro.

Joniškėlis.

93. Jei busilą pašausi, jis padegs tavo triobesius.

Videniškis.

94. Busilo lizdo neliesk. Paliesi, patsai laimės neteksi.

Merkinė.

95. Nemėtyk busilo, lizde sėdinčio — apaksi.

Niedzingė.

96. Neardyk busilo lizdo — neteksi sveikatos ir džiova mirsi.

Nemunaičiai.

97. Jei busilo lizdą žiemą išardysi, tavo namus ištiks gaisras.

Daugai.

98. Jei busilas lėkdamas numeta varlę ar gyvatę, tai labai geras vaistas kruvine sergant.

99. Busilams išlėkus apžiūrėk lizdą. Ten rasi gyvačių ir varlių kaulus. Paimk juos, sumalk. Tai karvėms, kruvine sergančioms, geri vaistai.

Vilkija.

100. Suradęs busilo plunksną, užkišk ją ant durų — nelaimė neperžengs slenksčio.

Veisėjai.

101. Suradęs busilo plunksną, užkišk ją ant tvarto durų, kur stovi karvės: ragana joms pieno negalės atimti.

Marcinkonys.

102. Radęs busilo plunksną, įkišk ją sienon ant ėdžių arklidėje: arkliai bus riebūs.

Merkinė.

103. Juodojo gandro negalima šauti, nes jis Dievo paukštis.

Subačius.

104. Žmonės pasakoja, kad laiminga toji vieta, kur juodasis gandras gyvena. Todel jį vadina laimingu gandru.

Piniava.

III.

Gandras liaudies priežodžiuose ir patarlėse.

1. Aukštas, kaip žardas — nors busilui tūpti.
2. Nekelk nosies taip aukštai — busilas pamanys, kad žardas esi.
3. Ko puikiniesi? Negi busilo tėvas esi?
4. Nesivarliuok, kad busilas neišgirstų.
5. Nesivarliuok — busilas nuneš.
6. Negi busilo brolis esi, kad kiekvienam žingsny varliuojiesi.

7. Ar į busilą marčiosna rengiesi, kad taip varliuojiesi?

8. Busilo kojom nužingsniavo.

9. Negi jį pavysi — mat, jam busilas kojų paskolino.

10. Rankioja, kaip busilas varles.

11. Yra varlių, rasis ir busilas.

12. Tam bala, kad ją busilas braidžiotų.

13. Pamėgo, kaip busilas varles.

14. Pamėgo vaikščioti, kaip busilas balon.

15. Padūko, kaip busilas varlę pagavęs.

16. Stovi, kaip busilas lizde.

17. Pasiilgo, kaip busilas varlių.

18. Tiki, kaip busilai žmogui.

19. Neprisileidžia jo nė iš tolo, kaip busilas žmogaus.

20. Nepasitiki juo, kaip lauke busilas žmogumi.

21. Stovi, kaip busilas ant vienos kojos.

22. Kokis tu gudrus, jei busilo klegenos nesupranti?

23. Jei tokis gudrus, suprask, apie ką busilas klegena.

24. Tau busilo protas pritiktų.

25. Gudrus, kaip senas busilas.

26. Budrus, kaip busilas pievoje.

27. Vai, mergele, atneš tau busilas dovaną ant žalio lapelio.

28. Mielai merga su bernu nakvotų, kad busilo nesibijotų.

29. Malonus, kaip mergai busilas.

30. Suteikė dovaną, kad ir busilas geresnės jai nesugalvotų.

31. Na, mergele, gavai iš busilo dovanėlę?

32. Nusidžiaugė, kaip merga, busilą pamačiusi.

33. Nusidžiaugė, kaip merga, busilo apdovanota.

34. Nelandžiok krūmuosna, mergele, ten busilą gali užtikti.

35. Užklupo netikėtai, kaip busilas mergą.

36. Nekalti bernai, tik kalti busilai.

37. Verčia kaltę, kaip bernas ant busilo.

38. Kratosi, kaip bernas busilo pagalba.

39. Kai bernai į mergas, tai busilas dovaną gamina.

40. Ne kiekvienam busilo dovana maloni.

41. Saugo, kaip busilas vaikus.

Erzinti ir pajuokti busilą, suaugusių žmonių nuomone, negera. Busilas šventas paukštis, visa suprantąs, bet ir kerštingas.

Už padarytą skriaudą jis stengiasi atkeršyti.

Todel jį erzinti ir pajuokti gali tik vaikai, nes jis supranta, kad vaikai kvaili dar, ir todel jis nekreipia dėmesio į jų kalbas.

Taigi visi busilo pajuokimai — tik vaikų sąmojaus vaisius.

1. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana:
nuvažiavo žagarų,
parvažiavo be nagų,
nuvažiavo šieno,
neparsivežė piršto vieno.
Subartonys.

2. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana,
vaikus puode augino,
puodan šikti mokino.
Gudakiemis.

3. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana,
šieno grėbti negrėbė,
varlės košę išgriebė.
Masališkė.

4. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana,
Svečiuosna važiavo,
Pyrago negavo,
tiktai šudo paragavo.
Vinkšninės.

5. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo močia ragana,
po varteliais pakišta,
visų paukščių apšikta,
purvu aptaškyta,
vištų išdraskyta.
Galailgė.

6. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo močia ragana,
po varteliais pakišta.
Tie varteliai — vir-vir-vir,
tavo močia — pir-pir-pir...
Tie varteliai — vest-vest-vest,
tavo močia — dvest-dvest-dvest.
C. Žilis, Jurgelionių kaimo, Siesikų parap.

7. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana,
gimdė vaikus be nagų,
ugdė vaikus be ausų.
Pagilšis.

8. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana,
pasidarė rogeles,
nuvažiavo turgelin,
pieno nusipirko,
veždama paliejo,
šunis pripenėjo.
Purpliai.

9. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana,
tvoron įstatyta,
šunų aplakstyta,
vištų apšikta,
šunų apmyžta.
Samūnai.

10. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana,
kojos žagarinės,
snapas geležinis.
Raitininkai.

11. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana,
vakaruškon nukūrė,
akį išsidūrė,
šokant galva apsisuko,
suknelė nusmuko —
namo nenuėjo,
purvyne miegojo.
Galailgė.

12. Busil, busil, ga-ga-ga,
Kieno močia ragana?
(Į kurią pusę pasuka, ten motina ragana).

13. Busil, busil, pasuk ratą —
aš tau duosiu mergą, vištą
ir čebatą.
Kruonis, L. Lazauskas.

14. Garny, garny,
pasuk ratą —
gausi klevo lapą.
Vas. Dar.

15. Garny, garny,
pasuk ratą —
aš tau duosiu
klevo lapą.
Mariampolė, Romanauskis K.

16. Garny, garny,
pasuk ratą —
gausi lapą,
pasuk kitą —
gausi šitą.
Prienai.

17. Starkau, starkau,
atnešk pieno puodelį —
gausi varlelę.
Naujamiestis.

18. Starkau, starkau,
pasuk ratą —
gausi čebatą.
Bernus pakratyk, pakratyk,
mergas pavėžyk, pavėžyk.
Lapokalnis, Velžio valsč.

19. Gužuti, gužuti,
Mergeles pavėžyk, pavėžyk,
o bernus pakratyk, pakratyk,
ant dagilių pasodyk, pasodyk!
Vantaimių k., Krakių par.
I. Kuprevičiūtė.

20. Gužuti, gužuti,
Mergaites pavėžyk, pavėžyk,
į lelijas pasodyk, pasodyk,
bernaičius pakratyk, pakratyk,
dilgelėsna pasodyk, pasodyk!
Užupių kaim., Surviliškio parap.

21. Gužuti, gužuti,
Nukalk man geležutę —
aš tau duosiu varlių puodinėlę.
Panevėžys.

22. Busil, busil, ga-ga-ga,
tavo motka ragana
nuvažiavo į dvarą —
šunys pravarė,
nuvažiavo į kleboniją —
šunys pravijo.
Marcinkonys.

I.

Karvelis liaudies legendose.

1.

Gyveno vienas turtingas karalius su jauna karaliene, kurią labai mylėjo. Ji buvo labai gera žmonėms, todel ją mylėjo visi.

Karalius buvo labai nuliūdęs, kad jis, daugel metų begyvendamas su karaliene, neturėjo vaikų.

Matydama, kaip liūdnas karalius, kaip jis tankiai dūsauja, ėmė klausti jį karalienė, kodel jis liūdnas, kodel taip dažnai dūsauja?

Nenorėjo karalius nieko savo žmonai sakyti, kad ji nenusimintų, nesirūpintų, bet josios spiriamas papasakojo savo rūpesčius.

— Kam aš paliksiu savo karalystę, kai pasensiu ir mirsiu? Bloga bus žmonėms gyventi, tvarkos jokios nebebus, kai pasiliks valstybė be karaliaus, kuris ją valdytų.

Susirūpino labai karalienė, išgirdusi tokius žodžius, ėmė melstis dieną ir naktį, bet Dievas neklausė jos maldos ir vis nedavė jai vaikų.

Karalienė todel dažnai skundėsi žmonėms del savo likimo. Išgirdo tai viena sena moteriškė, kuri pasakė karalienei, kad vienam vienuolyne yra labai dievobaimingas senas vienuolis, kurio maldos patsai Dievulis klauso. Jis žino kiekvieno žmogaus praeitį. Pas jį galės sužinoti karalienė, ar ji turės vaikų ar ne. Gal jis panorės pasimelsti Dievui, kad jai suteiktų sūnų.

Karalienė paklausė moteriškės ir, pasirengus, nuvažiavo ieškoti to vienuolyno. Ilgai važinėjo, ilgai klausinėjo karalienė, pagaliau ji surado tą vienuolyną, o jame ir tą vienuolį, apie kurį jai kalbėjo sena moteriškė.

Ėmė jį klausti karalienė, ėmė jį prašyti, kad pasimelstų už ją Dievui.

Vienuolis iš pradžių nenorėjęs melstis, bet labai prašomas sutiko. Kai jis pasimeldė, tada pasakė karalienei, kad ji galėsianti turėti sūnų ir dukterį, bet kai jie užgims, ji pati turėsianti mirti.

Pagalvojo karalienė ir mano:

— Kai gims man sūnus, aš persiskirsiu su vyru ir eisiu vienuolynan, kad negimtų duktė ir nebereiktų man jaunai mirti.

Tai pagalvojus ji sutiko ir linksma grįžo namo.

Sugrįžusi namo papasakojo visa karaliui. Tasai labai nusidžiaugė ir nutarė, kad jie turės tik vieną vaiką, kad netektų karalienei jaunai mirti.

Bet kai atėjo laikas gimdyti, karalienė pagimdė dvynus: sūnų ir dukterį. Tada suprato karalienė, kad jai vistiek mirti teks. O supratus ji pasišaukė savo vyrą ir sako jam:

— Mes vienaip galvojom, o Dievas kitaip. Manėm Dievą apgauti — ir neapgavom, o dabar matau, kad tenka man mirti. Pažadėk man, kad nevesi kitos man mirus. Aš nenoriu, kad mano vaikai turėtų piktą pamotę, ir tu nustotai juos mylėjęs.

Karalius ramino ją, bet karalienė tvirtino, kad jai teks mirti, ir reikalavo, kad karalius jai prižadėtų, ko prašo.

Karalius pagaliau prižadėjo, ir karalienė greitu laiku mirė, palikusi vyrą ir mažus vaikelius našlaičiais.

Apverkė, apraudojo nusiminęs karalius ir iškilmingai ją palaidojo, kaip dera karalienes laidoti. Palaidojęs nutarė trejis metus gedulą laikyti ir per trejis metus įsakė visam kraštui nesilinksminti. Per trejis metus vargonai negraino bažnyčiose, varpai neskambino, niekas puotų nekėlė, vakaruškų nedarė, vestuvių nekėlė, nesilinksmino, dainų nedainavo.

O kai praslinko treji metai, visam krašte pirmas vedė patsai karalius. Patiko jam vieno pono duktė, ir ji taip sužavėjo karalių, jog jis pamiršo pažadus, kuriuos buvo davęs mirusiai žmonai, o užmiršo todel, kad toji pono duktė buvo pikta raganė.

Tapus karaliene ji ėmė neapkęsti visų gerų ir dorų žmonių, o visų labiausiai neapkentė savo posūnio ir podukrės. Ir tėvui juos skundė, ir piktus gandus leido, ir mušė, ir kankino. Bet juo sunkiau buvo gyventi našlaitėliams, juo sveikesni, juo gražesni jie buvo, ir vis daugiau juos žmonės mylėjo.

Tuomet nutarė pamotė raganė juos nužudyti...

Apsimetė, kad ji yra labai gera vaikams, ėmė juos glamonėti ir girti, kad žmonės matytų, kaip ji myli podukrę ir posūnį ir neįtartų jos, kai šiuos ištiks nelaimė.

O tuo tarpu ji parsikvietė karaliaus dvaran savo auklę, piktą raganę, kuri ir ją išmokė raganiauti, kai ji dar buvo maža mergaitė, ir ėmė abi tartis, kaip nužudžius abu našlaičiu.

— Aš tau pagaminsiu tokių valgių ir gėrimų, kad tie, kas jų pavalgys ir atsigers, tuojau pavirs paukščiais. Tu surenk karaliaus rūmuose didelę puotą, sukviesk visus kunigaikščius ir didelius po-

nus, pagamink gardžių valgymų ir saldžių gėrimų, o prieš karalaitį ir karalaitę pastatyk tuos, kuriuos aš tau pagaminsiu. Kai jie suvalgys ir išgers, tuojau pavirs paukščiais, išlėks per langą ir nebegrįš.

Kaip jai patarė sena raganė, taip ir padarė jauna karalienė. Surengė didelę puotą, sukvietė karaliaus dvaran kunigaikščius, ponus, vyskupus ir kunigus, statė nustatė pilną stalą gardžiausių valgių ir saldžiausių gėrimų, o prieš karalaitį ir karalaitę, kuriuos pasodino stalo gale, pastatė, ką buvo sena raganė paruošusi.

Kai visi ėmė valgyti, sako karalienė savo vyrui:

— Labai tvanku menėj. Liepk atidaryti langus.

Karalius tuojau paklausė karalienės ir liepė tarnams atidaryti langus.

Karalienė tada liepė pripilti visiems savo taures ir sako:

— Dabar, sveteliai, išgersite į mano sveikatą.

Svečiai paėmė savo taures, paėmė rankon ir karalaitis su karalaite — ir visi išgėrė.

Kai tik išgėrė karalaitis ir karalaitė, tuojau jiedu pavirto pilkais paukšteliais, balandėliais burkuonėliais ir išlėkė per langą.

Nustebo visi, o labiausiai karalius.

Ilgai jis verkė ir aimanavo savo vaikų, bet grąžinti jų jau nebegalėjo. Ir meldėsi patsai ir mišias užpirkinėjo, bet nieko nebegelbėjo.

Tuomet įsakė karalius visoje karalystėje, kad niekas nedrįstų šaudyti karvelių, kurie yra ne kas kitas, kaip tik to karaliaus vaikai.

2.

Gyveno vienas turtingas žmogus. Kas jis buvo — karalius, ponas ar gal prastas pasiturintis ūkininkas, niekas dabar nežino. Jis turėjo jauną žmoną, kuri buvo pikta ragana, ir dukterį, kuri buvo jo žmonai podukrė.

Pamotė labai neapkentė savo podukrės, kadangi ji buvusi labai graži, ir ją mylėję visi, kas tik nors vieną kartą buvo pamatęs.

Arti ar toli, niekas nežino, gyvenęs jaunas bernas, labai gražus ir puikus, jog kito jam panašaus pasauly nebuvo.

Tas bernas, išgirdęs apie gražią mergelę, taip pagalvojo:

— Aš esu visų bernų gražiausias ir narsiausias. Sako žmonės, kad kito tokio, kaip aš, nėra. Jei taip, tai aš turiu gauti sau per žmoną tą mergelę, kuri visų kitų mergelių gražiausia ir meiliausia.

Taip pamanęs jis pasibalnojo žirgą, nes tuomet į mergas bernai pirštis dar raiti jodinėdavo, ir nujojo ton šalin, kur toji mergelė gyveno.

Ar ilgai jojo, ar trumpai, niekas dabar nežino, bet pagaliau prijojo gražiosios mergelės tėvo dvarą.

Prijojęs dvarą pririšo savo žirgą prie rūtų darželio, o patsai ėmė klausinėti, kur yra toji mergelė, kuri visų kitų pasaulio mergelių gražiausia.

Tuo metu jauna mergelė buvo vyšnių sode, rinko gailią raselę ir ja prausė baltas rankas ir skaistų veidelį.

Kai bernas užėjo kieman, jį sutiko pamotė. Sutikusi ir pamačiusi, kokis jis gražus, tuojau pamilo jį, o, pamilusi, tarė, kad ji esanti toji mergelė.

Bernas pažiūrėjo į ją ir tarė:

— Nežinojau, kad žmonės netiesą kalba. Del tokios, kaip tu, neverta buvo žirgas varinėti, didelę kelionę pakelti!

Taip pasakęs nusigręžo ir norėjo jau eiti, iš kur buvo atėjęs, sėsti žirgan ir joti, iš kur buvo atjojęs.

Bet dar žirgan nesėdo, dar žirgo nepriėjo, kai išvydo jauną mergelę, gailia rasa veidą besiprausiančią.

Pamatė — ir pamilo. Pamilęs priėjo, paėmė ją už baltų rankų ir kalbėjo meilius žodžius, kvietė mergelę žirgan sėsti, jojo aukštan dvaran joti.

Bet mergelė nesutiko.

— Prašyk tėvelį. Jei leis, tekėsiu.

Bernas nuėjo aukštон klėtin, surado seną tėvą, žemai nulenkė prieš jį savo puikią galvelę ir ėmė prašyti, kad jam savo gražią dukrelę atiduotų, už jo tekėti jai leistų.

Tėvas leidžia, bet pamotė, pavydo kupina, neleidžia.

Maldavo maldavo bernelis — vis nesutinka pamotė ir gana. O kai pamotė nesutinka — ir tėvas sutikti nenori.

Verkė ir jauna mergelė, kuriai bernelis patiko. Verkė prašė, kad jai tekėti už berno leistų, kad leistų vykti į jo aukštus dvarus.

Tėvas sutiktų, bet pamotė nesutinka — ir gana. O kai pamotė nesutinka — ir tėvas sutikti nenori.

— Neteks jis man, — galvojo pamotė: — tenetenka ir jai.

Tada bernelis stvėrė mergelę, pasodino ant žirgelio, sudavė žirgui kančiukėliu per šonus, paspaudė pentinėlius — ir nuskrido žirgas, kaip paukštelis.

Tėvas buvo nustebintas, bet pamotė ragana baisiai įsiuto.

— Nedajosi, berneli, savo dvaro! — suriko ji.

— Nedajosiu, tai paukšte parskrisiu — atsakė bernas atsigręžęs.

— Gerai, skriskite paukščiais! Tik kai parskrisite, niekas judviejų nepažins, — užbūrė ragana ir pavertė juodu paukšteliais, pilkais karvelėliais.

Taip jiedu ir pasiliko karvelėliais, bet savo likimo nekeikia, tik mylisi, bučiuojasi, ulba, burkuojasi... Ir taip iki šios dienelės.

3.

Gyveno kaime vienas ūkininkas su žmona. Jie labai gerai gyveno ilgus metus. Žmona jam pagimdė sūnų ir dukterį, kuriuos jiedu labai mylėjo ir lepino, kaip tik galėjo. Ko panorėdavo vaikai, tą išgaudavo iš tėvų.

Vieną kartą ėjo per kaimą pavargėlis. Jis pamatė motiną, sėdinčią ant pirkios slenksčio ir žiūrinčią, kaip žaidžia brolis su sesyte.

Pamatė ir apsiverkė. Motina, tai matydama, paklausė, kodel jisai verkia, į juos žiūrėdamas. Nejaugi mano, kad jie nėra laimingi.

— Taigi, — sako pavargėlis: — kad jūs esate labai laimingi dabar. Todel jus visus turi ištikti nelaimė, nes laimės jūs gavote daugiau, negu jums Dievulis paskyrė.

Pasakęs tai nuėjo savo keliu. O tai buvo šventas Petras, kuris norėjo juos perspėti.

Kai motina išgirdo šituos žodžius, ėmė dėtis galvon. Dėjosi, dėjosi, kol susirgo. O susirgusi taip galvoja:

— Pranašavo praeivis, kad mus ištiks nelaimė, nes gyvenime mes visi sunaudojome laimės daugiau, negu mums buvo skirta. Temirsiu aš dabar, bet mano vaikeliai užtai nelaimės nepatirs.

Taip pamanius ji nutarė mirti. Pasirengus mirti, pasišaukė vyrą ir sako jam:

— Aš turiu greitai mirti, kad jūsų visų neištiktų nelaimė. Žiūrėk, nevesk man kitos, kad mano vaikai neturėtų pamotės, kuri juos galėtų dargi skriausti.

Vyras nustebo, bet žmona jį įtikinėjo, kad ji tuoj mirsianti. Vyras, nors nepatikėjo josios žodžiais, bet, kad sergančią nuramintų, pažadėjo, ko ji norėjo.

Kaip pasakė, taip ir atsitiko. Trečią dieną po to, kai su vyru kalbėjo, moteriškė mirė.

Vyras su vaikais apverkė, apraudojo žmoną, gražiai palaidojo. Trejis metus gyveno su vaikais nevedęs, o ketvirtais pamilo kitą ir vedė.

Gyveno metus, kitus su jauna žmona, o vaikai su pamote — ir vis nieko: neskriaudžia pamotė vaikų.

Bet štai praėjo dveji metai — ir gimė pamotei sūnus. Ėmė ji dabar neapkęsti posūnio ir podukrės ir, kaip išgalėdama, juos persekioti.

Dieną ir naktį juos verčia dirbti, atsilsėti neduoda ir vis dar tinginiais vadina.

Pati su vyru gardžiai valgo ir saldžiai geria, o posūnį ir podukrę badu marina ir vis dar bara, kad jie ėda ir priėsti negali.

Maža to, kad pati bara, bet dar tėvui įskundžia.

Įskundė vieną kartą, įskundė kitą kartą — tėvas tik pabarė juodu. O kai įskundė trečią kartą, primušė vaikus patsai ir dar pamotei liepė mušti.

Sunku buvo našlaitėliams gyventi. Kai atėjo sekmadienis, visi nuėjo, kur kas norėjo, o jiedu ant motulės kapo. Ten atsisėdo šalia ir ėmė abu verkti, savo likimu skųstis.

Taip jie verkė, skundėsi visą dieną.

Naktį prisisapnavo ūkininkui jų motina.

— Aš savo gyvenimą už jūsų laimę paaukojau, o tu man kaip už tai atsimoki? Tu man žadėjai, kad kitos nevesi, vaikų neskriausi, o dabar per tave ir tavo žmonos piktą širdį aš net kape ramybės neturiu.

Nubudo ūkininkas nusigandęs, prikėlė vaikus ir klausia, kur jiedu dieną vaikščiojo, ką darė, ką kalbėjo.

Pasisakė vaikai, kad buvo ant motulės kapo, savo piktu likimu skundėsi.

— Kad judu mane savo motinai apskundėta, eikita iš mano namų, kad mano akys judviejų nematytų, mano ausys apie judu negirdėtų.

Tėvas bara plūsta, o pamotė vis dar prideda. Tėvas varo, o pamotė dar jam šluotą rankon įdeda.

Išvarė tėvas vaikus iš namų.

— Tegul paukšteliais pasauly paskrajoja. Gal gi pas žmones jiem geriau bus gyventi, kad savo namų gyvenimu nepatenkinti.

Išėjo brolis su seserimi, apsikabino abu ir verkia eidamu.

Priėjo kryžkelį, atsisėdo — ir nežino, kur eiti. Sėdi ir verkia, žodeliais pritardami, Dievuliui nusiskųsdami, kur eiti nežinodami.

— Kad jau tu, Dievuliau, mudu paukšteliais paverstai. Laisvu dabar skrajotuva, piktų žmonių nedabotuva, pamotės nebijotuva, — verkia graudžiai brolis, seserį apkabinęs.

— Kad tu, motule, Dievulį išprašytai man paukštelio likimėlį, negu man dabar eiti pas žmones vargti, juoką kęsti, ašarėles lieti, — tarė jauna sesulė.

Kai tik jiedu taip prabilo, tuojau virto paukšteliais balandėliais, suplasnojo sparneliais ir nulėkė žalion girelėn.

Bet neilgai ten buvo: pasiilgo žmonių, grįžo kaiman ir apsigyveno ten, kur motulė gyva būdama vaikščiojo.

Čiulba ulba karveliai dieną ir vakarėlį, savo motulę mini, savo širdelę, verkia savo likimo. Juo labiau verkia ulba, juo labiau vienas antrą myli.

Taip ir pasiliko balandėliais.

4.

Buvo tai labai senais laikais. Dabar toki dalykai nesidaro. Gyveno vienas senas ūkininkas, našlys, turįs suaugusį sūnų. Kadangi ūkininkui sunku be moteriško ūkis vesti, sumanė jis apvesdinti sūnų ir ėmė rinkti jam mergą. Ar jis ilgai, ar trumpai rinko, gana to tik, kad parinko mergą — jauną, gražią, tik ne sūnui, bet sau, ir vedė ją. Tik jaunai žmonai greitai nusibodo senas vyras, ir pamilo ji savo posūnį. O pamilusi ėmė meilintis, ėmė gražius žodžius jam kalbėti, kol apkvaišino visai jauną bernelį.

O kai susimylėjo, nutarė tada jauna pamotė nudėti savo vyrą — ar nunuodyti, ar kirviu užkapoti, ar peiliu papiauti, tik kad jo gyvo nebūtų, tik kad jis nesipainiotų, josios laimės nekliudytų.

Pamotė norėjo, bet sūnus nenorėjo, didelio nusidėjimo bijojosi, Dievo bausmės baidėsi ir pamotę atkalbinėjo, kad ji prieš vyrą rankos nekeltų, piktas mintis iš širdies varytų.

Kai taip kalbėjo sūnus su pamote, išgirdo tas kalbas senas tėvas ir suprato, kokis pavojus jam gresia. Stvėrė kirvį iš užusuolės, norėjo vietoje nudėti ir neištikimą žmoną ir sūnų. Bet paspruko sūnus, paspruko ir jauna žmona: argi jaunus senom kojom pavysi.

Supykęs baisiai, prakeikė tėvas sūnų, sakydamas:

— Kad judu žemė nenešiotų, kad judu žmogaus kojom jos ne-

liestuta, paukščių sparnais skristuta per girias, per laukus ir namo nebegrįžtuta!

O tai buvo kaip tik Švento Jono vakarą, kada tėvo žodis ir kiekvieno seno žmogaus keiksmas didelę turi galią — pavirto jaunas sūnus ir jo pamotė pilkais paukšteliais, balandėliais burkuonėliais ir pasileido ne kojomis bėgti, bet sparnais skristi per girias, per laukus, per pievas.

Taip jie ir pasiliko paukščiais. Bet ir tėvą už jo sunkų žodį nubaudė Dievas, ir jis tapo paverstas paukščiu vanagu. Štai kodel jis taip karvelių nemėgsta ir kur gali, ten juos vaiko ir muša.

5.

Gyveno vienuolyne jauna miniška. Ten ji begyvendama labai pamilo kunigą, kuris kas vieną dieną ateidavo vienuolynan mišių laikytų.

Ji nieko negalėdavo daryti, tik vis galvodavo ir galvodavo, kaip jai duoti suprasti, pasisakyti tam kunigėliui, kad myli jį.

Kai jis laikydavo mišias, atsistodavo miniška priešaky kitų miniškų ir akių neatitraukdama vis žiūrėjo į kunigą, o kitos manė, kad ji taip susikaupusi karštai meldžiasi, jog net nejuda.

Bet kunigas nieko apie tai nežinojo, nekreipė į tą minišką jokio dėmesio. Tada ji apsimetė serganti ir ėmė prašyti, kad jai išpažinties atlikti pakviestų tą kunigėlį, kuris kas vieną dieną laiko vienuolyne mišias.

Kodel ji norėjo, kad pakviestų tą kunigą, o ne kurį kitą, niekas negalvojo ir todel pakvietė, kurį pakviesti miniška prašė.

Kai kunigas atėjo pas ligonę su Švenčiausiu išpažinties klausytų, jis, kaip paprastai, pastatė Švenčiausiąjį ant stalo ir liepė visiems išeiti iš kambario, kuriam gulėjo miniška. Kai tik pasiliko jiedu abu, ėmė miniška verkti ir verkdama pasakoti, kad ji labai mylinti kunigą, del tos meilės labai kenčianti ir dabar net mirti turėsianti, meilės visai nepatyrusi...

Ir ėmė gundyti kunigą, kad jis prieš išpažintį nusidėtų su ja. Vistiek paskui gaus nuodėmių atleidimą ir rami mirs tada.

Kadangi vienuolė buvo jauna ir graži, ir kambary buvo tik jiedu, kunigas susigundė ir nusidėjo Švenčiausio akivaizdoje, ir todel ponas Dievas, bausdamas juos už tokį nusikaltimą, pavertė karveliais.

Iš čia ir atsirado karveliai. Todel jie kits kitą taip myli ir nuolat bučiuojasi.

6.

Kada šventas Juozapas, Panelė Švenčiausioji ir Ponas Jėzus bėgo Aigiptan, jie suklydo pakeliui ir priėjo tokią vietą, kur nebuvo nei ko gerti, nei ko valgyti, nes aplinkui nieko neaugo ir buvo vieni smėlynai.

Išalko ir ištroško jie visi, nes buvo karšta vasara. Juo toliau ėjo, vis buvo sunkiau ir sunkiau. Beeidami, bado ir troškulio varginami, nuilso visai, o krašto tiems smėlynams niekur nė nematyti.

Atsisėdo Panelė Švenčiausioji ant žemės ir ėmė verkti.

— Negaliu toliau eiti, čia sėdėsiu, kol mirsiu.

Taip tarus ėmė dar labiau verkti, o šventas Juozapas ramino, kaip galėjo.

— Atmink, kad ne savęs turim žiūrėti, bet Pono Jėzaus. Juk visa žmonija, kurią jis turi atpirkti, taps nelaiminga, jei čia mudu ir jis su mumis pražus.

Kada jiedu taip sėdėjo ir aimanavo, ėmė ir kūdikėlis Jėzus verkti.

Tik mato, kad atlekia mažas, pilkas paukštelis. Tai buvo karvelis. Jis atlėkęs atsitūpė arti kūdikėlio Jėzaus, padėjo žalią alyvos šakutę ir vaikščiodamas aplinkui ulbėjo ir galvelę lingavo.

Šventas Juozapas norėjo jį pagauti, bet kai jis prieina arčiau, karvelis vis traukiasi nuo jo į rytus. Suprato tada šventas Juozapas ir tarė Panelei Švenčiausiai:

— Kelkis ir einava. Matai, ponas Dievulis pasiuntė mum sargą, kuris turi mus išvesti iš šios klaikios vietos.

Atsikėlė, paskutinias jėgas sukaupusi, Panelė Švenčiausioji, paėmė ant rankų mažąjį Jėzų kūdikėlį ir nuėjo, kur juodu vedė ulbėdamas mažas karvelėlis.

Jis ulba šokinėdamas ir vis priekin į rytus eina, o paskui jį šventas Juozapas ir Panelė Švenčiausioji su kūdikėliu ant rankų.

Greitai jie pamatė miškelį ir nudžiugo. Priėjusiu miškelį rado ten unksnę ir šaltinį, trykštantį iš žemės. Tame miškely augo daug laukinių vaisių medžių. Čia šventas Juozapas, Panelė Švenčiausioji ir kūdikėlis Jėzus atsigėrė, užkando vaisių ir atsilsėjo.

Kai jie atsilsėjo, vėl karvelis ėmė juos vesti toliau, kol išvedė ant plataus vieškelio.

Kada išėjo ant vieškelio, šventas Juozapas, atsigręždamas į karvelį, sako:

— Teištinka nelaimė žmogų, kuris tave palies ir nuskriaus, ma-

žasai paukšteli! Tu ne tik mus išgelbėjai, bet ir kūdikėlį Jėzų, šio nuodėmingo pasaulio Atpirkėją.

Todel karvelių negalima nei šaudyti be reikalo, nei skriausti.

7.

Kai dar Ponas Jėzus nevaikščiojo po miestus ir kaimus, žmonių nemokino, jiems Dievo žodžio neskelbė, nes dar nebuvo atėjusi Jo valanda, bet gyveno pas šventą Juozapą, padėdamas jam dailydauti, ėmė piktas velnias, kuris žinojo, kokis jį laukia per Kristų smūgis, gundyti žydus, kad jie Poną Jėzų užmuštų.

Ponas Jėzus ir tada jau, kaip geras Dievulis, daugel gero darė neturtingiesiems žmonėms: vienam vaikus išgydo, antram žmoną, trečią iš sunkios nelaimės išgelbsti...

Nors kiekvienam jis kalbėjo ir prašė, kad niekam nesakytų apie daromus stebuklus, bet žmonės iškentėti niekam nepasakę negalėjo, ypač, kai matė kitus nelaimingus, vargstančius ir sergančius. Neva, paslapty pasako, kad į Jėzų Kristų, Juozapo sūnų, kreiptųsi, kuris nuo visokių ligų gali išgydyti, nuo visokių nelaimių apsaugoti, todel gandai apie jo stebuklus vis labiau ir labiau plito.

Ir ėmė dabar velnias gundyti žydus, įkalbinėti jiems, kad Kristus yra raganius, su velnio pagalba stebuklus daręs, atėjęs žydų pražūčiai šian pasaulin.

Gundė, gundė ir įgundė. Susirinko žydų didžiausia minia, kurie su akmenimis, kurie su lazdomis, kurie net kuolus buvo atsinešę. Apstojo Kristų ir norėjo jį jau imti mušti, kai staiga atskrido trys karveliai. Vienas jų atsitūpė Kristui ant galvos, antras ant dešiniojo pečio, o trečias ant kairiojo, ir visi nuleido savo sparnelius, lyg norėdami Kristų užstoti.

Pamatę tai žydai susilaikė ir tarė vienas kitam:

— Karvelis Dievui malonus paukštelis. Matyti, mes negera sumanėm, ir todel Dievas duoda mums ženklą. Ne piktos dvasios, bet Dievo pagalba, matyti, veikia šis žmogus.

Tai tarę, nusigręžė visi ir nuėjo, kas sau.

Taip išgelbėjo Kristų trys maži karveliai, ir todel jų skriausti negalima. O kas juos skriaudžia, tas Kristų rūstina.

8.

Klausė velnias pas karvelį, kodel jį ponas Dievas myli, su juo žaidžia ir net kalbasi.

— Todel, — atsakė jam karvelis: — kad mano širdis gera, aš niekam pikta nemanau ir visuomet linksmas esu.

Tada vėl klausė velnias, kodel jis visuomet yra linksmas.

— Todel, — atsakė karvelis: — kad aš visus ir visa myliu: ir žmones, ir gyvulius, ir saulę, ir medžius, ir gėles, ir paukščius. Man todel visuomet gera ir linksma, kad aš visiems geras, ir kad man visi geri, kad aš nieko neskriaudžiu, ir kad manęs niekas neskriaudžia.

Pavydėjo velnias karveliui ramios laimės ir sutvėrė piktą vanagą ir paliepė jam mušti plėšyti paukščius, jų kraują gerti, o labiausiai persekioti, kankinti ir naikinti karvelius, kad jie visados baimėje gyventų, laimės neturėtų ir linksmi visados būti negalėtų.

Bet karvelis vistiek linksmas pasiliko ir linksmas yra iki šiai dienai.

9.

Kada, tvanui pasibaigus, ėmė sekti vanduo, Nojus išsiuntė varną pažiūrėti, ar vanduo jau tiek nuseko, kad kalnai gal jau sausi kyšoja. Varna išlėkė ir atgal nebegrįžo, kadangi ji buvo suradusi daugel lavonų ir jais maitinosi. Po septynių dienų Nojus išleido karvelį, kuris greitai sugrįžo ir parnešė snapuke alyvų žaliuojančią šakelę. Bet jam teko dar braidžioti, ir jis todel suvilgė tvano vandeny savo kojytes, o nuo to vandens kojos paraudo.

Taip nuo to laiko ir pasiliko karveliui raudonos kojos.

II.

Karvelis liaudies burtuose ir prietaruose

1. Jei karveliai suka ant darželio, greitai to darželio mergelė už vyro ištekės.

Marcinkonys.

2. Jei karveliai sutūpia daržely ir ulba, greitai to kiemo mergelė už vyro ištekės.

Mardasavas, Merk. par.

3. Jei jaunas būdamas berniokas mėgsta karvelius, tai jį, kai jis užaugs, labai mergos mylės.

Dargužiai, Valkin. par.

4. Jei nemyli tave mergelė, tai nušauk karvelį, išimk jo širdį ir nešiok su savim — greitai pamils.

Pasvalys.

5. Jei karvelis įskrenda į kambarį per atvirą langą, gausi laišką su malonia naujiena.

Panevėžys.

6. Privilioti svetimą karvelį į savo namus, reiškia, kitam laimės pavydėti. O ko kitam pavydi, to patsai netenki.

Varėna.

7. Jei karveliai ulba, po pirkios kraigą vaikštinėdami — tuos namus netrukus aplankys laimė ar didelis džiaugsmas.

Rakatanskai, Niedz. par.

8. Jei karveliai ant tvartų stogo ulba, seksis tuose tvartuose gyvuliai.

Vinkšninės, Niedz. par.

9. Jei karveliai mėgsta ant kiemo lesinėti, bus vaisingi metai.

Vinkšninės.

10. Jei karveliai būriais lekioja, tais metais bus gyvuliai vaisingi.

Pilvingis, Niedz. par.

11. Kuriuos namus karveliai mėgsta, tuose namuose geri žmonės gyvena.

Sapiegiškės, Niedz. par.

12. Kuriuose namuose karveliai gyvena, tų namų neištiks nelaimė.

Pilvingis, Niedz. par.

13. Kuriuose namuose karveliai vaikus peri, tų namų perkūnas netrenks.

Dargužiai, Valkin. p.

14. Jei arti tavęs karvelis nutūpęs ulba, tave laimė žada aplankyti.

Samūnai, Merk. par.

15. Jei pasirengęs kelionėn pamatysi karvelį, laimingai nuvyksi, kur vyksti.

Gudakiemis, Merk. par.

16. Jei tau, kelionėn važiuojant, karvelis kelią perskrido, ištiks tave netikėta laimė.

Galvilgė, Alov. par.

17. Jei šausi girioje karvelį, plyš tau rankose šautuvas.

Subartonys, Merk. p.

18. Jei apginsi karvelius nuo vanago, bus tavo vaikai laimingi.
Masališkės, Merk. p.

19. Jei nušausi karvelį, ištiks tave tais metais didelė nelaimė.
Masališkės.

20. Karvelis — šventas paukštelis, kai jį žmogus skriaudžia — patsai Dievulis verkia.
Dargužiai.

21. Radęs karvelio plunksną, parnešk namo ir užkišk ant durų — nelaimė slenksčio neperžengs.
Dargužiai.

22. Jei kas kruvine serga, reikia karvelio kraujo išgerti.
Anykščiai.

23. Jei viduriai kraujais leidžia, reikia karvelio mėsa gydytis.
Pasvalys.

24. Kad karveliai, iš kitur atskridę, į tavo namus priprastų, reikia pavasarį, vandeniui nusekus, iš sunešų susukti lizdas.
Subačius.

25. Jei nori, kad karvelis priprastų prie namų ir neišlėktų, reikia jis pagauti ir tris kartus apie koją apsukti.
Panevėžys.

26. Kai pagauni karvelį ir nori, kad jis neišlėktų iš tavo namų, pamirkyk jam kojas vandeny.
Smilgiai.

27. Jei nori, kad perkūnas netrenktų grįčios, laikyk karvelius grįčios pastogėje.
Pušalotas.

28. Jei nori, kad tavo triobesiuose karveliai laikytųsi, reikia iš šventytų žolynų jiems lizdas susukti.
Merkinė.

29. Jei nori, kad tavo triobesius karveliai pamėgtų ir ten vaikus perėtų, reikia susukti iš pirmos nupiautos rugių saujos lizdą ir aplaistyti jį šventytu vandeniu.
Merkinė.

30. Jei nori, kad karveliai vaikus perėtų tavo triobesiuose, ir kad tų triobesių perkūnas netrenktų, reikia susukti iš pirmo nupiauto šiaudo lizdas ir įdėti ten „Trijų Karalių" kreidos gurinėliai.
Marcinkonys.

31. Jei nori, kad prie tavo triobesių priprastų svetimi karveliai ir pas tave pradėtų vaikus perėti, reikia nueiti tan kieman, kur daugel yra karvelių, ištraukti iš keturių ratų kuolelius, apnešti juos aplink savo triobesius ir paskui pakišti juos pastogėn.

Paistris.

32. Jei nori pas save pripratinti karvelius, nueik ankstį rytą turgan ir lauk, kas pirmutinis atvažiuos. Iš to pirmutinio atvažiavusio reikia pavogti ratų kaišteliai, parnešti juos namo, apnešti tris kartus aplink triobesius ir pakišti pastogėn. Tada daugel karvelių pripranta prie tų namų.

Anykščiai.

33. Jei nori, kad svetimi karveliai priprastų prie tavųjų, reikia pagauti svetimas karvelis, nukirpti jo uodegos galas ir įmesti krosnin. Tuomet svetimi karveliai pripranta.

Anykščiai.

34. Negalima vogti karvelių. Pavogtas karvelis laimės žmogui nesuteikia.

Marcinkonys.

III.

Karvelis liaudies priežodžiuose ir patarlėse.

1. Bernelis, kaip balandėlis, į mergeles, kaip katinėlis.
2. Kol bernelis — tai balandėlis, o kai vedė — tai apuokas.
3. Ulba bernelis balandėliu mergelę susitikęs.
4. Balandėliu bernas ulba mergelę pamatęs.
5. Dabar abu ulba, kaip balandėliu, o apsivedę pešis, kaip katinėliu.
6. Balandėliu aplinkui šokinėjo, kol mergelę suviliojo.
7. Karveliu ulbėjo, kol dukrelę iš motulės išviliojo.
8. Tiek pamilo, jog del mergelės karvelio kalbos pramoko.
9. Balandėlio balsu kalbėjo jai meilius žodelius.
10. Ulba abu pas daržėlį, kaip balandėliu ant stogo.
11. Saldžiai bučiuojasi, lyg pas balandėlį mokinosi.
12. Bernelis, kaip balandėlis — ko dar nori, mergele?
13. Neulbėk, berneli, balandėliu, — manęs vistiek neapgausi.
14. Kad primanytau, pas karvelį balselio pasiskolintau su tavim, mergužėle, kalbėti.
15. Kad tave, mergele, bernelis pamiltų už karvelį meilesnis.
16. Kad tu, mergele, gautai karvelio širdies bernelį.

17. Kad tu, mergele, ištekėtai už karvelširdžio bernelio.

18. Kad tau, mergele, prisisapnuotų bernelis, kaip balandėlis.

19. Kad į tave, mergele, visą amžių kalbėtų bernelis karvelio balsu.

20. Kad judu mylėtutės, kaip karvelėliu, bučiuotutės, kaip balandėliu.

21. Duok, Dievuli, kad kitų žodžių negirdėtai, tik karvelio balsu kalbamus.

22. Duok, Dievuli, tau, mergele, karvelio širdį turėti.

23. Duok, Dievuli, tau, mergele, visą amžių su berneliu ulbėti.

24. Ulbėjo bernelis, kaip karvelėlis, kol mergelę išviliojo.

25. Karveliu ulbėjo, kai mergelę viliojo, o vedęs šuns dantis rodo.

26. Nesisuk apie ją karveliu — vistiek nieko nepeši.

27. Į mergelę, kaip karvelėlis, iš mergelės — gaidys mirkytas.

28. Kad tu karveliu ulbėsi, mergelės vistiek neapgausi.

29. Jei mergelę apgausi, karveliu ulbėdamas, motulės neapgausi.

30. Ulbėk neulbėk — čia visi tave gerai pažįsta.

31. Karveliu ulbėjo, mergelę viliojo, bet neapgavo senos motulės.

32. Karvelio balselis, o vanago nageliai.

33. Karvelis — paukštelis, bet ir varna paukštė.

34. Tokia gudri, kad žvirblį per karvelį palaikė.

35. Tokia buvo gudri, o vanagą per karvelį palaikė — teverkia dabar.

36. Pažino dabar mergelė, kad ne kiekvienas karvelis, kur karvelio balsu ulba.

37. Kai skolino, karvelio balsu ulbėjo, kai reikia atiduoti — šunimi loja.

38. Kai prašė, karvelio balsu ulbėjo, kai reikia atiduoti — šuns dantis rodo.

39. Paklausai kalbos — karvelėlis, pažiūrai darbų — vilko dėdė.

40. Kalba — karvelis, darbais — vilko brolis.

41. Kuo jis tau ne karvelis: nors piktai elgiasi, bet gražiai kalba.

42. Nors karveliu ulbėk, jo širdies nepalenksi.

43. Kad ir karveliu ulbėsi, jos širdelės nesužavėsi.

44. Žmogus, kaip plienas, — ir karvelio žodžiai į jį nelimpa.

45. Širdis, kaip akmuo — ir karvelio balsas nepramuš.

46. Širdis oda apsiūta — ir karvelio balsas jos nepasiekia.

47. Koki lipšnūs jos vaikeliai, kaip karveliai.

48. Ar su karveliais savo vaikelius auginai, moterėle?

49. Ar tu, mergele, karvelio lizde išaugai?

50. Linksmas, lyg jam karvelis kelią būtų perskridęs.

51. Ar tau karvelis pabūrė, kad manai laimėti?

52. Manai, kad laimę pagausi, kai svetimą karvelį sugausi.

53. Laimė — ne svetimas karvelis: iš kito neišviliosi, prie savęs nepripratinsi.

54. Laimė karveliu skraido, tik vis ant svetimo kraigo tūpia.

55. Laimė — ne karvelis: jos kitam nepavogsi, sau namo neparsineši.

56. Svetimai laimei nepavydėk — ji ne karvelis, neprisiviliosi.

57. Svetimų žodžių klausyk, savo protą turėk: ne kiekvienas yra karvelis, kuris karveliu ulba.

58. Iš mano rankų tavęs ir karvelio plunksna neišgelbės.

59. Nors tu karvelio plunksnomis kaišysies, vistiek visi žino, kad vilkas esi.

60. Nors karvelio plunksnomis dėvėsi, bet vilko nagų vistiek nepaslėpsi.

61. Karvelio plunksna už kepurės, o vilko dantys nasruose.

62. Nors karvelio balsu ulba, bet vilko akimi žiūri.

63. Liūdnas, lyg karvelį pašovęs.

64. Vai, broliukai! Kai Dievas nori nubausti — ir karvelio lizdas neapsaugos.

65. Kai Dievas supyksta, perkūnas ir karvelio lizdan trenkia.

66. Kam — karvelis, o man — vanagėlis.

67. Mėgsta, kaip vanagas karvelius.

68. Vaiko, kaip vanagas karvelius.

69. Nors karvelis — Dievo paukštelis, o vanagui — tik mėsa.

70. Nupurtino, kaip vanagas karvelį.

71. Pasigailėjo, kaip vanagas karvelio.

72. Gražiau burkuosi, greičiau vanagui naguosna pateksi.

73. Tol karveliu burkavo, kol vanagui naguosna pateko.

74. Nesnausk, kaip karvelis — vanagas lekia.

75. Nusigando, kaip karvelis, vanagą pamatęs.

76. Motulės akis ragi: bernelis dukrelei karveliu statosi, o motulė vanago nagus mato.

IV.

Karvelio pamėgdžiojimai (kalba).

1. Cit, broliuk, neverk, broliuk,
ateis pavasaris, paduks vyrai,
pradės žirnius barstyt, o mudu
surinksiva.

2. Cit, neverk, brolau:
ateis pavasaris,
paduks vyrai,
barstys žirnius,
o mudu rinksiva.

3. Per kur, iš kur lėksi,
bet čia tupsi,
čionai lesi,
čia žirnių yra,
kitur nėra.

4. Kur tu, kur tu,
ten aš, ten aš.
Paduks vyruks —
žirnių pabers,
sulesim mes...

5. Va kur, va kur,
žirnius barstys,
tik man, tik tau.
Va kur, va kur
mudu, mudu
lesiva grūdų, grūdų...

6. Va kur, va kur
ir tau ir man
užteks grūdų,
užteks grūdų.

V. Krėvė Mickevičius.

Šarūnas.

Padavimai ir dainos apie Šarūną yra vietinio pobūdžio. Tiek padavimai, tiek dainos yra surištos su vietomis — Balynu ir ežeru Gelovine; dainos, galima manyti, tai likučiai didelės epinės poemos, kuri, ilgai gyvenusi liaudies lūpose, vėliau tapo užmiršta, ir išliko iš jos tik vietos, labiau paveikusios žmonių vaizdeną.

Kas buvo Šarūnas, nei istorija, nei metraščiai nieko mums nesako. Bet tiek dainose, tiek padavimuose jis vadinamas „karaliūnu", apie jį kalbama, kaipo apie karingą kunigaikštį — narsų, neramų, jau likimo paskirtą nuveikti tam tikrus žygius. Tie žygiai, matyti, buvo nukreipti prieš kitus vietos kunigaikščius, arba, senoviškai tariant, „kunigus". Žmonės jau yra pamiršę, ką reiškė seniau žodis „kunigas". Padavimuose šitas žodis jau suprantamas šių dienų prasme, todel ten ir atsirado persekiojimo „kunigų"; „bažnyčių" ir „katalikų" atbalsiai. Žmonės suprasdami žodį „kunigas" dabartinėje prasmėje, reiškia, dvasininką, nemokėjo kitaip išaiškinti „kunigų" persekiojimą, kaip tik šių dienų panašaus apsireiškimo esme: kas neapkenčia ir persekioja dvasininkus kunigus, tas turi nemėgti ir neapkęsti „bažnyčių" ir „katalikų", nes liaudis kunigą, bažnyčią ir tikybą pripratusi identifikuoti.

Kad padavimuose kalbama ne apie dvasininkus, bet apie kunigaikščius, taip leidžia manyti kiti legendų variantai, kuriuose kalbama apie Šarūno norą nugalėti visus pasaulio karalius ir vienam „visus kraštus" valdyti, ką jau buvo bepasiekęs, jei tikėti legendos žodžiais. Savaime aišku, kad „pasaulis" čia reikia suprasti siauresne prasme: mūsų žmogui, ypač senesniais laikais, pasaulis baigėsi ten netoli, už tų girių, už kurių kasdien saulė leidžiasi ir iš užu kurių kasdien ji teka. Taigi Šarūno noras „viso pasaulio" karalius nuga-

lėti, gal, reiškė tik tuos gilioje senovėje esamus vietinius valdovus „kunigus".

Be kovų su tais vietiniais valdovais minimos tiek legendose, tiek dainose dar kovos su gudais. Viena daina teikia pamato manyti, kad Šarūnui tos kovos nevisuomet laimingai pasibaigdavo. Gal ne vien tik žmonos ir motinos tragedija priveikė Šarūno sielą, bet ir tų kovų nepasisekimai.

Legendas apie Šarūną man teko girdėti nuo mažų dienų. Tik, vėliau, besimokydamas jau, ėmiau jas surašinėti. Nemanau, kad dainų ir legendų ciklas čia patiektomis baigiasi, nes dar šiais metais teko išgirsti visai kitoje, tolimoje nuo Subartonių vietoje, pati įdomiausia legenda. Ten pat buvo pasakyta, kad gyvenanti Subartonyse Ona Muzikevičienė, daugiau kaip 80 metų senelė, žinanti dar apie aštuonioliką įvairių apie Šarūną pasakų...

Čia patiekiamos apie Šarūną legendos susideda iš trijų skirtingų dalių: senovinės dainos, gal didelės epinės poemos likučiai, legendos tikra to žodžio prasme, t. y., padavimai apie jo likimą, ir, pagaliau, apie įvairius pasivaidenimus vietose, surištose su Šarūno vardu. Savaime suprantama, kad paskutiniosios rūšies legendos nuolat naujai gimsta ir gali gimti jų vis daugiau, kol liaudies atminty išnyks galutinai Šarūno vardo pėdsakai.

Jau šiandien naujos kartos apie jį beveik nieko nežino.

Šarūnas liaudies legendose.

1.

Gilioj senovėj, kur dabar Nožagarė, Balyno pieva, Kriokiškė — tai vis buvo vienas ežeras. Didžiulis raistas irgi buvo ežeras. Vėliau, gal prieš keletą šimtų metų, tas ežeras liūnais užėjo, susiskirstė į kelis mažesnius, ir tie mažesni liūnais visai užako. Kai dar aš ganiau, pasakojo, kad Kriokiškėje buvusi „akis", kurion įkrito karvė su dvylika veršių ir žuvo, bet vėliau toji akis užako. Ten pieva tada dar supėsi, o dabar visai tvirta. Vanduo, reiškia, giliai, o viršus tvirtai užsitraukė. Pasiliko ežeru tik Gelovinė, bet ir ji sumažėjo, liūnais apsisupė, kad nė prieiti krašto. Praslinks šimtas metų — ir Gelovinė užsiniauks, kaip užsiniaukė jos kitos anksčiau atsiskyrusios dalys.

Tuo metu, sako žmonės, buvęs čia didelis miestas, Balynu vadinamas. Ir dabar dar laukuose, bulbėms duobes kasdami, Subartonyse šulinius kasdami, žmonės užtinka rūmų pamatus, grindimus...

Ant ežero kranto stovėję, sako žmonės, dideli karališki rūmai, o tuose rūmuose gyvenęs galingas ir turtingas karalius Šarūnas.

Jis buvęs ne tik galingas karalius, bet dar didelis ir gudrus raganius, ir todel jo niekas nugalėti negalėjęs, o jis visus kitus nugalėjo, nes nuolat ir nuolat buvo kariavęs.

Šaudo į jį kitų karalių kareiviai, o jis paburia — ir jų kulkos atgalio lekia, juos pačius muša. Taigi juo labiau priešai šaudo, juo daugiau jų vis krinta. Tokiu būdu patys save pamuša.

Taip bekariaudamas tasai Šarūnas buvo visą pasaulį nukariavęs, daugel kraujo praliejęs, žmonių daugel pamušęs. Ir, sako, jis buvęs labai žiaurus, be pasigailėjimo žudęs žmones, ypač katalikus, o dar labiau žudęs ir kankinęs kunigus. Būdamas raganius labai nemėgęs katalikų, kur tik galėjęs, griovęs ir deginęs visas bažnyčias.

Kad būtų ilgiau Šarūnas pagyvenęs, sako, būtų išnaikinęs visus katalikus, išgriovęs ir išardęs visas bažnyčias.

Savo darbais jis surūstino Dievą — ir jo kariuomenę Dievas palietė maru. Krito kareiviai, sako, kaip amaruoti rudens metu lapai. Bet jis maro nė kiek nebijojo. Numiršta dieną kareiviai iki vieno, o vidunaktį jis pakopa ant kalno, šūktelėja — ir vėl visi atgyja ir vėl visi kariauja, kaip gyvi.

Supyko Šarūnas ant Dievo — ir liepė pastatyti ant aukštų kalnų patrankas (armotas) ir šaudyti į dangų. Bet Dievas pasiuntė šventą Elijošių, ir tasai trenkė perkūnu jo dvaran. Persiskyrė žemė — ir karalius Šarūnas, ir visi, kurie tada jo dvare buvo, nugrimzdo žemėn ir ten iki šios dienos gyvena. Tik kai turės pasaulis baigtis, iškils vėl Šarūno dvaras viršun, ir vėl Šarūnas ims kariauti, kol visą pasaulį pavergs, visas bažnyčias išgriaus, ir tada bus pasauliui galas.

Papasakojo Jonas Puodžius Kindaras iš Subartonių kaimo, 74 metų, 1904 m. VI. 21.

2.

Senais, labai senais laikais, gyveno didelis raganius. Jis buvo ne paprastas žmogus, bet karaliūnas, turėjo didelius rūmus, daugel dvarų ir daugel turtų, bet vis jam buvo maža, jis vis dar daugiau norėjo turėti. Todel ir raganium tapo, todel ir piktajam parsidavė, nes velnias pažadėjo jam atiduoti visą pasaulį, jei tik ištikimai jam tarnaus ir žmones vargins.

Išmoko jis visokių burtų, mokėjo paukščiu virsti, lekioti padangėse, žvėrimi pavirsti, giriomis, tankumynais skristi. Surinko jis didelį būrį kareivių ir ėmė kariauti su kitų šalių karaliais. Niekas jo nugalėti nenugalėjo, tik jis vis kitus. Kad ir labai daugel kareivių kiti turėjo, bet jis dar daugiau jų turėjo, todel, kad jis, kai žmonės suminga, liepia išnešti pelų maišus ir iškratyti ant vėjo. Kai pelus vėjas išblaško po laukus, jis šūktelėja riktelėja — ir kiekvienas pelas žmogumi pavirsta ir eina su juo prieš kitus karalius.

Kariauja dieną, daug žmonių žūna, jau, rodos, jo visus kareivius pamuša, bet vidunaktį stoja ant kalno, šūktelėja riktelėja — ir visi jo žuvę kareiviai vėl atgyja ir vėl nuo ryto eina muštis su svetimos šalies karaliais. Ir taip mušasi, kol nugali.

Nusigando visi karaliai, kur kuris galėdamas paspruko, išsislapstė, ir liko visam pasauly tik jis vienas, kaip kad velnias jam buvo žadėjęs.

Sugrįžo tada jis namo, apsigyveno savo rūmuose, kurie buvo ant Balyno kalno. Bet kadangi jis buvo raganius, tai jis nemėgo katalikų, neapkentė kunigų ir liepė griauti bažnyčias, kur tik jos yra.

Verkė žmonės, tai matydami, prašė, kad negriautų, o jisai tik juokėsi, o klausyti neklausė. Tuos, kurie norėjo ginti bažnyčias, jis liepė suimti ir baisiai kankinti.

Tada atėjo pas jį žmona ir ėmė prašyti, kad žmonių nekamuotų, bažnyčių neardytų, o geriau apie Dievą pagalvotų, nes Dievas jį visuomet gali nubausti ligomis, nelaimėmis...

Kai ėmė žmona kalbėti, Dievą minėti, įsiuto tasai karalius, o įsiutęs stvėrė kalaviją ir nukirto jai galvą.

Tada atėjo motina jo ir ėmė dar labiau jį barti, kam žmones kankina, kam bažnyčias griauna, kam Dievą rūstina, kam žmonos kraują praliejęs... Barė barė ir prakeikti Dievo vardu pažadėjo.

Kai išgirdo tai, vėl įsiuto tasai karalius, stvėrė vėl kalaviją ir nukirto motinai galvą. Bet toji mirdama suspėjo jį prakeikti — ir pavirto jisai akmenimi, o perkūnas nutrenkė jo dvarą giliai žemėn, kur jis ir dabar tebėra. Tame dvare ir dabar tasai karalius akmenim pavirtęs kankinasi. Tik vieną kartą per metus jis tampa žmogumi, iškyla ant kalno ir dairosi, teiraujasi, ar greitai bus pasaulio pabaiga.

Tą karalių žmonės vadina Šarūnu. Ir Balyno kalnelį todel seniau vadindavo Šarūno kalnu.

Papasakojo Petras Kasiulynas iš Subartonių kaimo, 72 metų, 1905 m. VI. 14.

Kalne, kurį dabar žmonės vadina Balyno kalnu, o seniau vadindavo Šarūno kalnu, yra užgriuvusi pilis.

Seniau ant to kalnelio viršūnės buvusi duobė, iš kurios ėjo lindynė į kalno vidurį, tik niekas nedrįso ja nusileisti. Žmonės paprastai bijojo net prieiti kalną, nes ten labai dažnai vaidenosi. Ypač žmonės bijojo, kad neprisivaidentų patsai Šarūnas, kurs užkeiktas sėdi toje pily. Jis buvo galingas karalius ir didelis raganius. Su pagalba burtų jis buvo visą pasaulį užkariavęs, žiauriai su karaliais ir kunigais elgęsis, bažnyčias griovęs ir taip žmones kankinęs.

Jam panoro ne tik žemę valdyti, bet ir dangų, todel jis norėjęs surasti dangun kelią, o kai jo nesurado, liepęs ant aukštų kalnų pastatyti patrankas ir dangun šaudyti. Už tai jį Dievas nubaudęs, akmenimi jį pavertęs ir toje pily uždaręs, o pačią pilį žemėn nugramzdinęs. Tik vieną naktį per metus jis vėl atgyja ir išeina viršun ant kalno. Kas jį pamato, tasai miršta, ir todel žmonės labai bijo, kad jis jiems nesivaidentų.

Bet buvo, sako, atsiradęs narsuolis, kurs lindyne buvo nusileidęs kalno vidurin. Tai buvo mažas piemenukas samdininkas, iš kito sodžiaus, ir apie Šarūną nieko negirdėjęs. Ganė jis arti kalno avis ir pamatė mažą lapukę, kurią užpiudė šunim. Šuo vijosi iki kalno viršūnės, ir lapukė pasislėpė ton lindynėn, kur į vidurį kalno ėjo. Kai šuo, tupėdamas pas lindynę, ėmė skalinti, piemenukas, priėjęs ir pamatęs, kad lindynė gana plati, nutarė įlysti ir sugauti ten lapukę, manydamas, kad tai paprasta lapės olė.

Kai tik piemenukas įlindo, tuojau nukrito žemyn ant kažkokių laiptų, o tais laiptais nusileidęs, pateko į didelius rūmus. Tie rūmai buvo iš gryno gintaro pastatyti, jų sienos auksu ir sidabru nudabintos, išpuoštos...

Ėjo berniukas per didelį skaičių kambarių, kurie buvo vienas už antrą gražesni. Ėjo ėjo, niekur nieko nesutikdamas, kol priėjo didelę menę, kurioje už skobnių sėdėjo daugel keistų vyrų, atsirėmusių alkūnėmis į stalą ir miegančių. Stalas buvo nustatytas aukso taurėmis ir kitais indais, vis iš gryniausio aukso.

Piemenukas baisiai nusigando, ton menėn patekęs, bet kaip išeiti, nežinojo.

Kai jis taip drebėdamas stovėjo ir dairėsi į visas šalis, vienas miegančių, tas, kuris buvo gražiausiai pasipuošęs ir sėdėjo aukštoj kėdėj, nubudo ir pakėlė galvą.

Jis pamatė piemenuką, pasišaukė jį arčiau ir ėmė klausinėti, kas dedasi pasauly, ar atmena dar žmonės Šarūną, kas dabar valdo žmones, koki karaliai viešpatauja?...

Piemenukas nieko nežinojo ir nieko papasakoti nemokėjo. Nors tasai piktai kaktą raukė, bet nesupyko, nenudėjo piemenuką, tik leido jam pasirinkti iš ten esančių daiktų, kuris jam labiausiai patinka, ir nurodė kelią, kuriuo jis gali grįžti pasaulin. Tik uždraudė sakyti žmonėms, ką jis čia yra matęs...

Išėjęs iš pilies piemenukas atsidūrė Gelovinės liūne, pačioje klampiausioje vietoje, iš kurios vos išlindo, vos nenugrimzdo kelis kartus.

Kadangi buvo vėlus jau vakaras, jis nuėjo tiesiog namo, į savo šeimininką. Ir kaip jis nustebo, kada nesurado jau tos pirkios, iš kurios, kaip jam atrodė, vos iš ryto dar buvo išėjęs. Ten stovėjo jau kita pirkia, joje gyveno jam visai nepažįstami žmonės, kurie apie jį nieko nė žinoti nežinojo, nė girdėti negirdėjo. Ir visam kaime nebuvo jau nė vieno jam pažįstamo žmogaus. Kai jis pavadino savo buvusį šeimininką, pasirodė, kad tai dabartinių tų namų gyventojų buvęs senelis, kuris prieš septyniasdešimt metų jau esąs miręs...

Nors piemenukui atrodė, kad jis tik valandėlę ten išbuvęs, o tikrumoje išbuvo ten šimtą metų, ir pasauly nebuvo jau žmogaus, kuris būtų jį atminęs arba pažinęs...

Nusigandęs ir nusiminęs piemenukas ėmė pasakoti visa, kas jam atsitiko. Kai papasakojo, kalbą jam užkando — ir jis daugiau nieko nebegalėjo pasakyti...

Viso sodžiaus žmonės susirinkę, bijodami, kad jų vaikams neatsitiktų kažkas panašaus, nuėjo ir užgriovė duobę, akmenimis užmėtė lindynę. Toje vietoje dargi, parvežę kunigą, pastatė kryžių...

Kryžių perkūnas į šipulius po kelių dienų sudaužė, bet lindynė pasiliko užgriauta, ir duobės dabar nebepažinti...

Papasakojo Petras Dudžionis, 73 metų iš Subartonių kaimo, 1905 m. IV. 16.

4.

Sako, tai buvę tada, kai dar Lietuva buvo ir joje pagonys gyvenę. Buvęs tada karalius Šarūnas, kuris panoręs visą pasaulį nugalėti, visas karalystes užkariauti ir visus karalius nužudyti, o tada patsai vienas visus žmones būtų valdęs.

Del tokio savo noro jis nuolat ir nuolat kariavo, ir niekados jo namie nebuvo.

Jo dvarai, kuriuose jis gimė ir augo, stovėjo ant Balyno kalno, o tuose dvaruose gyveno jo sena motina ir jauna žmona su mažais vaikeliais.

Kaip visuomet būna, susipyko anyta su savo marčia, o supykusi atsisėdo ir parašė savo sūnui laišką, kad jo jauna žmona esanti jam neištikima, kad su kitais bernais uliojanti, jo saldų vyną gerianti, jo širmais arkliais beuliodama važinėjanti...

Ir maža ką galinti parašyti įpykusi moteriškė. Rašė ir prirašė, ką tik sumanyti galėjo. O parašiusi laišką tuojau pasiuntė sūnui, kuris tuo metu kovojo su paskutiniu jau karaliumi.

Gavęs laišką ir nugalėjęs paskutinį karalių, tuojau pasuko su visa savo kariuomene namo ir lėkė, kaip viesulas. Kai prijojo savo dvaro vartus, uždūmė ragan, kad išeitų kas, vartus jam atidarytų.

Išgirdo jo ragą pasiilgusi žmona ir, nieko nežinodama, šoko jį pasitikti. Atkėlė vartus ir bėgo į vyrą, tiesdama į jį rankas.

Jis, nieko nesakydamas, nuo žirgo nenusėsdamas, viena ranka ėmė ją už baltos rankelės, kita ištraukė kalaviją ir, žodžio netaręs, nukirto jai jauną galvelę...

Nusigando visi žmonės, ėmė verkti, gailėtis jaunos karalienės; suvirko ir maži vaikeliai.

Šarūnas, į nieką dabos nekreipdamas, nujojo į savo arklides — ir mato: visi jo žirgai, kaip buvo, riebūs, nupenėti, nusistovėję, toki ir tebėra, tik kojomis žemę kapoja.

Apėjo visą dvarą ir mato, kad viskas tvarkoje. Suprato tada, kad motina sumelavo, kad ne tiesą apie žmoną jam buvo parašiusi, ir ėmė gailiai verkti, savo likimą keikti...

Palaidojo savo nekaltai nudėtą žmoną ant Straujos upės kranto, ant jos kapo supylė didelį kalną, o motiną liepė Gelovinės ežere nuskandinti.

Bet motina skandinama prakeikė savo sūnų, karalių Šarūną, — ir jis pavirto akmenimi. O dvaras jo, kaip buvo motina prakeikusi, nugrimzdo žemėn ir iki šių dienų ten tebėra.

Neturi ramybės nei Šarūnas, motiną ir žmoną nužudęs, nei sena karalienė, jauną marčią pražudžiusi. Todel jie dažnai vaidenasi, dažnai dejuoja ir žmones gasdina.

Tik vienos jaunosios karalienės kapas ramus. Ten niekados nesivaidena ir niekas nepamena, kad būtų pasivaidenę...

Papasakojo Jonas Bolys, 68 m., iš Subartonių kaimo, 1905. VI. 18.

5.

Šarūnas, kurio pilis stovėjo ant Balyno kalno, kiek man teko girdėti iš pasakų apie jį, buvęs lietuvių kunigaikštis. Dabar jau maža apie jį žmonės žino, jaunesni netgi vardą užmiršo, o seniau daugel daugel pasakų apie jį žmonės žinodavo ir daugel dainų dainuodavo. Ypač daugel jų teko girdėti iš seno Dudžionies, kuris prieš trysdešimt metų mirė. Kai aš buvau mažas, jis tuomet skerdžiavo. Tai, būdavo, kai ims pasakoti, rodos, klausytai, klausytai ir nenustotai klausęs. Visą, ką apie Šarūną pasakojo, aš jau gerokai esu užmiršęs. Tik žinau, kad tasai Šarūnas daugel karų vedęs, ypač su gudais, kad buvęs labai narsus ir žiaurus. Kad jam esant kare motina įskundė jo žmoną. Ji parašiusi jam laišką, kad žmona esanti neištikima, su kitais jaunais vyrais uliavojusi, gerdavusi jo vyną, jo žirgus nuvariusi bevažinėdama. Šarūnas neva patikėjęs motinai ir grįžęs namopi, neištyręs, neapklausinėjęs nieko, nukirto žmonai galvą, kai tik ji išėjo vyrą pasitikti. Vėliau, sužinojęs ir pamatęs, kad motina jam netiesą parašiusi ir kad veltui jis žmoną nudėjęs, nekaltai visai, supyko ant savo piktos motinos ir liepė ją ežere paskandinti.

Kada vedė motiną žudyti, ji prakeikusi savo sūnų, o kadangi buvusi raganė, tai jos prakeikimas tuojau išsipildė. Kilo viesulas, audra. Perkūnas trenkęs kunigaikščio pilin — ir ją sunaikinęs ir Šarūną užmušęs. Žmonės jį palaidoję ten, kur buvo anksčiau jo žmona palaidota — vieni sako, kad ant Straujos upės kranto prie kelio iš Alytaus į Merkinę, kiti, kad ant kranto terp Gelovinės ežero ir Kriokiškės, kuri tada irgi dar ežeras buvo.

Bet buvo ir tokių pasakų, kad motinos jis nenužudęs, nes ji, kaipo raganė, yra pasislėpusi Gelovinės ežero dugne, kur turėjusi geležinius rūmus. O kad tų rūmų niekas nepamatytų, užburus Gelovinės ežero vandenis, ir vanduo pasidarė juodas, kaip degutas ir iki šių dienų jis juodas, ir iki šių dienų ji tuose geležiniuose rūmuose esanti su visais turtais, kuriuos, bėgdama iš pilies, buvo pasiėmusi.

Papasakojo Jokūbas Dzengauskas,
67 m., iš Subartonių kaimo, 1903 m.

6.

Tasai Šarūnas buvo karaliaus sūnus. Jis gimė žiemą, Kūčių naktį, pačiam vidunakty. Kai jis turėjo gimti, ėmė siausti didžiau-

sia vėtra, kuri rovė su šaknimis stipriausius medžius, plėšė pirkių stogus, griovė tvoras, kėlė į padanges sniego vėpūtinius. Gimė tasai Šarūnas su dvylika dantų ir vos tik gimė, tuojau patsai atsisėdo, prakalbėjo ir paprašė valgyti. Jis taip nugąsdino tuo visus ten esančius, kad jie išbėgiojo, palikę prie Šarūno tik vieną motiną. O sena bobutė, kuri priimdinėjo jį gemantį, nubėgo į jo tėvą ir visa papasakojo. Tėvas irgi labai buvo nusigandęs. Jis tuojau pasiuntė pakviesti didžiausią to krašto raganių, kuris gyveno netoli, Gelovinės ežero saloje, todel jį visi vadino Gelovinės raganium. Kai jis atvyko karaliaus rūmuosna, kurie buvo ant Balyno kalno, papasakojo jam karalius viską, kas atsitiko jo sūnui gemant ir užgimus, ir klausė, ką reikia daryti. Raganius pamąstė, pagalvojo ir sako:

— Tavo sūnus bus didelis kariauninkas. Jis, kaip audra, viską naikins ir degins. Daugel del jo bus žmonių kraujo ir ašarų pralieta, daugel vargų ir nelaimių pasaulio patirta. Teks ir tau, karaliau, del jo skaudžiai nukentėti. Kad būtų jam davę valgyti ir gerti, kai jis paprašė, būtų viskas gerai. Bet kai nedavėte jam nei valgyti, nei gerti, jis užaugęs užmuš savo tėvą ir motiną, tai yra, tave, karaliau, ir tavo žmoną karalienę.

— Kas gi man daryti, kad tokia nelaimė mūsų neištiktų? Užmušti gal, kol mažas?

— Praliesi jo kraują, tuojau tu patsai mirsi, ir tavo žmona mirs. Surask kitą būdą jam nudėti...

Karalius apdovanojo skairiai raganių už tai, kad jam tiesą pasakė, ir leido jam vykti namo.

Kai išvyko raganius, susirūpino karalius, kas jam daryti su sūnumi, kaip pasielgti. Gaila sūnaus ir baisu del sūnaus...

Galvojo tris dienas ir tris naktis — ir sugalvojo. Pašaukė savo ištikimiausią tarną, liepė jam paimti gimusį vaiką, nunešti jį toli girion ir nudėti, bet taip, kad kraujo nepraliejus.

Tarnas jam sako:

— Šviesiausias karaliau, nereikia kraujo lieti. Aš jį nunešiu toli girion, kur žinau vieną didelį duplėtą medį, ir įdėsiu duplėn. Jis vistiek ten sušals.

Karalius sutiko, ir tarnas, paėmęs mažą vaiką, nunešė jį miškan ir padėjo didelio medžio duplėn. Padaręs tai sugrįžo ir pranešė viską karaliui.

Tris dienas kankinos ir nerimo karalius, pagaliau ketvirtą dieną pasiuntė tą patį tarną pažiūrėtų, kas atsitiko su sūnumi.

— Jei rasi jį negyvą, parneški namo jo kūną, kad nors palaidoti galėtau, kaip dera palaidoti karaliaus sūnus.

Nuėjo tarnas ir netrukus pranešė, kad duplėje kūdikio nesurado. Pamanė tada, kad jį žvėrys suėdę.

Pamanė taip, nusiramino ir užmiršo... Praslinko keleri metai. Išjojo karalius medžioti su savo tarnais. Bemedžiodamas atsiskyrė nuo visų ir toli nuklydo. Pakelėje užtiko mažą pirkaitę, o toje pirkaitėje gyveno žmogus su žmona ir jų trylika sūnų. Pažino jie karalių, pavaišino, kuo galėjo, ir pažadėjo parodyti jam kelią, kuriuo jis galės sugrįžti savo pilin. Pamatė karalius, kaip skurdžiai tasai žmogus gyvena, ir pažadėjo jį gausiai apdovanoti žeme, mišku ir kitais turtais, bet už tai prašė leisti su juo savo jauniausiąjį tryliktą sūnų, kuris buvo visų gražiausias ir vikriausias ir labai karaliui patiko.

— Gali sau, šviesiausias karaliau, jį visai pasiimti. Jis ne mano sūnus.

— Kaip gi ne tavo, kad patsai sakei, kad turi trylika sūnų?

— Tai ne tikras, bet Dievo duotas sūnelis. Buvo tai seniai. Einu mišku dieną ir girdžiu — verkia vaikas. Žiūrau ten, žiūrau čia — niekur nieko nematyti. Maniau, monai mane vilioja, ir jau besirengiau bėgti. Tik beeidamas priėjau didelį medį. Žiūrau, duplėje guli vaikutis ir verkia. Ką gi, manau sau, turiu dvylika sūnų, Dievas nori, kad turėtau tryliktą. Pasiėmiau, parsinešiau namo ir užsiauginau. Geras vaikas. Turėsi iš jo džiaugsmo, karaliau.

Prisiminė karalius savo sūnų ir pažino, kad tas bernaitis — tai jo vaikas. O pažinęs didžiai susirūpino ir nežinojo nė kas bedaryti.

Pasiėmęs sūnų, grįžo savo pilin, o sugrįžęs, pasišaukė savo tarną, kuris kadaise buvo nunešęs jį dar mažą vaiką duplėn, ir sako jam:

— Štai aš gyvą suradau sūnų, kurį tu duplėn buvai nunešęs...

Ir papasakojo tam senam tarnui, kaip jis savo sūnų surado, ir apie tai, kad jam raganius buvo išpranašavęs, jog jis iš savo sūnaus rankos turįs žūti.

— Nesirūpink, šviesiausias karaliau, — sako tarnas. — Nereikia kraujo lieti. Mes ir be kraujo tavo sūnų nudėsim. Štai, josim medžioti į Nemuno upę. Pririšim jį prie didelio medžio ir paleisim Nemunu. Medis plaukdamas sukasi. Pateks tavo sūnus apačion ir prigers. Tad jis tokiu būdu žus, ir mums nereikės kraujo lieti.

Kaip sumanė, taip ir padarė. Išjojo karalius medžioti ir pasiėmė su savim ir jauną sūnų. Niekas nežinojo, kad šis svetimas bernaitis yra karaliaus sūnus. Žinojo apie tai tik patsai karalius ir jo senas tarnas.

Nujojo medžioti, net už Merkinės, už Merkio upės. Vienus tarnus karalius siunčia ten, kitus kitur, o patsai su senu tarnu ir ištikimiausiais žmonėmis ir tuo jaunu berniuku prijojo Nemuną. Čia liepė karalius surišti berniukui rankas ir kojas, nukirsti didelį medį, apskabyti šakas ir pririšti prie jo tą bernaitį. Kai visa buvo padaryta, kaip buvo įsakęs karalius, įmetė tą medį su pririštu prie jo bernaičiu Nemunan, ir nujojo visi namo. Praslinko daugel metų, ir užmiršo vėl karalius apie savo sūnų. Vėl valgė, gėrė, linksmai gyveno, giriose medžiojo...

Vieną gražią dieną karalius, bemedžiodamas su savo tarnais, prijojo Laujos ežerą ir užtiko pas tą ežerą seną vyruką, avis beganantį.

Kadangi bemedžiodamas karalius ir tarnai buvo labai išalkę, jie paprašė, kad tas žmogus parduotų jiems didžiausią savo aviną. Sutiko žmogus, ir karaliaus tarnai ėmė tą nupirktą aviną gaudyti. Gaudo gaudo — ir niekas pagauti negali.

— Palaukit, — sako senukas: — aš pašauksiu savo sūnų. Jis jums bematant jį sugaus.

Tuojau nuėjo ir atsivedė savo sūnų. Jis buvo jaunas, augalotas, stiprus vyras ir vikrus, kaip vijurkas. Bematant jis ėmė ir pagavo aviną...

Labai patiko karaliui tasai bernas, ir sako tada karalius tam žmogui:

— Leisk savo sūnų man tarnauti. Jis bus geras kareivis, o aš už tai tau atlyginsiu. Duosiu tau daugel žemės ir miškų ir kito turto, kad galėtai ramiai sau gyventi.

Tas žmogutis padėkojo karaliui ir sako:

— Imki jį sau, šviesiausias karaliau, nors ir visai. Jis ne mano sūnus.

— Kaip tai ne tavo sūnus, kad patsai sakei: pašauksiu sūnų?

— Taip, aš jį, kitų vaikų neturėdamas, taip vadinu, ir jis mane tėvu vadina, nes aš jį mažą nuo mirties išgelbėjau.

Ir papasakojo karaliui, kaip avis beganydamas nuginė ten, kur Srauja upelė Nemunan įteka. Pamatė ten prie krašto didelį medį, o prie jo pririštą vaikiną. Jis buvo vos gyvas, sušalęs. Jis jį at-

rišęs ir, tuo būdu išgelbėjęs. Pasiėmė su savim ir, kitų vaikų neturėdamas, laikė jį per sūnų, Dievo sau duotą.

Prisiminė karalius visą, kas prieš daugel metų buvo, ir pažino, kad tas bernaitis yra jo sūnus, kurį jis jau du kartu buvo mėginęs nužudyti. O pažinęs, susirūpino, o susirūpinęs, pašaukė savo seną tarną, papasakojo visa, ką jam pasakė žmogus, ir klausė patarimo, kas dabar daryti.

Galvojo galvojo ir štai ką sugalvojo:

Parašė karalius savo žmonai laišką, kad tą, kuris šį laišką jai atneš, tuojau paimtų, gilion rūsin pasodintų, neduotų jam nei gerti, nei valgyti, tik badu numarintų.

Liepė tam bernui sėsti žirgan, skubiai joti į karaliaus dvarą ir ten atiduoti pačiai karalienei į rankas laišką.

Bernas sėdo žirgan ir nujojo į Balyną, o karalius nujojo toliau medžioti, nutaręs grįžti tik per mėnesį nuo tos dienos, kad sugrįžęs namo rastų sūnų jau nebegyvą, badu numarintą. Praslinko mėnesis ar gal daugiau. Pargrįžo karalius namo ir klausia, ar jau numirė tasai, kurį karalius atsiuntė su laišku.

— Nežinau, — sako karalienė. — Kai tik aš gavau tavo laišką, liepiau jį pasodinti rūsin ir neduoti jam nei gerti, nei valgyti, kad jis badu numirtų.

Karalius nepasiklausė, ar seniai tas buvo, bet liepė rūsį atvožti ir patsai nusileido pažiūrėti, kas atsitiko jo sūnui.

Ogi žiūri, kad čia kitas žmogus, jam nematytas, nepažįstamas.

— Kas tu esi ir kaip čia atsidūrei?

— Esu prastas žmogus, ūkininkas iš Kačingių kaimo. Vieną vakarą išgirdome didelį triukšmą ir riksmą. Supratome, kad žmogžudžiai užpuolė pakeleivius, ir pasiskubinau su sūnumis jiems pagalbon. Bet kai atėjome, nieko nesuradome, tik kelis užmuštus žirgus ir štai šitą laišką. Maniau, nunešiu karaliaus dvaran, gal ten žinos, kam šitas laiškas, nes aš patsai ir mano sūnūs nei skaityti, nei rašyti nemokame. Bet, štai, mane pasodino rūsin ir badu marina.

— Kaip tu tiek dienų iškentėjai, negėręs, nevalgęs? — klausia karalius.

— Aš čia neseniai, nes aš ilgai nežinojau, kas daryti su rastu laišku. Tik žmonių patariamas prieš savaitę jį atnešiau.

— Galgi jis pagaliau žuvo, ne mano liepimu jo kraujas pralietas? — pamanė karalius ir nusidžiaugęs liepė tą žmogų tuojau paleisti, o kadangi jam teko nekaltai daugel nukentėti, skairiai jį ap-

dovanojo žeme, mišku ir visokiais turtais, nes karalius buvo geras ir nenorėjo veltui žmonių skriausti.

Kai Šarūnas jojo į karaliaus dvarą su laišku į karalienę, ties Pilšelio ežeru, kurio krantai tada buvo suaugę didžiausiais tankumynais, ir juose slapstydavosi plėšikai, pastojo kelią jam pikti žmogžudžiai. Jų buvo daug, o Šarūnas tik vienas, bet jis smarkiai gynėsi ir besigindamas daugel jų nudėjo, o tame skaičiuje ir tų plėšikų vadą. Bet visgi jis tapo sužeistas ir nugalėtas. Besikaujant, besimušant iškrito jam karaliaus laiškas, bet plėšikai jo nepastebėjo.

Kai Šarūnas buvo sužeistas ir ant žemės parblokštas, pikti plėšikai, manydami, kad jų vadas per jį žuvo, norėjo Šarūną nudėti, bet pamatę, koks jis stiprus ir gražus, pagailėjo ir pasiėmė jį su savim. Ilgai jį gydė, kol išgydė. O kai jis pagijo, tarė jam:

— Nejoki karaliaus dvaran, nes karalius nori tave užmušti. Kad mes tave būtume neužpuolę ir nesužeidę, jau būtai žuvęs, badu numarintas.

Ir plėšikai papasakojo jam, kas atsitiko tam žmogui, kuris, suradęs jo pamestą laišką, nunešė jį karaliaus dvaran.

Atsiminė tada Šarūnas, kaip jį karalius pirmą kartą norėjo nužudyti, liepdamas pririšti jį prie didelio medžio ir paleisti Nemunu. Atsiminė ir patikėjo, ką jam plėšikai pasakojo, o patikėjęs paliko pas plėšikus, pažadėjo karaliui pikčiausią kerštą.

Visi buvo tie plėšikai narsūs, o Šarūnas jų tarpe buvo narsiausias, visi buvo žiaurūs, o Šarūnas jų tarpe buvo žiauriausias; visi jie buvo stiprūs, o Šarūnas jų tarpe buvo stipriausias. Todel plėšikai išrinko jį savo vadu.

— Tai dabar atkeršysiu karaliui, kad jis du kartu norėjo mane nužudyti, nors aš jam nesu nieko pikta padaręs — pamanė Šarūnas ir laukė progos.

Toji proga greitai pasitaikė.

Sužinojo Šarūnas, kad karalius su nedideliu būriu išjojo medžioti giriosna, o sužinojęs nutarė užpulti jį ir užmušti ir tokiu būdu atkeršyti už padarytas jam skriaudas.

Kaip nutarė, taip ir padarė.

Smarkiai gynėsi karalius ir tie, kur su juo buvo, bet pagaliau buvo nugalėti. Visi krito, išskyrus tą seną tarną, kuris žinojo karaliaus paslaptį. Pamatęs plėšikų vadą, jis pažino, kad tai karaliaus sūnus, iš kurio rankos lemta karaliui žūti, juos puola, ir nu-

sigandęs pakreipė arklį, nujojo skubiai, kiek tik žirgas galėjo pašokti, karaliaus dvaran ir visa, ką žinojo, papasakojo karalienei.

O tuo tarpu krito ir karalius, Šarūno sunkiai sužeistas.

— Du kartu tu mane norėjai pražudyti, — sako jam Šarūnas, atsistojęs koja ant jo krūtinės ir pridėjęs kalaviją prie karaliaus kaklo: — o štai dabar guli po mano koja. Nors tu buvai galingas karalius, turėjai daugel dvarų ir kareivių, bet dabar niekas tave negelbės iš mano rankų.

Pažvelgė į jį sužeistasis karalius, pažino savo sūnų ir tarė jam:

— Sūnau mano vienturi! Kai tu gimei, Gelovinės ežero raganius man išpranašavo, kad aš turiu žūti iš tavo rankos. Todel ne du kartu, bet tris kartus aš kėsinausi tave nudėti. Bet kokis likimas žmogui lemta, tokis jį turi ištikti, ir veltui stengiasi žmogus jo išvengti.

Mirštančiu balsu jam viską papasakojo karalius ir mirdamas prie visų jam pavedė savo karalystę, kaipo vienatiniam savo sūnui ir įpėdiniui.

Puolė dabar sūnus jam ant krūtinės, ėmė gailiai verkti, plaukus ant galvos rauti ir gailiai tėvui prikalbinėti:

— Tėvuli mielas, tėvuli brangus, kodel taip pasielgei? Argi aš prieš tave būtau ranką kėlęs? Vai, Dievuli Aukščiausias, ką aš, jaunas, padariau? Savo ranka tėvą sužeidžiau... Eisiu ir pasikarsiu, ar nusiskandinsiu, kad mano akys saulės nebematytų.

— Nesisielok, sūnau. Nei tu kaltas, nei aš. Dievulis norėjo...

Taip taręs karalius užmerkė akis ir numirė.

Liepė Šarūnas palaidoti visus, kurie buvo ten kritę, pasiėmė tėvo lavoną ir nuvyko su visais savo kareiviais Balynan. Ten sutiko pas pilies vartus jau visa sužinojusią savo motiną, kuri, pamačiusi savo vyro lavoną, ėmė gailiai raudoti.

Daug dienų raudojo karaliaus sena karalienė, dar labiau jo raudojo Šarūnas, iš kurio rankos jis žuvo. Raudojo giminės ir viso krašto žmonės, nes miręs karalius buvo teisingas ir visiems geras.

Sukvietė Šarūnas viso krašto kunigus ir vyskupus — ir per dvylika dienų jie meldėsi ir laikė už žuvusio karaliaus dūšią mišias, o paskui palaidojo jį toje vietoje, terp dviejų kelių, į Merkinę einančių, o ant jo kapo pastatė aukštą mūrytą stulpą. Tas stulpas ir nūnai dar stovi terp dviejų vieškelių — iš Alytaus ir Subartonių. Ir maža yra žmonių, kurie žino, kodel tas stulpas ten stovi ir kaip jis ten atsiradęs, o jis stovi ant Šarūno tėvo kapo.

Kada apraudojo, apgiedojo ir palaidojo seną karalių, ėmė viešpatauti, kraštą valdyti jaunasis žuvusio karaliaus sūnus, karalius Šarūnas.

Ir sako jisai savo kareiviams:

—Nebūtų visa tai atsitikę, jei nebūtų pranašavęs piktas raganius, Gelovinės ežero saloje, geležiniuose rūmuose begyvenantis.

Liepė tada Šarūnas tą piktą raganių suimti ir atvesti, gamindamas jam piktą kerštą.

Bet sužinojo apie tai raganius ir su visais savo turtais pasislėpė ežero dugnan, nugramzdinęs ten ir visą salą su savo geležiniais rūmais.

O kad Šarūnas nesurastų, kurioje vietoje toji sala buvo, kur yra tie rūmai, kuriuose jis gyvena, raganius padarė taip, kad pajuodo ežero tyrūs vandenys ir tapo, kaip degutas.

Tas raganius ir dabar ten tebegyvena ir dažnai žmonėms pasirodo ir, sako, gyvens jis ten iki pasaulio pabaigos.

Todel nieko nesurado pasiųsti Šarūno kareiviai ir be raganiaus jie grįžo namopi.

Neilgai viešpatavo karalius Šarūnas, ramiai gyvendamas. Nors plati buvo jo šalis, daugel joje buvo miestų ir kaimų, bet panoro jisai visus kraštus užkariauti, visus karalius nugalėti, koki tik yra pasauly. Surinko, kiek tik galėjo, Šarūnas kareivių ir išjojo karan. Kariavo vienus metus, antrus metus ir trečius, vis namo negrįždamas. Daugel buvo kraujo pralieta, daugel buvo miestų ir kaimų sudeginta, daugel žmonių nuskriausta — vis dar nesiliauja Šarūnas kariavęs...

Jau buvo paskutinį karalių benugalįs, kai sumanė jo pasiilgusi motina namo jį parkviesti. O kadangi moters plaukas ilgas, o protas trumpas, ji nieko geresnio nesumanė, kaip tik pranešti Šarūnui laišku, kad jo žmona ėmė ir pasidarė ištvirkusi: su kitais bernais geria uliavoja, jo žirgais važinėja, jo saldžiu midumi kitus bernus vaišina, savo šilko rūbus del kitų dėvi, savo aukso žiedus kitiems padovanojo. Kai tik karalius Šarūnas gavo tokį raštą, tuojau pasukė savo žirgą namų link — ir nujojo su visais kareiviais. Ilgai jojo ir pagaliau prijojo Balyno pilį, sustojo pas vartus ir užtrimitavo.

Išgirdo jo ragą žmona ir, nieko nežinodama, ką apie ją anyta buvo parašiusi, išėjo pasitiktų vyro į pilies vartus. Sutiko ją ten Šarūnas ir, nieko nesakydamas, ištraukė iš makščių kalaviją ir nukirto jai galvą. O nukirtęs nusėdo nuo žirgo ir nuėjo arklidėsna

— mato, žirgai, kaip bitinai, nusistovėję žvengia, nekantriai kojomis žemę kapoja.

Nuėjo rūsysna, kur vynas stovėjo, ir mato: vyno ir midaus pilnos statinės, neliestos, kaip stovėjo, taip ir tebestovi.

Nuėjo aukštosna seklyčiosna — ir mato, kad visi šilko rūbai guli nedėvėti.

Ir suprato tada Šarūnas, kad nekaltai įskundė jo jauną žmoną motina, kad nekaltai jis nudėjo savo mylimąją — ir ėmė gailiai raudoti, ašaras lieti, bet buvo vėlu — žmonos nebeatgaivinsi.

Verkė raudojo dvylika dienų ir naktų, likimą savo keikė, motiną savo keikė, kad jį, jauną, apgavo, našliu jauną padarė.

Juo labiau keikė, juo labiau pyko, o įpykęs liepė motiną suimti, gilion rūsin pasodinti ir buvo besirengiąs ją, žmoną palaidojęs, nužudyti.

Dvylika dienų ir naktų žmoną apraudojęs, mišias už ją atlaikęs, palaidojo ją ant kranto terp Gelovinės ir Krokiškės ir supylė ten aukštą kapą, kad iš tolo būtų jis visiems matyti, ir kad visi jį matytų, o matydami minėtų, o minėdami gailėtųsi...

Kada palaidojo Šarūnas žmoną, liepė atvesti iš gilios rūsies motiną, bet jam pranešė, kad nėra rūsy jo motinos, kad paleido ją senas tarnas ir drauge su ja pabėgo.

Įnirto, išgirdęs tai Šarūnas, sėdo ant savo eikliausio žirgo ir pasileido ją vytis. Pavijo ją netoli Merkinės, ten kur sueina vieškeliai nuo Varėnos ir Niedzingės. Pavijęs kalaviju nukirto, ir toje vietoje, kur ją nukirto, liepė ten ir palaidoti, o ant jos kapo pastatė aukštą mūrytą stulpą, ir tas stulpas iki šiai dienai tebestovi, nors jis ir gerokai jau apiręs. Ir nežino dabar žmonės, kodel jis ten stovi ir kaip jis ten atsiradęs, o stovi jisai ant Šarūno motinos kapo.

Motina mirdama prakeikė Šarūną, tardama:

— Kad tu kitų metų šviesos nesulauktai, kad tavo žirgas, kai josi, sukluptų, kad tu žemę palytėjęs akmenimi pavirstai.

Kaip jį motina prakeikė, taip ir atsitiko.

Jojo karalius Šarūnas naujan karan kitus metus ir kai prijojo Straują upę vieškeliu, kur iš Alytaus į Merkinę marguoja, pasibaidė jo žirgas, šoko į šoną ir suklupo. Nukrito nuo žirgo Šarūnas ir, kai tik palietė jis žemę, tuojau akmenimi pavirto.

Ten, kur jis žuvo, palaidojo jį žmonės ir ant jo kapo supylė didelį kalną, kurį ir šiandien Šarūno kapu vadina.

Ir guli jis tame kalne akmenimi pavirtęs iki šios dienos ir gulės jis ten iki pasaulio pabaigos.

O kai jis taip žuvo, trenkė perkūnas Balyno kalnan. Persiskyrė kalnas į dvi dali — ir nugrimzdo Šarūno dvaras giliai žemėn.

Kai tik nugrimzdo, vėl suėjo ir užsidarė kalnas.

Žuvo visi, kurie ten gyveno. Nusigandę žmonės apleido vietas, sudegino savo sodybas ir išbėgiojo į visas šalis...

Ir taip pranyko Balyno pilis ir miestas, kurių pėdsakų nebeliko.

Papasakojo Juozas Mickevičius iš Subartonių kaimo, 76 metų, 1930 m. IV. 23 d. krikštinų metu Dobrovolėje, Alovės parapijoje.

7.

Daugel teko girdėti pasakų apie Šarūną. Kurios teisingesnės, vienas Dievas žino.

Sako žmonės, tasai Šarūnas buvęs galingas karalius, daugel kraštų nukariavęs. Kai jis grįžęs iš karo namopi, gyvenusi Gelovinės ežero saloje, geležiniuose namuose, labai graži ir jauna raganė, kuri buvo užkerėjusi Šarūną. Jis tiek ją pamilęs buvo, jog be jos gyventi negalėjęs. Bet jauna burtininkė už jo tekėti nenorėjusi, tik reikalavusi, kad jis savo motiną užmuštų ir atneštų jai motinos širdį. Šarūnas nenorėjęs nė klausyti apie tai, bet ji vis kerėjusi, kerėjusi, kol jis tikrai užmušė motiną, išplėšė jos širdį ir nunešė tai jaunai raganai. Toji, paėmusi Šarūno motinos širdį, su keiksmu ją metusi per langą šunims, bet Šarūnas, atsikvošėjęs, šoko, kaip pamišęs, iš aukšto lango, kad atimtų motinos širdį iš subėgusių šunų. O kai jis kritęs žemėn, išgirdęs motinos balsą: „ar neužsimušei, mano mielas vaikeli!“. Tas taip paveikę jį, kad jis, sugrįžęs į raganę, nukirto jai kalaviju galvą. Bet toji raganė, pirm negu mirė, užkerėjo Šarūną, kad jis akmenimi pavirstų ir pasiliktų toje geležinėje pily. O toji pilis drauge su sala nugrimzdusi giliai ežeran ir iki šios dienos ten tebesanti.

Kai Šarūnas nudėjo raganę, tai tiek pasipylė juodo jos kraujo, jog pajuodo visi ežero vandenys, ir iki šiol Gelovinės ežero vanduo juodas.

Kalba dar žmonės, kad už tokią Šarūno nuodėmę Dievas nubaudęs visą kraštą: perkūnas sudeginęs jo dvarus, o šalį ištikęs baisus maras. Išmirė visi žmonės, kurie ten gyveno, laukai mišku užaugo, nes nieko neliko gyvo.

Tai ir visa, ką aš atmenu.

Papasakojo Marė Kindarienė, 72 metų, iš Subartonių kaimo, 1903 m.

8.

Kai aš dar buvau jaunas, pasakojo žmonės tokį atsitikimą: gyveno mūsų sodžiuje Kačinskas Antanas. Jį visi laikė labai mokytu žmogumi, ir, tikrai, jis daugel žinodavo, turėdavo daugel lenkiškų knygelių. Būdavo, vakarais pas jį susirinkdavo daugel žmonių, senų ir jaunesnių — ir jis pasakodavo įvairias gražias pasakas. Buvo žmonių, kurie manydavo, kad jis bedievis, nes kartais kalba ir nukalba, kad šventųjų nėra, kad juos ponai yra pramanę; tai vėl ima kunigus barti ir t. t.

Jį ištiko vieną dieną toks atsitikimas. Pavasarį, kada žuvys ima neršti, visi stato tuomet bučius ir, žinoma, daugiausia Gelovinėje, nes ir dabar šis ežeras patsai žuvingiausias, o tada jame žuvų buvo dar daugiau. Užsikėlė senis anksti ir, dar saulei nepatekėjus, nuėjo pažiūrėti bučių. Tada daug kas, kaip ir dabar, turėdavo luotelius ežere, bet irklus kiekvienas arba nešdavosi namo, arba slėpdavo krūmuose, kad kiti nesurastų ir nenuvarytų luotelio. Taigi ir Kačinskas buvo paslėpęs savo irklą krūmuose.

Atėjo krūmuosna, kur buvo paslėptas irklas, ir mato — stovi didžiausia skrynia, pinigų pilna ir vis auksinių. Dangtis atvožtas, o ant dangsčio guli juodas mažas šuniukas. Pati skrynia grandiniu į medį prikaustyta.

Kačinskas, pamatęs visa tai, tuojau suprato, kad tai užkeikti Gelovinės dugne Šarūno turtai, todel atsargiai norėjo galu irklo išmesti iš skrynios kiek pinigų. Kai įkišo irklą; dangtis — čiaukšt — užsidarė ir nukirto irklui galą, kaip kirviu. Ir tuojau vėl atsidarė. Kačinskas antrą kartą kiša irklą — ir vėl tas pat pasikartoja, ir trečią kartą kiša — ir vėl tas pat. Paliko irklo tik rankena.

— Ach, kad tu žemėn prasmegtai! — sukeikė įnirtęs Kačinskas.

Kai tik ištarė šiuos žodžius, šuniukas suskalino, skrynia su didžiausiu trenksmu užsivožė ir lyg ją aitvaras būtų pastvėręs, net ji staugdama, vienam akimirksny ežeran nušvilpė ir pranyko...

Medis, į kurį buvo skrynia prikaustyta, buvo lygiai, kaip peiliu nupiautas.

Paskui, po laiko, dasiprato žmogus, kad turtai buvo galva užkeikti. Jei būtų kišęs galvą, norėdamas rankom pagriebti turtų, būtų jam galvą dėžės dangtis nukirtęs, ir kuris kitas žmogus būtų suradęs pinigus ir laisvai jais pasinaudojęs. Kad jis pats būtų iš džiaugsmo, tiek pinigų pamatęs, neapkvaišęs, būtų paieškojęs kremblio ir įmetęs jo galvelę — ir būtų jam tekę turtai.

Taip bent visi manė, ir jis pats taip vėliau manė, tik jau buvo vėlu.

Papasakojo Petras Kasiulynas.

9.

Perniai bešienaudami Balyne dirbome iki vėlaus vakaro. Saulei nusileidus baigiau tik šienauti. Kiti buvo anksčiau baigę ir nuėję namopi. Su manim buvo pasilikęs tik Motiejus Slaminis.

Pasigavome pakrašty besiganančius arklius, užsėdome ir, dalges ant pečių užsidėję, jojome namo. Prajodami kalnelį, kurį žmonės seniau vadindavo „Šarūno piliakalniu", tą, kuris prie kelio, neaukštas tokis ir ne panašus į kitus, kaip Merkinės ar Vinkšninių piliakalniai, — matome, stovi kažkas raitas ant kalno viršūnės.

Žvilgterėjęs į stovintį, pamaniau, kad tai Jonas Bolys. Ir nepagalvojau, ko ten Boliui raitam ant kalno stovėti. O kad būtau pagalvojęs, vis tiek būtau manęs, kad surado ten ant kalno arklį ir užsėdo.

— Na, ko ten žiopsai, Jonai? — sakau, kreipdamasis į jį: — leiskis nuo kalno — drauge namo josime.

— Kokį tu Joną matai? — klausia Slaminis.

— Nagi, štai, Bolys Jonas ant kalno stovi, — sakau jam ir rodau į kalną.

Tik žiūrime, kad visai ne Bolys, bet kažkokis keistas raitelis, apsirengęs visai nepanašiai į tai, kaip dabar žmonės rengiasi. Ponas — ne ponas, kareivis — ne kareivis.

Akyse ėmė rausti rausti, lyg įkaitinta geležis — ir jis pasidarė raudonas, kaip liepsna.

Tuojau supratome, kad kažkas negera, ir paleidome arklius, kiek jų kojos galėjo nešti. Nežinau, nei kur, nei kada pamečiau dalgę. Kai parjojau namo, sako, buvau pajuodęs, kaip anglis. Vaikai vos gyvą nuo arklio nusodino. O vargšas Slaminis kelias savaites sirgo, vos nenumirė, net kunigą jam vežiojo.

Jokūbas Dzengauskas, 1904.

10.

Neperseniai tai buvo, metų gal dešimt, kai dar gyvas buvo Masališkių ponas Kalinskis, kurį nežinia kas nušovė nakčia per langą. Piktas buvo ponas, nuolat su žmonėmis bylinėjosi, todel ir nušovė, o kas nušovė, nesurado, nesužinojo.

Taigi išnuomavau pas jį pievelės gabalą Gelovinės ežero gale, tą, kur terp Gelovinės ir Balyno. Užkišau pievą, bet vis tik buvau neramus, kad naktigoninkai neišganytų jos nakčia; todel, kai tik bernai išjoja naktigonėn, nulendu pievon pažiūrėtų, ar nesigano joje arkliai. Vieną gražų vakarą nueinu ir žiūrau: pačiam pievos vidury baltas arklys.

— Palauk, — manau: — pastovėsi tu mano tvarte. Neduosiu, kol neužmokės, kieno arklys.

Selinu krūmais arčiau, kad nepamatytų, jei kas jį gano, ir nepabėgtų. Priėjau visai arti, o priėjęs iššokau iš krūmų ir į arklį.

Arklys stovi galvą pakėlęs ir linguoja, lyg varmų kertamas. Aš, nieko nežiūrėdamas, tuojau jį už karčių.

Kai tik suėmiau arklį už karčių, girdžiu, kažkas sako:

— Kai buvau gyvas, visi manęs bijojo, o dabar, štai, klumpininkas nori man arklį pagrobti.

Pakėliau galvą, dirstelėjau ir kūnas pagaugomis nuėjo: ogi ant arklio sėdi kažkokis dryžas žmogus, o kūnas jo, kaip gyvatės blizga. Ar gal tai toki rūbai jo buvo.

Vieną akimirksnį tik pažvelgiau, o visa atsimenu, lyg dabar matau, tiek man tas įstrigo galvon...

Tai jau, brol, kad kūriau, tai kūriau! Vaiku būdamas taip nebėgiodavau. Atsikvošėjau tik namie; nepastebėjau, nė kur klumpes pamečiau.

Niekados daugiau vakarais nėjau pievon. Kur ten eisi! Dieną vienas bijojau šienauti ir dabar, tiek metų jau praslinko, kai pasitaiko eiti šalia tos pievos, drebu visas, ir man vis rodosi, kad štai štai vėl išvysiu tą šmėklą.

Ne kas kitas ten turėjo būti, tik Šarūnas.

Pap. Motiejus Slaminis iš Subartonių kaimo.

11.

Buvo tai dar tada, kai žmonės ėjo ponams kunigystę (baudžiavą). Gyveno Subartonių sodžiuje ponas. Kaip jis vadinosi, žmonės dabar užmiršo. Tada dvaras buvo ten, kur dabar burliokai (rusai) gyvena. Dabar vadinasi Žukauka, kadangi ten Žukai gyvena, tų burliokų tokia pavardė, o seniau dvaras taip ir vadinosi „Subartonių dvaras". Burliokus ruskio valdžia neseniai čia atgabeno ir jiems išdalino to dvaro žemes.

Taigi tame dvare gyveno ponas, ir buvo jisai didelis bedievis. Dievo nepripažino, kunigų negerbė, bažnyčion nevaikščiojo ir žmonių neleido, versdamas visus dirbti šventomis dienomis. O tada buvo tokia tvarka: ką ponai norėjo, tą žmonės turėjo daryti, todel ėjo ir dirbo visokį darbą, net ir lauko, šventomis dienomis, nuo ryto iki vakaro, net ir per mišias.

Taigi tas ponas, ar iš žmonių nugirdo, ar gal iš knygų paskaitė apie Šarūno kalną ir nutarė pasistatyti ten sau akmens rūmus. Ponas buvo turtingas ir galėjo pasistatyti rūmus, kokius norėjo. Todel iškasė gilias rūsis, suleido pamatus — ir pasistatė didelius, trijų aukštų rūmus.

Kai rūmai buvo baigti statyti, neparsikvietė kunigo, jų nepašventino, bet tiesiog persikėlė gyventi. Dieną — nieko, ramu, bet kai ateina, sako, naktis, ima kažkas trankytis po namus: švilpia, staugia, akmenimis mėtosi, kaulais daužosi, duris tranko, nors ir raktais būna užrakintos... Dieną vėl ramu. Ponas liepia išvalyti dieną kambarius, išnešti kaulus, akmenis, smėlį iššluoti, bet kai ateina naktis, vėl tas pat pasikartoja.

Kentė ponas vieną kitą dieną — ir persikėlė gyventi iš pirmo aukšto antran. Bet dabar ėmė tas pat darytis ir antram aukšte. Tada iš antro persikėlė į trečią, bet dabar jau visuose aukštuose tas pat kartojosi.

Suvarė tada ponas tuosna namuosna žmones su lazdomis, su šautuvais, kad saugotų, bet atsitiko dar aršiau: kažkas nematomas dabar ėmė mušti žmones, laužyti baldus, gąsdinti, daužyti visa, kas tik tuose rūmuose buvo. Teko ponui, teko ir žmonėms, kurie nusigandę visi išbėgiojo iš namų ir nors labai pono bijojo, bet ir mušami kitą naktį nėjo ten. Pasiliko vienas ponas namuose, nes ir pono tarnai, kai tik ateina naktis, visi išbėgioja...

Neilgai tęsėsi toki dalykai. Vieną naktį, kai ponas vienas užsidaręs — matyti, labai atkaklus buvo — sėdėjo, kilo didžiausia audra, su vėtromis ir perkūnais — ir sugriovė tuos rūmus. Ponas ir visa, kas ten buvo, žuvo. Tada ponia, jo žmona, kuri negyveno tuose rūmuose, liepė juos griauti, kad suradus pono nors lavoną. Sugriovė iki pamatų, bet pono niekur nerado.

Taip ir liko krūvos plytų, kur stovėjo tie rūmai. Pirma tų plytų niekas paliesti nenorėjo, bijojo, mat. Bet praslinkus daugel laiko, pamiršo jau žmonės apie tuos baisius įvykius, išnešiojo plytas ir akmenis savo reikalams: statomų namų pamatams, krosnims ir kitiems

reikalams. Pasiliko nuo rūmų tik duobės, kur buvo rūsys, bet ir tas duobes žemėmis vėjai užpustė, jos samanomis užžėlė, o vėliau ten medžiai suaugo, kad ir duobių pėdsakų nebeliko.

Papasakojo Jonas Saračinskas iš Subartonių kaimo.

12.

Man buvo metų aštuoniolika. Drauge su kitais nujojau naktigonėn į Balyną, paleidome arklius pievon, o patys susikūrėme ugnį ant kalnelio viršūnės. Apie tą kalną pasakodavo žmonės, kad ten stovėjęs kažkokio Šarūno namas. Todel ir dabar dar tas kalnelis vadinamas Šarūno kalnu. Susikūrę ugnį ėmėm šnekučiuoti, pasakoti įvairias pasakas apie velnius, šmėklas, vaiduoklius. Kažkas mūsų priminė, girdėjęs, kad ir ant šito kalno vaidenasi. Mes visi buvome ganėtinai nugąsdinti tomis pasakomis, nors rimtai jomis netikėjome. Kai kurie jaunesni ėmė net žegnotis. Vienas mūsų juokdamasis ėmė, sudėjęs delnus, švilpauti, pamėgdžiodamas pelėdą. O žmonės mano, kad nakčia švilpauti negerai, bet jauna galva iš tokių senų žmonių perspėjimų tik juokiasi.

Užšvilpė vieną, kitą kartą, ir kažkas netoli atsiliepė. Manėme, kad arti esama pelėdos, ir todel visi ėmėm švilpauti, kad ją prisiviliojus. Į kiekvieną mūsų švilpavimą kažkas atsiliepdavo vis arčiau ir arčiau. Pagaliau išgirdome lyg kažkas, eidamas į kalną, geležėlėmis skambina. Manėme, kad dar kažkas atjojo naktigonėn ir eidamas į mus skambina rūdylais. Tik vienu matu vienas mūsų suriko ir, kaip drobė išbalęs, rodo pirštu į mišką: o gi žiūrime ir matome — eina griaučiai, ir kaulai viens į kitą daužydamiesi skamba...

Tai jau kad šokome, kad bėgome, palikę ir apsivilkalus ir maišus ir arklius, jog neapsidairėm net, kai atsidūrėme sodžiuje.

Papasakojo Petras Juknevičius, 20 metų iš Subartonių kaimo.
Drauge su juo buvo Kazys Bolys ir Antanas Kindaras.

13.

Tai buvo visai neseniai, jau po didžiojo karo. Neparginė piemenys iš miško Levanardos Kindaro vienos karvės. Jau buvo gana vėlus metas, saulei nusileidus, kai Kindaras atėjo pas mane ir sako:

— Žinai, dėde, neparginė piemenys mano karvės. Reikia eiti ieškotų. Po miškus dabar valkiojasi įvairių valkatų, ir baisu man vienam. Būk tiek geras, eiva drauge su manim!

— Klausei piemenų, kur jie šiandien ganė?

— Sako, visą dieną apie Gelovinę.

Sutikau, ir nuėjome. Pakeliui dar pasikviečiau Petrą Lukaševičių, kad linksmiau būtų. Priėjom Gelovinės ežerą, tą vietą, kurią kažkodel ir dabar žmonės vadina „Ąžuolo ragu".

Mes su Petru atsisėdome ant vejelės, prisikimšom pypkes ir užsirūkėm, o Levanarda ėmė tuo metu šaukti karvę: — Ptrukė - ptrukė!...

Tik žiūrime, vidury ežero vanduo sušvito, lyg po vandeniu kažkas ėmė liepsnoti. Taip ir veržiasi šviesa iš vidaus, taip ir veržiasi. Plaukai pasišiaušo ant galvos, kūnas pagaugomis nuėjo. Iš baimės tik žiūrime, akis išvertę, žodžio pratarti negalėdami, iš vietos nepasijudindami.

Tik staiga matom, kad kažkas kyla iš vandens — pasirodė žmogaus galva, paskui pusė, paskui arklio galva, o paskui visas arklys ir jame sėdintis žmogus, tokis keistas, keistai apsirėdęs.

Stovi ant vandens, kaip ant sausumos. Apsidairė, tur būti, mus pamatė ir klausia:

— Ko jums reikia?

Kas toliau buvo, nežinau, nes mes kad dūmėm, tai dūmėm. Nežinau, nei kaip aš pašokau iš vietos, nei kaip bėgom. Apsižiūrėjome ir kvapą atgavome tik arti namų, „valakus" pribėgę. Aš bėgdamas pypkę pamečiau, o Petras paliko savo klumpes ten, kur buvo sėdėjęs.

Kad būtų vienas žmogus buvęs, pamanytų, kad akyse pasivaidėno, bet buvome trise, ir visi trys vieną ir tą pat matėme.

Dar ir dabar bijau eiti vienas į Gelovinę.

Papasakojo Mikas Čaplikas iš Subartonių kaimo, 52 metų. 1924 m.

Šarūnas liaudies dainose.

I.

1. Šarūno karaliaus žirgelį derėjau,
Alūno bajoro mergelę viliojau.
Tai žvengė žirgelis, iš stoinios bėgdamas,
tai verkė mergelė, iš klėties eidama!

2. Tai žvengė žirgelis, iš stoinios bėgdamas,
tai verkė mergelė, iš klėties eidama!
Vai, žvengė žirgelis gryno dobilėlio,
Vai, verkė mergelė rūtų vainikėlio.

3. Kai, jaunas, aš jojau per žalią girelę,
nusilaužiau žalią putino šakelę
ir sukirtau, jaunas, širmąjį žirgelį
per jo širmo žirgo razumną galvelę...

4. Ir nukrito viena putino uogelė,
pamynė žirgelis ją savo kojele.
— Vai, palauk, sustoki, širmasai žirgeli,
aš pakelsiu žalią putino uogelę...

5. — Buvo jaunam širmo nekirsti žirgelio
per jo, širmo žirgo, razumną galvelę,
tai būtų nekritus putino uogelė,
tai būtau nepamynęs aš uogos kojele.

6. Vai, jojau per tiltą, per gilų dunojų,
papūtė vėjelis, papūtė šiaurasis,
nupūtė žaliąją, nupūtė rūtelę
nuo glodnios galvelės jaunosios mergelės.

7. — Vai, mergele mano, jaunoji tu mano,
Kodel neturėjai rūtų vainikėlio,
tai baltom rankelėm ant glodnios galvelės?
Būtų nesuvytus žalioji rūtelė.

8. — Vai, berneli mano, jaunasai tu mano,
tai tu mano žalią suvytei rūtelę,
tai tu išdžiovinai ant glodnios galvelės
žaliųjų rūtelių mano vainikėlį...

9. Tai tu išdžiovinai ant glodnios galvelės
žaliųjų rūtelių mano vainikėlį,
išviliojai mane, jauną mergužėlę,
iš seno tėvelio aukštosios klėtelės...

Dain. Jonas Kindaras.

II.

1. Vai, kalnai, kalnai,
kalneliai aukščiausi,
vai, ant tų kalnų
bajorai žydėjo.

2. Vai, ant tų kalnų
bajorai žydėjo,
ten mūsų brolelis
žirgelį balnojo.

3. Žirgelį balnojo,
ietelę rėdino,
šoblelę aštrino,
kirvelį mėgino.

4. Per girelę jojo, —
paukšteliai čiulbėjo,
viešu keliu jojo —
mergelei kalbėjo:

5. — Gyvenome mudu,
kaip du karvelėliu,
mus dabar perskyrė
žmonių liežuvėliai.

6. Mum pasigailėjo
laimingos buitelės,
kad jiems pagailėtų
Dievas sveikatėlės!

7. Ėjo mergužėlė,
ėjo lelijėlė,
per dvarą verkdama,
rankas laužydama.

8. Sutiko jaunoji
karalių Šarūną:
— Ko verki, mergele,
balta lelijėle?

9. Ar tu, jauna, verki
tėvo, motinėlės,
ar gal, skaisti, verki
jauno bernužėlio?

10. — Vai, man tiek negaila
tėvo, motinėlės,
kiek man, jaunai, gaila
savo bernužėlio.

11. — Neverki, mergele,
balta lelijėle,
aš turiu, mergele,
šimtus bernužėlių.

12. Šimtus bernužėlių,
puikių raitužėlių —
išsirink, mergele,
iš visų sau vieną.

13. — Vai, kad jų čia būtų,
kaip marios liūliuotų,
nėra kito tokio,
kaip mano bernelis.

Dainavo Morta Alksniūtė iš Rudnios

III.

1. Medžiai braškėjo, miškai ūžėjo,
jojo karalius didžion vainelėn,
didžion vainelėn, gudo šalelėn,
kur aukselis džiarška, vynelis teka.

2. Su tuo karalium, su tuo Šarūnu,
išjojo mano jaunas bernelis,
jaunas bernelis, puikus raitelis,
o jo žirgelis širmas, kaip bitinėlis.

3. Metelius buvo, antrais negrįžo,
laukiau trečiuosius—ir nesulaukiau...
Laukte nesulaukiau, langelį pražiūrėjau,
ant baltų rankelių jauna prarymavau.

4. Ant baltų rankelių jauna prarymavau,
po šviesiu langeliu jauna prasėdėjau,
per šviesų langelį jauna pražiūrėjau,
viešą kelelį akelėm matavau.

5. Viešą kelelį akėlėm matavau,
šviesias akeles jauna išverkiau —
vai, grįžti negrįžta mano bernelis
iš didžios vainelės, tolimos šalelės.

6. Vai, grįžta grįžta Šarūnas karalius
iš didžios vainelės, iš gudo šalelės,
vai, joja, joja puikūs jo raitužėliai,
puikūs jo raitužėliai, jaunieji bernužėliai...

7. Vai, tik negrįžta, vai, tik vienas nejoja,
vienas raitelis — mano jaunas bernelis.
Vai, geriau būtau aš jauna negimus,
nei kad sa bernelį jauną patrotinus...

8. Motule mano, sengalvužėle,
nesiūk adamaško man šniūraukėlės,
motule mano žilplaukužėle,
vai, tik siūk man baltus marškinėlius.

9. Motule mano, geraširdele.
nežadėk manęs kitam berneliui,
nežadėk manęs kitam raiteliui,
tik guldyk mane baltajan karstelin...

10. Baltajan karstelin, aukštajam kalnely,
aukštajam kalnely, kur viešas kelelis
iš tolimos šalies — gudo žemelės,
ten guli miega jaunasis bernelis.

Raudojo Marė Kindarienė
iš Subartonių kaimo.

IV.

1. Kur jaunas brolelis
žirgelį sau girdė,
užako, užaugo
maurais šaltinėlis.

2. Kur jaunas brolelis
takeliu vaikščiojo,
užaugo, sužėlė
vėjele takelis.

3. Nujojo brolelis,
Šarūno raitelis,
tolimon šalelėn —
ton gudų žemelėn.

4. Meteliai sukako
ir kiti praslinko,
jaunieji berneliai
jau namo pargrįžo.

5. Jaunieji broleliai
jau namo pargrįžo,
tik nėra brolelio,
jo širmo žirgelio.

5. — Gyvenome mudu,
kaip du karvelėliu,
mus dabar perskyrė
žmonių liežuvėliai.

6. Mum pasigailėjo
laimingos buitelės,
kad jiems pagailėtų
Dievas sveikatėlės!

7. Ėjo mergužėlė,
ėjo lelijėlė,
per dvarą verkdama,
rankas laužydama.

8. Sutiko jaunoji
karalių Šarūną:
— Ko verki, mergele,
balta lelijėle?

9. Ar tu, jauna, verki
tėvo, motinėlės,
ar gal, skaisti, verki
jauno bernužėlio?

10. — Vai, man tiek negaila
tėvo, motinėlės,
kiek man, jaunai, gaila
savo bernužėlio.

11. — Neverki, mergele,
balta lelijėle,
aš turiu, mergele,
šimtus bernužėlių.

12. Šimtus bernužėlių,
puikių raitužėlių —
išsirink, mergele,
iš visų sau vieną.

13. — Vai, kad jų čia būtų,
kaip marios liūliuotų,
nėra kito tokio,
kaip mano bernelis.

Dainavo Morta Aleksniūtė iš Rudnios

III.

1. Medžiai braškėjo, miškai ūžėjo,
jojo karalius didžion vainelėn,
didžion vainelėn, gudo šalelėn,
kur aukselis džiarška, vynelis teka.

2. Su tuo karalium, su tuo Šarūnu,
išjojo mano jaunas bernelis,
jaunas bernelis, puikus raitelis,
o jo žirgelis širmas, kaip bitinėlis.

3. Metelius buvo, antrais negrįžo,
laukiau trečiuosius—ir nesulaukiau...
Laukte nesulaukiau, langelį pražiūrėjau,
ant baltų rankelių jauna prarymavau.

4. Ant baltų rankelių jauna prarymavau,
po šviesiu langeliu jauna prasėdėjau,
per šviesų langelį jauna pražiūrėjau,
viešą kelelį akelėm matavau.

5. Viešą kelelį akėlėm matavau,
šviesias akeles jauna išverkiau —
vai, grįžti negrįžta mano bernelis
iš didžios vainelės, tolimos šalelės.

6. Vai, grįžta grįžta Šarūnas karalius
iš didžios vainelės, iš gudo šalelės,
vai, joja, joja puikūs jo raitužėliai,
puikūs jo raitužėliai, jaunieji bernužėliai...

7. Vai, tik negrįžta, vai, tik vienas nejoja,
vienas raitelis — mano jaunas bernelis.
Vai, geriau būtau aš jauna negimus,
nei kad sa bernelį jauną patrotinus...

8. Motule mano, sengalvužėle,
nesiūk adamaško man šniūraukėlės,
motule mano žilplaukužėle,
vai, tik siūk man baltus marškinėlius.

9. Motule mano, geraširdele.
nežadėk manęs kitam berneliui,
nežadėk manęs kitam raiteliui,
tik guldyk mane baltajan karstelin...

10. Baltajan karstelin, aukštajam kalnely,
aukštajam kalnely, kur viešas kelelis
iš tolimos šalies — gudo žemelės,
ten guli miega jaunasis bernelis.

Raudojo Marė Kindarienė iš Subartonių kaimo.

IV.

1. Kur jaunas brolelis
žirgelį sau girdė,
užako, užaugo
maurais šaltinėlis.

2. Kur jaunas brolelis
takeliu vaikščiojo,
užaugo, sužėlė
vėjele takelis.

3. Nujojo brolelis,
Šarūno raitelis,
tolimon šalelėn —
ton gudų žemelėn.

4. Meteliai sukako
ir kiti praslinko,
jaunieji berneliai
jau namo pargrįžo.

5. Jaunieji broleliai
jau namo pargrįžo,
tik nėra brolelio,
jo širmo žirgelio.

6. Vai, tylėk, neverki,
jaunoji mergele:
pargrįšta, parjoja
jaunasis bernelis.

7. Vai, neša mergelei
aukselio žiedelį,
vai, neša sesulei
šilkų kaspynėlį...

Dainavo Ona Javorauskienė iš Merkinės.

V.

1. Vai, kai mudu buvom
abu brolužėliu,
brolužėliu sakalėliu,
karaliaus raitužėliu,

2. Atėjo žinelė
Šarūno karaliaus,
tai karelėn joti,
į marias mėlynas,

3. Vai, kai mudu jojom,
abu brolužėliu,
svetimon šalelėn,
į marias mėlynas.

4. Vai, tai verkė tėvas,
verkė motinėlė,
verkė seserėlės,
visa giminėlė.

5. Ne tiek verkė tėvas,
ne tiek motinėlė,
ne tiek seserėlės,
visa giminėlė,

6. Vai, kiek jauna verkė
skaisti mergužėlė,
po dvarą vaikščiojo,
baltas rankas laužė...

7. — Vai, tylėk, neverki,
jauna mergužėle —
rašysiu laiškelį
septinton dienelėn.

8. Kai tu apturėsi
mano gromatėlę,
tai, jauna, prikalki
į dėžės dangstelį.

9. Kai dėžes dangstysi,
drobeles rėžysi,
raštelį matysi
ir mane minėsi.

VI.

1. Ant Balyno kalno
aukšti dvareliai,
tuose dvareliuose
baltieji suoleliai.

2. Tuose suoleliuose
motulė sėdėjo,
gromatėlę rašė
ir sūnelį barė.

3. — Vai, sūnau, sūneli,
sūneli raiteli!
Toli tu nuklydai
svetimon šalelėn!

4. Jau metai suėjo,
kiti pasginėjo,
iš didžios vainelės
grįžti nesugrįžti.

5. Čia tavo mergelė
su kitais ulioja,
tavo širmus žirgus
kiti jodinėja.

6. Tavo aukso žiedus
kitiems dovanojo,
šilko šniūraukėles
del kitų nešioja.

7. Vai, grįžo sūnelis,
karalius Šarūnas,
iš didžios vainelės,
iš gudų šalelės.

8. Pastiko bernelį,
sutiko raitelį
jaunoji mergelė
viduje dvarelio.

9. Ėmė bernužėlis
už baltų rankelių
ir kirto mergelei
glodniąją galvelę...

10. — Vai, motule mano,
nelaimė tu mano,
Vai, kam apmelavai
jaunąją mergelę?

11. Tie mano žirgeliai
tai nusistovėjo,
aukselio žiedeliai
ant pirštų žibėjo...

12. Aukselio žiedeliai
ant pirštų žibėjo,
šilko parėdėliai
tai jau sudūlėjo...

13. Kad būtau žinojęs
savo nedalelę,
Aš būtau negrįžęs
iš didžios kelionės.

14. Geriau būtau jaunas
galvą ten padėjęs
ir tavęs, motule,
daugiau neregėjęs.

15. Grąžinsiu žirgelį
svetimon šalelėn,
į didžią vainelę —
ton gudų žemelėn...

Dain. Jonas Kindaras
Subartonių kaimo.

VII.

1. Ant to kalno krasna liepa —
kad aš ją nukirstau,
pas bajorą graži merga —
kad aš ją paimtau.

2. Kodel man jos nepaimti,
kad jos tėvas bagotas —
aukso žiedai ant pirštelių,
žali šilkai ant petelių...

3. Žali šilkai ant petelių,
gintarėliai ant kaklelio,
gintarėliai ant kaklelio,
čeverykai ant kojelių...

4. Ir išjojo jos bernelis,
tas Šarūnas raitužėlis,
gudo šalin vajavoti,
miklias rankas patampyti.

5. Paliko motę senutėlę
aukso krėsle sėdinčią,
aukso krėsle sėdinčią,
gromatėlę rašančią.

6. Gromatėlę rašančią
ir sūneliui siunčiančią:
— Sugrįžk, sugrįžk, sūneli,
savo dvaran pažiūrėti:

7. Tavo jauna mergelė
visą dvarą prauliojo
ir žirgelius tuos širmuosius
tai jau pravažinėjo.

8. Ir žirgelius tuos širmuosius
tai jau pravažinėjo,
ir jautelius tuos palšuosius
tai jau išpardavinėjo.

9. Ir parjojo sūnelis
savo dvaran pažiūrėti —
rado jauną mergelę
ant dvarelio sėdinčią.

10. Davė merga jam rankelę,
jis rankelės neėmė,
jis rankelės neėmė,
šviedrią šoblę parodė.

11. Šviedrią šoblę parodė,
jai galvelę nuėmė.
Ir nuėjo jos sūnelis
savo dvaran pažiūrėti.

12. Ir nuėjo jos sūnelis
savo dvaran pažiūrėti:
jo dvarelis, jo didžiausias,
dar gražesnis nei buvo.

13. Jo žirgeliai, jo širmieji
po stainelę šokinėjo,
jo jauteliai, jo palšieji
po abarus bėginėjo.

14. Ir nuėjo jos sūnelis
į motulę pažiūrėti:
— vai, motule, vai, širdele,
trys nelaimės ta galvelei.

15. Trys nelaimės ta galvelei,
tavo senai, motužėle:
Toj pirmoji, motinėle, —
mano mielos jau nėra.

16. Toj pirmoji, motinėle, —
mano mielos jau nėra.
Toj antroji, motinėle —
maži vaikai siratėlės.

17. Maži vaikai siratėlės,
nuo jaunų dienų vargdieniai!
Toj trečioji, motinėle, —
aš pats jaunas našlelis.

18. Tai, motule, tai, širdele,
tavo nuodėmėlės!
Vai, lik sveika, motinėle, —
daugiau nesmatysim!

19. Lietus lyja, griausmas graudžia,
karaliūnas vainon joja,
vainon joja, gailiai verkia,
gailiai verkia, dalią keikia.

20. — Dalia mano — nedalelė!
Pats nudėjau mergužėlę!
Lyki, lietus, griauski, griausmas,
ramink mano širdužėlę!

Dain. Rožė Mickevičienė ir Morta Aksniūtė iš Subartonių kaimo.

VIII.

1. Ant to kalno krasna liepa —
kad aš ją nukirstau,
pas bajorą yr mergelė —
kad aš ją paimtau.

2. Kodel man jos nepaimti —
jos tėvas bagotas:
jis nupirko aukso žiedą
už du šimtu tolieraičių.

3. Ir išjojo bernužėlis
didžiojon vainelėn,
ir paliko mergužėlę
ir seną motulę...

4. O jo sena motužėlė
aukso krėsle sėdėjo,
margą gromatėlę rašė
ir sūneliui siuntė.

5. — Parjok namo, sūneli,
parjoki, raiteli, —
tavo jauna mergužėlė
didžią valią ėmė:

6. Visus tavo širmus žirgus
tai pravažinėjo,
visus tavo palšus jaučius
tai išpardavinėjo.

7. Visą tavo žalią vyną
tai jau išvitojo,
savo brangias suknias
tai jau sunešiojo.

8. Parjojo jaunas raitelis
į didį dvarelį,
išėjo pasitikti mergelė
savo bernužėlio.

9. Davė bernui sa rankelę —
jis rankelės neėmė,
ir nukirto jai galvelę,
taip, kaip aguonėlę.

10. Pats nuėjo didžion stoinion
pažiūrėti žirgelius —
visi širmi jo žirgeliai
tai nusistovėjo.

11. Visas žalias jo vynelis
tai išsišumavojo,
ir tos brangios jos suknelės
tai jau sudūlėjo.

12. — Vai, ką jaunas aš padariau,
Dievužėli mano?
Likau jaunas aš našlelis,
sūnus — siratėlė.

Dain. Marė Kindarienė iš Subartonių kaimo.

IX.

1. Išjoj' ponas karaliūnas
gudo šalin vajavoti
ir paliko motinėlę
ir jauną mergelę.

2. Vieni metai jau praslinko,
kiti metai pasibaigė,
dar sūnelis raitužėlis
namo nepargrįžo.

3. Tai jau tais trečiais meteliais
sėdo sena motužėlė,
sėdo aukso krėslelin
už baltų skobnelių.

4. Sėdo už baltų skobnelių,
rašė margą gromatėlę
savo jaunam sūneliui,
Šarūnui raitužėliui.

5. Vai, sūneli mano mielas,
kodel jaunas nesugrįžti?
Tavo jauna mergužėlė
su kitais, jauna, ulioja.

6. Tavo širmus žirgelius
su kitais pravažinėjo,
šilko rūbus dovanotus
su kitais jauna nešioja.

7. Visus tavo palšus jaučius
tai išpardavinėjo,
ir tą žalią tavo vynelį
kitiems, jauna, išvitojo.

8. Grįžo jaunas raitužėlis,
tas Šarūnas, Šarūnėlis,
paskui vežė margas skrynias
ir žaliąjį šilkelį.

9. Pirma saveș bernužėlis
širmus žirgus vedė,
širmus žirgus vedė,
juodi kurtai bėgo.

10. Ir įjojo bernužėlis
į didįjį dvarelį,
ir sustabdė širmą žirgą
pas vario vartelius.

11. Ir sustabdė širmą žirgą,
užtriūbino bernužėlis,
kad išeitų motinėlė
vartelių atkeltų.

12. Vai, išėjo mergužėlė,
vai, išėjo balta lelijėlė
atkeltų vario vartelių,
pasitiktų bernužėlį...

13. Ėmė bernas už rankelių,
rodė šveitrų kalaviją,
kirto galvą mergužėlei,
kaipo aguonėlę.

14. Ir nuėjo naujon stoinion —
jo žirgai užsistovėję,
ir nuėjo aukšton klėtin —
šilko skaros sudūlėjo...

15. —Vai, motule, vai, širdele,
kodel jauną mergužėlę
man, berneliui raitužėliui,
sena, piktai apmelavai?

16. Man berneliui raitužėliui,
sena, piktai apmelavai
jaunąją nužudei mergužėlę,
mažus vaikelius pravirkdei?

17. Mažus vaikelius pravirkdei,
mane, jauną raitužėlį,
jaunoms dienoms, visam amžiui
našleliu bėdoms palikai?

18. Vai, tai kad tu, motinėle,
būtai, sena, nemelavusi,
bet kad, sena motinėle,
būtai galą sau gavusi!...

19. — Vai, sūneli, vai, vaikeli,
tu, Šarūne raitužėli,
kad būtai nekalbėjęs,
akmenim pavirtęs.

20. Vai, kad tu, sūneli mano,
būtai namo nepargrįžęs,
savo širmą žirgelį
kraujuose nuskandinęs!...

Dain. Petras Kasiulynas iš Subartonių sodžiaus.

X.

1. Į Balyno kalną,
į aukštus dvarelius,
joja pulkai bernelių
raitų raitužėlių.

2. Joja pulkai bernelių,
raitų raitužėlių —
visi raiti giedodami
ir kardeliais žvangydami.

3. Visi raiti giedodami,
ir kardeliais žvangydami,
strielbelėmis šaudydami,
žirgus muštravodami.

4. Tik vienas bernelis —
Šarūnas raitelis —
nei jis gieda, nei jis šaudo,
tik sunkiai dūsauja.

5. Ant Balyno kalnelio,
ant didžiojo dvarelio
sutiko mergelę,
baltą lelijėlę.

6. Ėmė už rankelių,
ėmė už balčiausių,
rodė kalaviją,
tai rodė šviedriausią.

7. Ir kirto galvelę,
kaipo aguonėlę —
krito mergužėlė
pakirsta liepele.

8. — Tai tau, mergužėle,
tai mane vilioti,
tai tau, mergužėle,
su kitais ulioti.

9. Tai tau, mergužėle,
su kitais ulioti!
ir mano žiedelį
kitam dovanoti!

Dainavo Petras Dudžionis
iš Subartonių kaimo.

XI.

1. Nujojo berneliai
didžion kelionėlėn —
ir prarado žirgelius
ir šveitrias šobleles.

2. Tai prarado žirgelius
ir šveitrias šobleles,
ir šveitrias šobleles,
ir jaunas dieneles.

3. Vai, jūs, Šarūno raiteliai,
buvo jums ne joti
svetimon šalelėn,
žirgelių nevarinėti!

4. Vai, jūs Šarūno berneliai,
puikūs raitužėliai,
buvo jums nevilioti
jaunųjų mergelių!

5. Vai, jūs Šarūno berneliai,
puikūs raitužėliai,
buvo jums nevirkdyti
senų motužėlių!

6. Buvo jums nevirkdyti
senų motužėlių,
buvo nekrikdyti
mažųjų vaikelių!

7. Buvo nekrikdyti
mažųjų vaikelių,
buvo jums nejoti
svetimon šalelėn!

Dain. Marė Kindarienė
iš Sub. kaimo.

XII.

1. Pas Šarūno kapą
bernelis stovėjo,
pas Straujos upelę
žirgelį sa girdė.

2. Žirgelį sa girdė
ir taip gailiai verkė:
— Vai, žeme, žemele,
žemele motule!

3. Tu priėmei tėvą
ir seną motulę,
priimk ir bernelį,
didį vargdienėlį!

4. Priėmei sesulę
ir skaisčią mergelę,
priimk mane, jauną,
didį vargdienėlį!

5. Grąžinsiu, grąžinsiu
širmąjį žirgelį,
varysiu, varysiu
toli kelionėlėn.

6. Guldysiu, guldysiu
ten jauną galvelę
po šveitria šoblele,
po aštriu kirveliu.

Dain. Marė Kindarienė
iš Subartonių kaimo.

XIII.

1. Ant Šarūno kapo
saulelė tekėjo,
ten berneliai raitužėliai
į vainelę rengės.

2. Į vainelę rengės,
tai gudų šalelėn —
širmi žirgai pabalnoti,
kamanom žaboti.

3. — Lik sveika, mergele,
skaisti lelijėle!
Toli josiu kelionėlėn —
tai gudų šalelėn.

4. — Vai, berneli jaunas,
margas dobilėli,
ką parneši mergužėlei
iš gudų šalelės?

5. — Vai, mergele mano,
skaisti lelijėle,
aš parnešiu aukso žiedą
jaunai dovanėlės.

6. — Vai, berneli mano,
jaunas raitužėli,
tai parjoki iš vainelės
dar šį rudenėlį,
ne virkdyki mergužėlės,
manęs vargdienėlės.

Dain. Antosė Čeplikiūtė
iš Pagilšių kaimo.

XIV.

1. Pas Šarūno kalną
žirgeliai stovėjo,
tenai jauni bernužėliai,
į vainelę rengės.

2. — Lik sveika, sesule
ir jauna mergele,
aš parnešiu dovanėlių
jum abiem jaunosiom.

3. Sesei kaspinėlį,
šilkų šniūraukėlę,
o mergelei lelijėlei
aukselio žiedelį.

4. — Geriau neturėtau
šilkų kaspinėlio,
kad nejotų tik brolelis
toli kelionėlėn!

5. — Geriau neturėtau
aukselio žiedelio,
kad nejotų tik bernelis
į gudų šalelę!

6. Joti tai nujojo,
namo nepargrįžo,
nors praslinko treji metai,
kaip viena dienelė.

7. — Eikime, sesulės,
į viešą kelelį,
pažiūrėkim, padabokim,
gal brolelis grįžta.

8. Parbėga žirgelis
viešuoju keleliu
be brolelio sakalėlio,
jauno bernužėlio.

9. — Vai, žirge žirgeli,
kur dėjai brolelį?
Ar palikai raitužėlį
svetimoj šalelėj?

10. — Vai, mergele jauna,
skaisti lelijėle,
tavo jaunas bernužėlis
laukely pamigo.

Dain. Teresė Rameikiūtė
iš Subartonių kaimo.

J. Balys.

Kalėdų papročiai ir burtai.

Kūčios.

1. Kūčios. Tą dieną kūčiomis vadina todel, kad Jėzus kūtėje gimė.

(Bujokaitė, Rozalimas).

2. Žodis „kūčios" yra kilęs iš lenkų kalbos žodžio „kuc" = kuolas. Seniau tą dieną samdininkas baigdavo tarnauti metus, ir šeimininkas atminimui kaldavo į lubų „bolkę" medinį kuolą. Kiek metų ištarnaudavo, tiek prikaldavo į „bolkę" kuolų.

(P. Vaičiūnas, Ustronijos vienk., Vadaktėlių apyl.).

3. Sako ne „kūčias valgyti", bet „kūčiavoti".

(Rozalimas).

4. Kūčiose dirbdavo ir tebedirba tik tuos darbus, kurie reikalingi šventėms. Taigi, linų nebraukia, nekulia, miškan nevažiuoja, neverpia, nemala. Vyrai ruošiasi, parūpina pašaro, kūrena pirtį, moterys — valosi, kepa pyragus, valgius gamina.

(Zarasai. 13).

5. Kas kūčių dieną parsiveža iš miško nors vieną vežimą malkų, tam visus metus gerai sekasi darbai.

(Grąsčių k., Krekenavos v.).

6. Kas kūčiose mala naminėmis girnomis, to stogus vėjas draskys (4).

7. Kūčių dieną galima visus darbus dirbti, tik reikia sausai valgyti arba nieko nevalgyti.

(Niaukonių k., Naujamiesčio v.).

8. Žmonės visą kūčių dieną būdavo ir esti nevalgę. Kai pamato vakarinę žvaigždę, tada sočiai prisivalgo.

(Zarasai. 13).

9. Kūčiose neverpia, kad avelės kaituliu nesisuktų. (35 ir 8).

10. Jei kūčiose lopydama(s) rūbą užversi lopinį, tai gėriukų bus užverstos lūpytės ir jie negalės žįsti. Taip tyčiomis daro tik nedori samdininkai. (35).

11. Kūčių vakarą nelaužo balanų, neskaldo malkų, kad gyvuliai ragų nenusilaužtų (35).

12. Jei kūčiose ką nors kam paskolinsi, tai kartu su daiktu atiduosi pasiskolinusiam ir savo laimę (27).

13. Kūčiose negalima dirbti sunkių darbų. Kartą už jaujos gulėjusi nudvėsusi kumelė. Kūčių vakarą pasiėmęs žmogus šautuvą, nuėjęs jaujon ir žiūrįs, ar neateis vilkai jo kumelės draskyti. Jis manė juos nušauti. Tik atlekia vilkai prie nudvėsusios kumelės. Kumelė kaip šoks ir bėgti, ir atbėgo jaujon pas tą žmogų. Rytą rado žmogų nebegyvą.

(E. Šukytė, Kurklių parap.).

14. Kūčių vakarą padeda ant stalo šieno, apdengia jį staltiese ir paguldo kryželį. Kalėdų rytą visa šeimyna bučiuoja kryželį, o šieną gyvuliams atiduoda (19).

15. Kūčių vakarą neša šieną į vidų todel, kad Kristus ant šieno gimė. Šienas turi būti smulkutis, nešamas mažu karbeliu (12).

16. Atneša į vidų karbelį šieno. Dalį šieno deda ant stalo, o likusį su karbeliu padeda po stalu (8).

17. Seniau nešdavo šieno visas rezgines. Šiek tiek sudėdavo ant stalo, likusį padėdavo po stalu. Ten vaikai ir piemuo nakvodavo. Tą šieną rytą gyvuliams atiduodavo. Tatai „gyvulių kūčios".

(Išlaužų k., Pagirio v.).

18. Po kūčių nuima šieną nuo stalo ir padeda jį po stalu. Mažiems vaikams liepia gulti ant to šieno, kad jie kitais metais nesirgtų (35).

19. Kūčiose padeda po stalu kašelę šieno, nes mano, kad ateis aviniukas gulėti.

(Daugailiai).

20. Jei kūčių naktį atsigulsi po stalu, tai pamatysi Šv. Panelę (21).

21. Po kūčių nuima šieną nuo stalo, sudeda jį pastalėn, atneša saiką avižų ir padeda ant to šieno. Kalėdų rytą tą šieną ir avižas nuneša į tvartą ir išdalija juos visiems gyvuliams (35).

22. Kūčias stengiasi valgyti vakare kuo anksčiausia, kad rudenį greičiau nuo laukų nueitų (35).

23. Kūčioms būdavo ruošiami šie valgiai: vynas, rasalas, kisielius, sližykai, uogos, mišinys, skryliai, aguonos ir bulvės (12).

24. Kūčių valgiai: 1) kisielius, verdamas iš avižinių miltų; 2) šustinis, avižinės kruopos iš virtų, o paskui išdžiovintų, grūdų; 3) grucė, padaryta iš miežių; 4) grybai; 5) rasalas arba barščiai; 6) sližykai, kepami iš kvietinių miltų (9).

25. Kūčių valgiai: mišinys, virtas iš kviečių, miežių, avižų ir žirnių, vadinamas „kūčiomis". Kiti valgiai — pupos, žirniai, grybai, saldieji kleckai, medus. Sako, kad vištos, palesintos „kūčiomis", labai daug dedą kiaušinių. „Kūčias" reikia papilti ant rezginių, kuriomis šiaudus nešioja (10).

26. Žirnius, pupas ir kt., rastus šiene, patys valgo arba vištoms atiduoda. Vištoms duoda šitaip: paima geležinį lanką, tenai suberia tas liekanas ir padeda vištoms. Sako, kad taip palesintos vištos nemėtą kiaušinių (12).

27. Paima nuo statinės lanką, padeda viduasly, pripila į vidurį šiupinio ir duoda vištoms lesti. Tada daugiau kiaušinių dedančios (3).

28. Svarbiausias kūčių valgis — „kūčia". Jį virdavo iš visokių javų: žirnių, miežių, rugių, kviečių... Jei likdavo „kūčios" nuo vakarienės, tai Kalėdų rytą pasiberdavo ant stalo, rinkdavo ir valgydavo tik kviečius, o kita paberdavo vištoms.

(Bujokaitė, Požečių vienk., Raguvos v.).

29. Kūčioms darydavę grucę — nugrūstus ir išvirtus miežius (arba kviečius) virindavę saldytam miešime. Po grucės valgydavo kisieliaus, o žuvimi baigdavo vakarienę.

(Zarasai, 13).

30. Kūčiose, be kitų valgių, būtinai turi būti kepta lydeka (20).

31. Kas kūčių dieną nevalgo žuvies, tą kitais metais apsės utėlės (7).

32. Kūčioms kiekviena šeimyna būtinai turi virti kviečių, žirnių, pupų ir kanapių mišinį. Jį valgo užsaldę su medumi, vildamiesi geresnių metų (7).

33. Kūčioms kviečiai reikia tol virinti, kol sukris. Tada kitais metais jie gerai užderėsią (27).

34. Kūčiose pirma geria alų, paskum girą. Pirmiausia valgo: „Dievo pyragą", silkes (keptas), kisielių, kleckus, kviečius.

(Kup.).

35. Seniau kūčiose pirmiausia valgydavę mišinį, sudarytą iš įvairių šutintų grūdų. Tai būdavę „tikrosios kūčios" (2).

36. Kūčiose stalo vidury deda „aplotkas", o kitus valgius (silkes, žuvis, šutintus kopūstus su baravykais, avižinį kisielių...) aplinkui sukrauna (2).

37. Kūčiose valgo šližykus (parpelius) su aguonomis. Stale stovi sausų sližykų lėkštė. Griebia saują ir skaito: jei po pora — ištekėsi, jei lyka — liksi viena.

(Kinčių k., Panevėžio par.).

38. Kiti, valgydami kūčias, turi ant stalo pasidėję kiaulienos mėsos. Tai daro, kad geriau kiaulės augtų.

(Raila, Dargužių k. Pagirių v.).

39. Stalan pirmiausia sėdasi šeimininkas ir šeimininkė, paskui visi kiti. Šeimininkas liepia visiems sukalbėti po trejus poterius „ant pono Jėzuso užgimimo", kuriuos sustoję pamažėl kas sau sukalba. Tada šeimininkas paima vieną „Dievo pyragą" ir visiems po gabalėlį atlaužęs duoda. Tada sėdasi ir valgo, kartais prasitardami: „Kažin, per kitas kūčias ar visi bebūsim?... ar aš dar valgysiu?.." Kas surauga, tam sako: „O, tas dar per kitas kūčias valgys".

40. Kūčios esti liūdnos, jei trūksta kurio šeimos nario, pav., esti toli (Kaukaze, Sibire) kariuomenėj, Amerikoj... Visi gaili, dūsauja, verkia.

(Zarasai, 13).

41. Kūčias valgant reikia, kad visi žmonės būtų poromis. Kitaip kas nors turės mirti (22).

42. Jei „kūčiavojant" šeimyna susėda poromis, tai gerai. Jei vienas lieka (pav., 5 asm.), tai kuris nors kitų kūčių nesulauks. Norėdami sužinoti, katram reiks mirti, traukia po šienelį — ir kieno trumpesnis, tas mirs (36).

43. Jei kūčias valgydamas atsirūgsti, tai dar ir kitas kūčias valgysi, jei ne, būsi jau miręs.

(Šlekiškių k. Vabalninkai. 13).

44. Dviese traukia „aplotką" katras į save. Katram tenka didesnė dalis, tas per metus bus dalingesnis (15).

45. Visa šeimyna užsimerkus laužia vieną „aplotką". Kam tenka kryžius, tas greit mirs, kam taurė — ilgai ir laimingai gyvens (15).

46. Dievo pyrago barsto kiekvienan valgin. Su kuo Dievo pyragus laužei, prisimink to vardą miške paklydęs — ir rasi kelią (14).

47. Prieš sėsdami užstalėn, kiekvienas skyrium pakalba poterius. Valgydamas „aplotką", kiekvienas jos dalį turi įmesti į rasalą (barščius). Taip darydami rodo šeimynos vienybę ir meilę.

(Dargužių k., Pagirių v.).

48. Jei kuris šeimos narys būdavo miręs, toj vietoj, kur jis būdavo sėdi, statydavo alaus stiklinę. Dabar taip nebedaro (21).

49. Kūčių vakarą meilina numirėlius. Žmonės sako, kad kai gimsta Kristus, tai visi numirėliai prisikelia ir ateina aplankyti savo namų. Todel kūčių vakarą nenuima nuo stalo valgių. Be to, sako, kad naktį ateinąs „kūčiavoti" Dievo avinėlis.

(Petrulytė, Kraupų k., Kamajų v.).

50. Pakūčiavę visus valgius palieka ant stalo, o šeimininkė dar atneša mėsos ir košelenos — mat, naktį atėjusios dvasios valgys (3).

51. Kūčių vakarą meilindavo dvasias: pridėdavo pilną stalą visokių valgių ir palikdavo per naktį (12).

52. Dvasioms per kūčias padėdavo priekakty garsvytninko (18).

53. Pakūčiavę visus valgius nunešdavo. Palikdavo tik kryžių ir „aplotkas" dvasioms maitintis. (Šeduva).

54. Pavalgę kūčias palieka visų valgių po truputį ant stalo nakčiai, kad Jėzus su angelais turėtų ko valgyti (30).

55. Kūčių vakarą žmonės padėdavo po stalu duonos ir druskos apsilankančioms dvasioms pavalgydinti (31).

56. Kūčių stalo nenukrausto, nes valgyti ateiną aniolai. Palieka tų valgių, kurių daugiau turi.

(R. Šukytė, Debeikiai.).

57. Ir gyvuliai turi kūčias: 1) jiems duodama ėsti virintų kviečių; 2) jie galį kalbėti ir žiną ateitį. 12 v. visi gyvuliai kalbą. Vienas ūkininkas, norėdamas sužinoti, ką jo arkliai kalbės, nuėjo pasiklausyti. Išmušus vienuoliktai, vienas arklys nusijuokęs ir sakąs: „Rytoj turėsime maitą vilkti". Ūkininką perėmusi baimė ir daugiau negalėjęs klausyti. Kalėdų rytą jį radę sustingusį lovoje (7).

58. Kūčių naktį, lygiai 12 v., suklaupią visi gyvuliai ir kalbąsi žmogaus kalba (1).

59. Kodel gyvuliai kalba? Kai Kristus gimė, tai jautis ir asilas ėjo Kristaus pūsti (šildyti). Jie ėjo 12 v. ir kalbėjosi. Todel ir dabar 12 v. gali kalbėtis (22).

60. Kartą kūčiose ūkininko duktė užlipusi ant tvarto ir klausiusi gyvulių kalbos. 12 v. pradėję gyvuliai kalbėti, kad jų šeimininkas mirsiąs. Ir tikrai netrukus miręs. Todel dabar niekas nenori klausyti gyvulių kalbos (1).

61. Kūčių vidunaktį visi gyvuliai klaupia ant pirmutinių kojų ir meldžiasi. Jų meldimosi negalima tyčiomis klausytis. Kas išgirsta, tas tuoj miršta.

(Vabaln. 13).

62. Kalba, kad kūčių naktį gyvuliai šneką. Jei kas netyčiomis jų kalbą išgirsta, tas sužino, kur padėti pinigai ir kiti turtai. O jei tyčiomis klausosi — išgirdęs miršta (21).

63. Kūčių vakarą gyvulius geriau šeria, negu paprastai. Gyvuliai turi pasistiprinti, nes naktį visą valandą reikėsią jiem klūpoti ir melstis.

(Šlekiškių k., Vabalninkai, 13).

64. Kūčių vakarą reikėdavę iš anksto prisinešti gyvuliams pašaro, nes naktį negalima būdavę į kluoną įeiti — dvasios klojime kuldavusios — ir įėjusius mušdavusios šakėmis per nugaras.

(Vabaln., 13).

65. Kūčių šienas reikia atiduoti tik karvėms arba avelėms. Dieve gink, neduoti arkliams — jie nešildė savo kvapu Jėzaus Betliejaus stainelėj.

(Pabaisko par.).

66. Kūčių vakarą rūkydavo gyvulius devindrekiu, kad raganos jiems ko nepadarytų. Devindrekis — tai juoda šaknis, kurią moterys nešiodavo po kaklu, kad raganos jų nepagadintų (31).

67. Žvirblis paprastai visados šokinėja, bet kūčių vakarą ir jis tris žingsnius žengia, nes Kristus gimsta (17).

68. Kūčių vidunaktį šuliniuose vanduo virsta vynu, bet tai tęsiasi tik 5 minutes (3).

69. Jei kas nori to vandens pasisemti, bet nepataiko nueiti, tai pasisems varlių.

(Bujokaitė, Raguva).

70. Žmogus, atsigėręs kūčių naktį saldaus vandens, viską sužino, net gyvulių kalbą supranta.

(Panevėžys).

71. Kūčių vidunaktį pasidaraąs saldus vanduo (vynu virstąs). Bet tai trunką vos 1 sekundę (1).

72. Vienas žmogus norėjęs prisigerti vyno. Kūčių naktį pasidėjęs bliūdą vandens, įmerkęs burną ir laukęs, kada vanduo virs vynu. Rytą radę jį negyvą (7).

73. Žėkaitė, iš Rėklių s., Panevėžio par., kūčių naktį įsinorėjusi gerti. Neradus troboj vandens, išėjo jo pasisemti. Ragauja vandenį — saldus. Įneša jį grįčion — vynas. Greit išbėgo su kitu kibiru, bet rado ji vėl tik vandenį (12).

74. Po kūčių dirba tik labai reikalingus darbus (14).

75. Kūčių vakarą negalima dirbti sunkaus darbo. Galima tik ruoštis (2).

76. „Pakūčiavojus" nieko nebegalima dirbti. Kartą siuvęs pas vieną ūkininką žydas. Jis turėjęs tam ūkininkui Kalėdoms kailinius pasiūti. Taigi, visiems pakūčiavus ir sumigus, jis liko dirbti. Tik girdi už lango balsą: „Aš tau sakau, kad nustok!" Žydas atsakęs: „Kad man gaspadorius liepė, tai aš ir dirbu". Taip jį perspėję tris kartus. Kas paskum atsitikę, jis nežinąs, tik ant rytojaus sakęsis, kad jį kažkas labai prikamavęs, ir daugiau, kol bus gyvas, kūčių vakarą nedirbsiąs.

(V. Šlapelytė, Geiminių k., Šimonių v.).

77. Valgant kūčias lemia iš šešėlio — jei šešėlis panašus į karstą, žmogus mirs (29).

78. Kūčias valgant žiūri, kieno koks šešėlis. Kieno šešėlis „be kaklo", tas nesulauksiąs kitų kūčių — mirsiąs (1).

79. Jei kūčių vakarą žmogaus šešėlio galvos nesimato, jis mirsiąs.

(Račiupėnų k., Kupiškis).

80. Jei kūčias valgant sienoje matosi du šešėliu, žmogus greit mirsiąs.

(Gikonių k., Rozalimas).

81. Kūčių dieną žmonės žiūri į savo šešėlį. Jei galva skiriasi nuo liemens, tai tuos metus gyvens, jei susilieja su liemeniu — mirsiąs (9).

82. Kūčias valgant žiūri, kieno didesnis šešėlis: kieno didesnis, tas ilgiau gyvens, o kieno ne visas šešėlis, tas tuoj mirsiąs (3).

83. Po kūčių šeimininkas turi apeiti visus laukus, iš visų pusių juos peržegnoti ir kalbėti tam tikras maldas. Tada Dievas sergės ir laimins laukus (23).

84. Kūčių vakarą reikia visus laukus apeiti ir peržegnoti, o visiems gyvuliams duoti šieno ir peržegnoti juos (12).

85. Jei svetimas žmogus nuogas žiūri kūčių vakarą pro duris, tai jis mato kitų laimes ir nelaimes (14).

86. Kūčių vakarą reikia eiti per kaimą ir žiūrėti į trobos langus. Lange matosi, kas kitais metais toje troboje bus. Jei bus vestuvės — matai šokančius, jei laidotuvės — matai giedančius... (5).

87. Kūčių vakarą lipa ant aukšto ir žiūri į stalą, prie kurio valgė kūčias. Jei pasirodys karstas — mirsi, jei išvysi merginą — vesi... (20).

88. Jei kūčių pavalgęs išeisi priemenėn, tai ant grįčios gali pamatyti giltinę (33).

89. Jei nori būti gudrus, tai kūčių vakarą eik palangėmis klausytis, kas ką šneka. Iš nugirstų žodžių susidaryk sakinius (6).

90. Kas bijo numirėlių, tegul pakūčiavęs geria nuo kapų atneštų ir išvirtų šermukšnių skystimą (14).

91. Kūčių naktį žiūri pro raudoną šilkinę skarelę į veidrodį. Ką veidrody pamato, tas išsipildo. Viena ponia taip pamokė kitą moteriškę ir klausė, ką ana mačiusi. Moteriškė atsakė, kad mačiusi sėdintį jos poną. Ponia suprato, kad jos vyras ves tą moteriškę, ir griuvo negyva.

(E. Šukytė, Pilviškių v., Kurklių par.).

92. Kad bitės vasarą eitų į darbą, kūčiose neturtingiems neša alaus (18).

93. Kūčių vakarą bitininkams reikia pasidalyti medumi, tai jų bitės, dar daugiau prineš medaus (17).

94. Kūčių vakarą dainuoja: „Nebūk skūpus, bitninkėli, atnešk kūčių vakarėliui nors stiklinėlę!"

(Šlekiškiai, Vabaln. 13).

95. Kūčių vakarą reikia tris kartus pakiloti bites, tai daugiau spiečių leis (17).

96. Jeigu kūčių dieną sninga, tai bitės kitais metais daug spiečių leis (8).

97. Jei per kūčias pusto, tai vasarą bitės išlėks į mišką.

(Išlaužų s., Pagirių v.).

98. Jei kūčių naktį sninga, tai kitais metais bus daug medaus.

99. Jei kūčiose sninga, bus geri metai ir bitės gerai spiesis (2).

100. Bitininkai manydavo, kad kūčių vakarą bitės kalba. Pakūčiavę eidavo prie kiekvieno avilio klausyti.

(Vidugiriai, Saločių v.).

101. Pakūčiavę bitininkai nueina prie avilio, suduoda ir klausosi. Jei bitės atsiliepia, tai kitais metais jos bus darbščios (9).

102. Kad vasarą užderėtų obuoliai, sodininkas kūčių vakarą eina į sodą ir kiekvieną obelį apkabina.

(A. Žiolonis, Jakūbonių k., Pušaloto v.).

103. Kūčių vakarą reikia aprišti gryžtėmis obelis, kriaušes, slyvas ir kitus vaisinius medžius. Mat, tada esti derlingesni (5).

104. Kūčioms išvirtus žirnius sunkdavę per ruginius šiaudus. Paskum sumaišę juos su tais šiaudais aprišdavę obelis. Pavasarį jos geriau žydėdavusios ir daugiau vaisių duodavusios (31).

105. Kūčias valgant deda po stalu šiaudų kūlį. Paskum tais šiaudais sėdami javus biržyja arba apraišioja obelis, vildamiesi geresnio derliaus (37).

106. Pakūčiavę visi basi bėgdavo į sodą raišioti šiaudais obelių. Kiekvienas stengdavosi kuo daugiausia obelių apraišioti, tikėdamasis daugiau vaisių gauti (10).

107. Žirnius reikia košti avių tvarte — mat, avys geriau augsią. Moterys, kūčiose kirpdamos avis, užsivelka vyrų kamizelkom — mat, avys nedvėsią (22).

108. Jei kūčių vakarą sninga dideliais gabalais, tai avys ves daug gėriukų ir jie visi gerai augs (14).

109. Avis reikia kirpti kūčiose. Po to raganos jau niekad jų nekerpančios (2).

110. Kad avys po du gėriuku vestų, kūčių vakarą geria po du stiklu alaus ir dviese eina per sodžių. Kad avis gėriukus mylėtų, vyras muša ją kūčių vakarą kepure.

(Katkūnų k., Joniškėlis).

111. Jei kūčių pavalgius ateina viešnagėn du žmogu, tai avys ves po du gėriuku, o jei vienas — po vieną (4).

112. Jeigu kūčių vakarą siuva, tai avelės būva margos; taip pat, jei pirmas ateina į kūtę su margais kailiniais, avelės veda margus gėryčius.

113. Kūčių vakarą moterys lopo drabužį baltais lopais (arba siuva baltą rūbą), kad avys vestų baltus gėriukus (1).

114. Jei kūčių vakarą sninga, avelės ves po kelis gėriukus.

(Kupiškis).

115. Kad Dievas sergėtų laukus, ir kad avys po du gėryčiu vestų, kūčiose reikia išgerti du stiklu alaus (18).

116. Kūčių vakarą negalima dėti ant stalo peilio, nes Kristų perdursi. Kai šieną nuima, tai tada jau galima (17).

117. Pakūčiavę traukia šieną. Kuris ilgą ištraukia — ilgai gyvens, kuris trumpą — tuoj mirs (18).

118. Kūčias valgydami traukia iš po staltiesės šieną. Jei ištraukia ilgus šienus, tai kitais metais bus geri linai, jei trumpus — blogi.

(Janušonytė, Panevėžio par.).

119. Po kūčių atneša pundelį nušukuotų linų, ir šeimininkas traukia pluoštelį. Jei ištraukia ilgą ir baltą pluoštą, tai bus geri linai, jei striuką ir pilką — blogi (35).

120. Pakūčiavę, dar prie stalo sėdėdami, traukia iš po staltiesės po vieną šieną. Kas ištraukia ilgesnį, tas ilgiau gyvens (2).

121. Kūčias valgant nežiūrėdamas traukia iš po staltiesės šieną ir matuoja gniaužtėmis. Kiek gniauščių išsiteks, tiek dešimčių metų dar gyvens (28).

122. Kūčių vakarą šeimininkas ištraukia vieną šiaudą iš stogo ir žiūri: jei varpa yra, tai bus derlingi metai, jei be varpos, rugiai blogai derės (36).

123. Pavalgę kūčias, traukia šieną. Kas ištraukia šakotą stiebelį, tas ilgai gyvens ir bus laimingas, kas lygų — to gyvenimas būsiąs trumpas ir nelaimingas (5).

124. Kūčių naktį galima sužinoti visas kitų metų nelaimes. 12 v. jos visos esančios ant gyvenamųjų namų stogų (31).

125. Kūčių vakarą klėty ant stalo uždega žvakę. Dvyliktą valandą eina pro rakto skylutę pasižiūrėti: ką pamatysi, tas ir atsitiks (21).

126. Žiūrėk kūčių naktį į veidrodį. Kas praslinks pro akis, tas ir atsitiks: jei mergaitė — apsivesi, jei karstas — mirsi... (4).

127. Jei nori kokį žmogų pamatyti, pastatyk prieš veidrodį dvi deganti žvaki ir ilgai žiūrėk. Pradžioje tik mirgės, paskum pasimatys mažas paveikslėlis, kuris netrukus išaugs dideliu. Kambary turi vienas tebūti (31).

128. Jei kas 12 v. paima stiklą vandens, įmeta į jį auksinį žiedą ir apie ką nors mąsto, tai lygiai 12 v. jam tas pasirodo.

(Panevėžys).

129. Pavalgius kūčias reikia eiti į kitą kambarį ir pro kojas žiūrėti į veidrodį. Ten pamatysi savo ateitį.

(Baibokų k., Krekenava).

130. Kūčių vakarą buria iš adatų plaukymo. Kiekvienas paima adatą ir, padėjęs ant šaukšto, atsargiai nuleidžia ją į vandenį. Kieno adata plauko paviršiuj, tas gyvens, kieno skęsta — mirs (29).

131. Kūčių vakarą samdininkai stoja prie lango ir klausosi šeimininkų kalbos. Jei jų kalboje išgirsta žodį „išeik", tai jiems reiks iškeliauti nebaigus tarnystės, jei išgirsta žodį „neik", tai laimingai ištarnaus visus metus (7).

132. Vakarą paima gabalėlį švino (arba vaško) ir, jį sutirpinę, pila į šaltą vandenį. Paskum vandenį išpila, gauna šiokį tokį pavidalą ir iš jo ateitį spėja. Pav., jei gauna, tarsi, šautuvą — šauks kariuomenėn, vaiką — vaiko susilauks, arklį — pasidarys turtingas, žiedą — ištekės arba ves.

133. Kūčių vakarą padeda į lėkštę popieriaus ir uždega. Paskum, nepajudinę pelenų, neša prie sienos ir žiūri į šešelį. Ką ten pamato, tas ir atsitiks.

134. Paimk — staliuką, dvi žvaki, veidrodį ir užlipk ant aukšto. Ant staliuko pasistatyk veidrodį, užsidek žvakes ir žiūrėk. Pamatysi velnius, karstus, vandenį... Iš to galėsi spręsti apie savo ateitį. Taip darydavęs vienas vaikinas, bet daugelis bijodavę eiti, nes dažnai pamatydavę karstą — ir reikėdavę mirti.

(Iš J. Badaikienės, Šlekiškių k., Vabalninkų v.).

135. Kūčių vakarą žmonės eidavo žvaigždžių žiūrėti. Jeigu danguje būdavo daug žvaigždžių ir jos susibūrusios krūvomis, tai ženklas geriems metams (10).

136. Jei kūčių vakarą dangus žvaigždėtas, gerai vištos dės.

(Dargužių k., Pagirių v.).

137. Jei kūčių vakarą dangus žvaigždėtas, gerai gyvuliai augs (ib.).

138. Jei kūčių vakarą yra danguje daug žvaigždžių, bus daug grybų.

(Išlaužų k., Pagirių v.).

139. Jei kūčių vakarą pamatysi ant pagalvės vorą — būsi laimingas (37).

140. Pavalgę kūčias eina du aplink grįčią vienas priešais kitą. Vienas sako: „Kuč Kalėdos, kuč Kalėdos..." Antras sutikęs klausia: „Kas čia eina?" — „Dievas". (Daugiau nežinojo. — 37).

141. Kas pirmas pavalgo kūčias, tas pirmas ir mirs (25).

142. Kūčias pavalgius neiti į orą, nes kerėtojai leidžia tokį vėją, kuris gali užkerėti (6).

143. Kūčių vakarą visados šluoja grįčią, nes naktį apsilanko Marija ir Kristus. Išnešę šiukšles, merginos klausosi šunų lojimo. Iš kur šunys loja, iš ten bus piršliai (31).

144. Kūčių vakarą tėvai sustato ratu savo vaikus ir paduoda jiems po mažą terbelę. Paskum sėja žirnius. Kurio vaiko terbelėn daugiau žirnių įkrenta, tam reikia skirti didesnė dalis, ir priešingai (7).

145. Pavalgę kūčias pamažėl nuima nuo stalo šieną. Jei ant stalo paliko grūdų, tai bus geri metai, ir atvirkščiai (7).

146. Nuėmę nuo stalo kūčių šieną žiūri, kokių grūdų liko ant stalo. Mat, kitais metais tie javai geriausiai derėsią (5).

147. Jei vakarą nuo miško pusės pučia tirštas vėjas, bus daug riešutų, miškinių obuolių (9).

148. Kad važiuotų piršliai, parneša namo paliktas lauke akėčias (9).

149. Kas pirmutinis, parvažiavęs iš piemenėlių mišių, apliuobs gyvulius, tas pirmas ir nuo laukų nuims.

(Kurkliai, Pušalotas).

150. Kūčių naktį, sako, raganos jodinėjančios oru ant tuščių avilių.

Kartą vienas bernas įlindęs į avilį, ir raganos jį nunešusios į kažkokį kitą pasaulį, kur buvusi vasara, ir ten jos ėmusios žirniauti. Bernas iškišęs iš avilio ranką ir taip pat pasiraškęs žirnių. Paskum raganos sugrįžę atgal. Kai vakaruškose raganos gyrėsi, kad neturinčios iš kito pasaulio žirnių, bernas išsiėmęs iš kišenės žirnius ir parodęs. Paskum tas bernas ėmęs džiūti, ir nudžiūvęs (9).

151. Kūčių vakarą raganos, pasitepusios pažastis kažkokiais riebalais, joja ant avilių į žirnių šalį. Ką jos ten daro, nežinia (10).

152. Kūčių naktį raganos prie aketės vanojasi (25).

153. Jei nori kūčių vakarą pamatyti velnią, turi tris kartus apibėgti apie grįčią — ir prie durų jį rasi (21).

154. Norint atsiginti nuo raganų, reikia auksiniu rakteliu apibrėžti aplink save ratą arba padėti ilgą rožančių ir į vidurį atsistoti (23).

155. Seni žmonės, norėdami apsisaugoti nuo piktųjų dvasių, ima „aplotką" ir kiša po šelmeniu. (E. Jasevičiūtė, Viešintos).

156. Šeimininkė vakarą užsidega grabnyčią ir švęstu vandeniu šlaksto namus, kad apsisaugotų nuo visokių nelaimių.

(Joniškėlis).

157. Reikia iš grabnyčios pridirbti mažučių kryžiukų ir jais aplipinti visus namų kampus. Tuo būdu namus ir turtą nuo piktųjų dvasių apsaugosi (23).

158. Kad apsaugotum namus ir turtą nuo pavojų, kūčių vakarą išdegink duryse ir slenksčiuose kryžius (7).

159. Per užgavėnias įsiūti į marškinius sūrio gabalą ir nešioti jį per visą gavėnią. Velykų rytą su tais pačiais marškiniais nueiti bažnyčion. Jei bažnyčioj bus koks burtininkas, tai pamatysi ant jo galvos ragus.

(Velžio v., Panevėžio ap.).

160. Kūčių vakarą mergaitės nešukuoja galvų, nes nuo to pavasarį vištos rūtas iškapsto.

(Velžis).

161. Mergaitės kūčių dieną nesiprausia ir nesišukuoja. Tik pakūčiavusios prausiasi ir šukuojasi.

(Vabalninkai, 13).

162. Jei kūčios esti jaunam mėnesy, linus reikia sėti dirvone, jei sename — senoj dirvoj (12).

163. Kūčių vakarą negalima gulti nesukalbėjus poterių, nes labai baisūs sapnai kankins.

(Kudokaitė, Baibokų k., Krekenava).

164. Jei nori, kad miške gyvatė neįkirstų, tai atsimink, kokioj dienoj buvo kūčios.

(Velykių par.).

165. Jei kūčių vakarą kas ateina, tai tą laiko raganium (-ne), norinčiu pikta padaryti (32).

166. Jei kūčių vakarą svetimas žmogus ateina, tai jis (ji) esąs raganius (-nė) (2).

167. Jei kūčių vakarą yra svetys, jį vaišina ir džiaugiasi. Tatai esanti didelė laimė (5).

168. Kas kūčių vakarą vaikšto, tą dvasios vedžioja, ir jis negali atminti, kur reikia nueiti.

(Čelkių k., Rokiškio v.).

Kūčių burtai apie ištekėjimą bei vedimą.

169. Pavalgę kūčias eina į lauką ir klausosi, kurioje pusėje šunys loja. Iš ten bus piršliai (37).

170. Kūčių vakarą paklausyti, kur šunys loja — į tą kraštą reiks išvažiuoti.

(Panevėžys).

171. Pavalgius kūčias, mergaitės bėga basos malkų parsinešti. Iš kur girdi šunis lojant, iš ten bus piršliai (11).

172. Vakarą mergaitės išneša pelenus ir žiūri, iš kurios pusės vėjas pučia. Iš ten bus piršliai (32).

173. Išėjusios laukan griebia paeiliui malkų glėbį ir, įnešusios į vidų, skaito, pora ar lyka. Geriausia, kad malkos būtų vogtos, t. y., iš svetimos pašalės paimtos (37).

174. Vakarą išėjusios į kiemą mergaitės žiūri, į kur vėjas pučia — tenai nutekės, ir kur šunys loja — iš ten bus piršliai (3).

175. Jei kūčių naktį labai šunys loja, tai mėsaėde bus daug piršlių.

(Smilgių v., Panevėžio ap.).

176. Po kūčių eina tuinų skaityti. Jei viename prante randa po porą — ištekės, lyka — ne (2).

177. Baslių skaitymas. Prie tvoros priėjusios sako: „kuinas", — „kuinelis"... Jei paskutinis baslys „kuinas" — gaus našlį, jei „kuinelis" — berną (21).

178. Apkabina rankom kiek apima baslių (tuinų, štakietų) ir skaito: našlys, baslys... Jei paskutinis bus „našlys" — gaus našlį, jei baslys — berną. Taip pat traukia iš po staltiesės šienus ir skaičiuoja: našlys, baslys... (1).

179. Jei berniokams ar mergaitėms kūčiose pasitaiko kur eiti, jie būtinai turi pakelėje poromis skaičiuoti medžius, tvoras, stulpus (36).

180. Kūčių vakarą reikia paimti dvi žvaki, rankšluostį, veidrodį ir nueiti į negyvenamą trobesį. Uždegti žvakes, pastatyti veidrodį. Nubraukus rankšluosčiu rasą pamatys mylimąjį (15).

181. Paimti du veidrodžiu, sustatyti nugarom, o vidury padėt dubenį su vandeniu ir ilgai į jį žiūrėti. Tenai pamatysi mylimą. Pamačius reikia greit atimti veidrodžius, nes tas, kurį pamatysi, gali tave užmušti (6).

182. Pastato veidrodį, uždega dvi žvaki ir žiūri. Pamatęs vyrą (merginą), turi greit uždengti veidrodį ir atkirpti gabalėlį jo švarko. Jei nespėsi uždengti, gali tave pasmaugti. Ten pat galima pamatyti giltinę ar kita ką (16).

183. Naktį (12 v.) susitinka dvi draugi, paima veidrodį, uždega dvi žvaki ir padeda dvejas šukas. Katros šukas atėjęs vaikinas paims, už jo toji ištekės (38).

184. Padeda žemėj aukso žiedą, kreidos gabalą, ir duonos gabalą. Atneša vištą. Jei pirma griebs žiedą — ištekėsi, kreidą — mirsi, duoną — vargingai gyvensi (16).

185. Paima stiklą vandens, įleidžia ten šliūbinį žiedą, uždega dvi žvaki ir žiūri. Tenai pamatys tą, apie kurį galvoja (16).

186. Mergaitės ieško šarkos ir žiūri, kurion pusėn ji bus atsigręžusi. Antrą Kalėdų dieną laukia iš ten piršlių. Jei šarka tūpia ramiai, tiesiai — jaunasis bus lėtas, o jei kraipo uodegą į šalį — bus smarkus, drąsus (18).

187. Apsiauna klumpėm ir atsisėda prieš duris. Paskum meta klumpę per galvą. Jei nukrys pirštų galais į vidų — neapsives (neištekės, samdinys liks vietoje), ir atvirkščiai (20).

188. Atsisėda nugara į duris ir sviedžia per galvą ant pirštų galų pamautą kurpę. Jei kurpė nukris viršūne į lauką, neištekės (?), jei į vidų — atves svečių, t. y., bus piršliai. Vaikinams, rodos, čia turėtų būti atvirkščiai.

(Panevėžys).

189. Po kūčių sudeda kelių mergaičių kurpes į geldą ir niekoja. Kurios mergaitės kurpė pirma iškris, toji pirmoji ištekės (26).

190. Meta per vartus kurpę. Į katrą pusę bus pirštai, iš ten bus piršliai. Tą patį daro ir prieš Naujuosius Metus.

(K. Janušonytė, Panevėžio par.).

191. Paima batus ir matuoja per visą grįčią. Kurios batas pirma ant slenksčio užlips, tai ta pirma ištekės.

192. Valgant paskutinį kąsnelį reikia pusė kąsnelio nukąsti, o kitą pusę įsidėti į rankovę. Tik kad niekas nematytų. Tą vakarą daugiau nieko nekalbėti ir nueiti gulti. Ką sapnuosi, kas paduos gerti, tas bus tavo (25).

193. Vienas vaikinas veda daugelį susikibusių ir užsimerkusių mergaičių į klojimą arba į daržinę, kur yra nekultų javų. Jei kuri užsimerkusi dantimis ištrauks grūdingą varpą, gaus turtingą vyrą, ir atvirkščiai (25).

194. Vakarą eina prie stogo dantimis šiaudų traukytų. Jei ištrauksi šiaudų po porą — apsivesi (2).

195. Vakarą merginos daro „tiltelius". Paima priešingose šalyse išdaužtą lėkštę, iš plonų skalų padaro tiltelį ir pastato jį prie lovos. Jei naktį susapnuoja, kad kas joja, eina, važiuoja — tai tas bus jos vyras. Tiltelį gali ir kita padaryti ir slapčia padėti (25).

196. Reikia suvalgyti be duonos tris silkes ir, daugiau nieko neragavus, eiti gulti. Po galvomis padėti iš skalų padarytus lieptelius. Kas sapne tave perves per upę lieptu, tas bus tavo vyras (23).

197. Jei kūčių naktį tau nežinant padirba po tavo lova tiltą, tai su kuo sapne per tą tiltą važiuosi, tas bus tavo vyras (žmona) (6).

198. Kūčių vakarą mergaitės eina malkų vogti. Iš pavogtųjų malkų padaro palovy tiltą ir laukia sapnų (29).

199. Surašo į korteles eilę (paprastai 12) vardų (vyrai merginų, merginos vyrų) ir pasideda po pagalviu. Padeda ir kelias tuščias korteles. Rytą pabudę traukia vieną kortelę — ir tai bus jų draugininkų vardai. Jei ištraukia tuščią kortelę, tai dar neištekės.

200. Mergaitės prirašo ant kortelių vyriškų vardų, paima keturis kortų karalius ir viską sudeda po pagalviu. Naktį nubudusios traukia po vieną. Korta parodo jaunikio plauką (28).

201. Tą patį (kaip 198, 199) daro šv. Andriejaus ir šv. Jono išvakarėse. Traukia pirmąjį miegą numigusios.

(Kinčių k., Panevėžio par.).

202. Prieš šv. Andriejų (lapkr. 30 d.) mergaitės padeda po lova vandens bliūdą. Jei susapnuoja, kad kas tuo vandeniu prausiasi, tai tas bus jos vyras. — Prieš naktį privalgo kieto, sauso sūrio. Kas sapne pagirdys, už to ištekės.

(Žemaitija).

203. Sukarpo popierių mažais gabalėliais — ir ant vienų gabalėlių surašo vyriškus vardus, o ant kitų — moteriškus. Keleta popierėlių palieka tuščių. Paskum tuos popierėlius susuka į dūdeles ir vyriškus vardus supila į vieną dėžutę, o moteriškus — į kitą. Vaikinai traukia po vieną moterišką, o merginos — po vyrišką vardą ir paskum žiūri popierėlių. Katram (katrai) tenka baltas popierėlis, tas (ta) liks „ant ruginių šiaudų". Taip daro ir prieš Naujus Metus (34).

204. Naktį (12 v.) reikia nusivilkti nuogai, vienoj rankoj turėti žvakę, o antroj — veidrodį ir eiti tris kartus apie kaminą. Tenai sutiksi savąjį (38).

205. Vakarą merginos prineša ant aukšto visų valgių ir po truputį padeda prie kamino. 12 v. eina žiūrėti. Jei pamato vyriškį valgant, tai jis bus jos vyras (28).

206. Pavalgius kūčias nusiauti kojas ir tris kartus apibėgti apie trobą. Jei sutiksi vyrą, tai ištekėsi, jei moterį — ne (26).

207. Vakarą suleidžia visas vištas į pečelių. Paskui po vieną traukia, lesina ir girdo. Jei višta pirma lesa, tai vyras bus ne girtuoklis, jei geria — bus girtuoklis (38).

208. Mergaitės pasirenka po karvę ir po vakarienės eina jų pažiūrėti. Kurios karvė stovi, toji ištekės, o kurios guli — toji liks netekėjus.

(Ustronijos vienk., Vadaktėlių val.).

209. Nueiti svetiman gurban. Jei pirmiausia užtiksi jautį (vyras karvę), tai ištekėsi, ir atv. (33).

210. Merginos, susukusios keletą savo plaukų, degina juos ir prataria vyrišką vardą. Jei tas vyras netoli gyvena, tai ateina tą pačią naktį, o jei toli, tai rytą ir atėjęs klausia, kam jį šaukė (31).

211. 12 v. nakties užsidegti vaškinę žvakę ir žiūrėti po pečium. Ką pamatysi, už to ištekėsi bei tą vesi (26).

212. Po kūčių atsistoti ant stalo ir žiūrėti pro kojas į duris. Kas pasirodys, už to ištekėsi bei tą vesi. Tik reikia grįčioje būti vienai (vienam), ir stalas turi būti apdėtas kūčių valgiais (26).

213. Susukti tris kamuoliukus siūlų ir uždegti. Jei pakulos degdamos pasikelia, tai padegusi jas mergina ištekės (26).

214. Kūčių vakarą merginos gula išpintomis kasomis. Kas sapne supins, už to ištekės (37).

215. Jei ištraukia ilgą šiaudelį — toli nutekės, jei trumpą — arti (37).

216. Jei 12 v. eisi 3 kart apie grįčią, susitiksi jaunikį (37).

217. Paima du kibiru ir spyna surakina. Raktelius padeda po pagalviu. Kas sapne spyną atrakins, už to ištekės (37).

218. Po lova deda indą su žiedu. Jei sapne žiedą užmaus vaikinas, bus vestuvės (11).

219. Einant gulti reikia pasidėti raktus po pagalviu. Jei naktį prisisapnuos žmogus, prašąs to rakto, tai jis bus tavo vyras (12).

220. Prieš kūčių valgymą paimti durų raktą ir padėti jis toje vietoje, kur sėsi valgyti. Paskum išeiti už durų ir žiūrėti pro rakto skylutę. Tenai sėdės tavo būsimoji žmona.

(Šimonys).

221. Kūčias valgant pirmąjį kąsnelį kiša po staltiese. Tada naktį susapnuoja būsimą vyrą ar žmoną (2).

222. Eidamos gulti mergaitės papila ties lova rugių. Koks jaunikaitis sapne tuos rugius nupiaus, už to ištekės.

(Pabudžio k., Vabaln.).

223. Kai kada merginos (ir vaikinai) vakarą atsineša pakulų, padeda jas ant lėkštės ir uždega. Jei pakulos išsikelia aukštyn, tai apsipačiuos, o jei lėkštėj sudega, liks kaip buvę.

224. Paima stiklą vandens ir pašventytą žvakę. Įlašina kelis lašus sutirpyto vaško ir eina gulti. Sapne tikrai pamatys savo būsimąjį, būsimąją.

225. Vakarą mergaitės duoda gaidžiui duonos, grūdų ir vandens. Jei gaidys lesa duoną — gaus dykaduonį vyrą, jei grūdus — darbininką, jei geria vandenį — girtuoklį.

(Velžis).

226. Vidury grįčios merginos pasipila po krūvelę grūdų. Atneša gaidį ir, apnešę jį aplink krūvelę, stato jį vidurin: iš kieno krūvelės pirma les, toji pirma ištekės.

(Kinčių k., Panevėžio p.).

227. Seniau kūčių vakarą žmonės gaudydavę pečeliuje vištas. Kiek metų turės sugautoji višta, po tiek metų ištekės (2).

228. Įneša merginos į grįčią gaidį ir, laikydamos jį rankoje, pakiša jam bliūdą su vandeniu. Jei gaidys žiūri į vandenį — ištekės, jei nežiūri — liks netekėjusios.

(Radauskas, Gikonių k., Rozalimo v.).

229. Mergaitės deda ant slenksčio po sližyką ir įsileidžia šunį. Kurios padėtą sližyką šuo pirma suės, toji pirma ištekės (21).

230. Vakarą mergaitės palakina šunį ir išleidžia jį oran. Jei šuo loja, atvažiuos piršliai, jei neloja — neatvažiuos.

(Radauskai, Roz. v.).

231. Eidamos gulti mergaitės šluoja trobą. Šluodamos eina atbulos iki lovos. Prišlavusios iki lovos, meta šluotą ir nežiūrėdamos į ją atsigula. Naktį prisisapnuoja būsimas vyras.

(Litkūnų k., Rozalimo v.).

232. Reikia pirmąjį duonos kąsnį valgyti su kiekvienu valgiu, o likusią dalį padėti po pagalviu. Prisisapnuos būsimas vyras (37).

233. Vakarienės liekanas suneša į kitą kambarį (arba ten pat palieka, jei nieko nėra), sudeda viską ant stalo, uždega žvakę ir išeina. 12 val. būriančioji mergina ateina į tą kambarį ir už stalo jai pasirodo jos būsimasis. Pasirodęs greit išnyksta.

(V. Vaitkevičius, Vilkiškių k., Pumpėnų v.).

234. Po lėkštėmis pavožia žiedą, kaspiną ir raktą. Tada mergaitės pasiskiria vieną tų lėkščių. Jei randa raktelį — galės šeimininkauti, jei žiedą — ištekės, jei kaspiną — teks toli keliauti (4).

235. Parsineša iš klėties žirnių ir pasidalija po saują. Paskum skaito — lyka, ar pora.

(Nausodės k., Raguvos val.).

236. Šeimininkė, susikvietusi mergaites, išbarsto asloje žirnių saują. Visos skuba rinkti ir skaito — lyka, ar pora. Paskum eina šunų lojimo klausyti (34).

237. Kūrenant krosnį, mergaitės pila saują žirnių ir greit bėga laukan. Jei bėgdamos išgirsta žirnius cypiant, tai greit ištekės, o jei neišgirsta — nuliūsta.

(Pabudžių k., Vabalninkai, 13).

238. Į bliūdą ar į kibirą įmeta mažą rūtų vainikėlį. Jei vainikėlis plaukia artyn, bus piršliai, jei tolyn — nebus.

(Rozalimas).

239. Pripila bliūdą vandens. Ant bliūdo krašto priklijuoja popierėlius su vyrų vardais. Kiekvieno popierėlio viršūnė pakelta. Paskum įdeda į bliūdą kartono gabalėlį su degančiu žvakigaliu ir pastumia. Žvakė degdama plaukioja ir uždega popierėlį. Mergaitė išskaito vyrišką vardą (34).

240. Už devynių dienų prieš kūčias suskaityti vakarais po 12 žvaigždžių — ir kūčių naktį prisisapnuos 12 vaikinų, iš kurių galėsi vieną, kuris geriau patiks, pasirinkti. Tik paskum turi nepamiršti jo veido: kai ims piršliai lankytis, galėsi jį pažinti. Jei naktys būtų apsiniaukusios, tai šio burto negalima daryti (34).

241. Paima kiekviena po 12 siūlų ir nežiūrėdamos suraišioja vienų galus su kitų. Jei išeina vienas vainikas, ištekės po metų, jei du — po dvejų... Jei joks vainikas neišeina, liks „ant ruginių šiaudų". Kiekviena savo siūlus raišioja atskirai (34).

242. Paima bliūdą vandens ir ima smarkiai vienon pusėn sukti. Kai vanduo ima suktis verpetu, įmeta du angliu. Jei vanduo besisukdamas suneša juos į vieną vietą, tai mergaitė ištekės, ir atvirkščiai (34).

243. Susirenka bernaičiai ir merginos 12 val. nakties. Paima be vinių staliuką ir visi prisiliečia rankomis. Paskum viena merginų balsu pašaukia kurio nors šventojo vardą. Tada klausinėja, kaip ilgai gyvens, kaip greit ištekės... Klausimams staliukas atsako taukšėjimu dviejom kojom į aslą (34).

244. Vakarą nusipinti rūtų vainikėlį ir išėjus į kiemą pamojuoti į visas puses. Paskum eiti gulti. Kas tą naktį prisisapnuos, tas bus jos vyras, ir ji žinos jau, iš kurio jis bus krašto. Tą vainikėlį reikia ir gulint turėti ant galvos (34).

245. Merginos, pavalgiusios kūčias, turi uždengti stalą baltu popierium ir pasistatyti prieš save veidrodį. Prieš veidrodį pasistatyti stiklinę, o iš šalių — žvakes. Norint burti turi pripilti pilną stiklinę vandens ir įmesti šliūbinį žiedą. Paskum tris kartus kelti tą žiedą aukštyn ir vėl leisti į stiklinę. Po to žiūrėti veidrody į žiedo vidurį. Ką žiedo vidury išvysi, už to ištekėsi.

(V. Kindurytė, Labeikių dv., Leliūnų v., Utenos ap.).

Kalėdos.

246. Kalėdų rytą, tuoj atsikėlus, negalima nieko dirbti: nei grįčios šluoti, nei krosnies kurti... (2).

247. Kalėdų rytą eina kuo anksčiausia gyvulių šerti. Mat, sako, rudenį greičiau nudirbsią laukus (18).

248. Kalėdų rytą visų pirma reikia pagiedoti šventas giesmes, paskum pavalgyti šaltų valgių: pyrago, sūrio, košelenos (2).

249. Kad gyvuliai vestųs, iš ryto valgo iš vakaro išvirtą ir į gabalėlius sukapotą mėsą. Geria vadinamąjį šermukšnyną, kad kitais metais sodai derėtų (7).

250. Kalėdų pirmą dieną tegalima valgyti tik tuos valgius, kurie padaryti kūčiose.

(Vidugirių k., Saločių v.).

251. Kalėdų rytą pirmiausia valgydavę po gabalėlį Dievo pyrago, paskum paprastą pyragą su taukais, nugraibytais nuo skystimo, kuriame virdavo mėsą. Galop valgydavo mėsos, ir taip pasistiprinę eidavo bažnyčion.

(Gumbelių k., Vabalninkai).

252. Parėję iš bažnyčios, pirmiausia būtinai valgydavę miežinio pyrago (ib).

253. Moterys ir mergaitės slėpdavo iš rudens riešutus, o per Kalėdas gausiai visiems dalydavo (ib).

254. Kalėdų pirmą dieną negalima valgyti su peiliu, nes ištiks nelaimė (37).

255. Pirmą Kalėdų dieną negalima galvos šukuoti, nes žvirbliai rūtas kapos (27).

256. Pirmą Kalėdų dieną mergaitės galvų nešukuoja, kad vištos darželių nekapstytų, nesiprausia, malkų neskaldo, valgių neverda, tik šaltam orui esant krosnį pasikuria.

(Joniškėlis).

257. Pavalgę kūčias šaukštus sustato ant stalo vieną į kitą paremtus. Kieno Kalėdų rytą randa parvirtusį šaukštą, tas pirmas mirs (25).

258. Rytą žiūri, kieno šaukštas kaip padėtas. Kieno aukštielninkas — tai tas tuoj mirs, kieno kniūpščias — tas gyvens (11).

259. Jei pirmą Kalėdų dieną iš šieno byra grūdai, bus geri metai, jei nebyra — blogi (14).

260. Šeimininkas, pakėlęs nuo stalo šieną, žiūri, kokį grūdą „Kristus gimdamas atnešė", tai toki javai labiausiai derėsią (8).

261. Kai Kalėdų rytą nuneša gyvuliams nuo stalo nuimtą šieną, tai esti „gyvulių kūčios" (22).

262. Kalėdų rytą kūčių šieną atiduoda karvėms ir avelėms todel, kad jautis ir avinėlis ėjo Kristaus pūsti (šildyti) (22).

263. Arkliams kūčių šieno neduoda, nes arklys nėjo Kristaus pūsti.

264. Anksti Kalėdų rytą išneša nuo stalo šieną ir padalija visiems gyvuliams. Tada gyvuliai nebūna pikti ir vienas kito nebado (3).

265. Kalėdų rytą duodavo ir tebeduoda gyvuliams po saują avižų: mat, ir jie naktį meldėsi (13).

266. Kalėdų rytą visiems gyvuliams duoda to šieno, kuris buvo padėtas ant kūčių stalo. Tada Dievas laiminsiąs gyvulius (1).

267. Pirmą Kalėdų dieną šeimininkai paleisdavę visus gyvulius iš tvartų. Iš jų linksmumo spręsdavę apie metų gerumą (2).

268. Per Kalėdas gyvulius reikia šerti tik šienu (2).

269. Pirmą Kalėdų dieną vaikai eina palangėmis ir bliauna gėriukų balsu. Kieno palangėje subliovė, tam bus laimingi metai. Už tai vaikams duoda dovanų: pyrago ir t. t. (3).

270. Pirmą Kalėdų dieną lesina vištas lauke, kad jos per metus tvarkingai dėtų kiaušinius ir neiškriktų (3).

271. Likusius kūčių valgius anksti rytą atiduodavę gyvuliams, paukščiams. Jei likdavo grucės, tai ją ypač vištoms skirdavę, kad jos per ištisus metus gerai dėtų kiaušinius (13).

272. Per Kalėdas žadina bites, kad jos daug medaus neštų (7).

273. Kalėdų rytą bitėms duoda virintų kviečių ir „aplotkų". Tai bičių kūčios.

(Dargužių k., Pagirių v.).

274. Seniau pirmą Kalėdų dieną niekas nesilankydavo į svečius. Taip pat krosnies nekūrendavo (14).

275. Pirmą Kalėdų dieną negalima eiti į svečius; tik namie galima padainuoti, pašokti (3).

276. Pirmą Kalėdų dieną negalima, ypač vaikams, niekur eiti. Kas eina, tas būsiąs ištvirkėlis (2).

277. Nuo Kalėdų iki Trijų Karalių visi vakarai vadindavosi „šventavakariais". Per tą laiką nieko negalima dirbti (verpti, malti), nebent tik plunksnas plėšyti (19).

278. Laiką nuo Kalėdų iki Trijų Karalių žmonės vadina „tarpušvenčiu". Per tą laiką visi vyrai ir moterys plėšydavo plunksnas. Dabar to papročio nebesilaikoma (10).

279. Nuo Kalėdų ligi Trijų Karalių vakarais reikia užbaigti darbus (pav., jei verpia, tai kuodelio nepalikti prie ratelio), kad laumės, neturėdamos ko veikti, išeitų į kitus namus. Mat, laumės tuo laiku ieško sau darbo visiems metams (7).

280. Kas tarpušvenčiu mala, to avys vasarą kaituliu suksis (4).

281. Tarpušvenčiu negalima verpti, nes avys kaituliu suksis. Taip pat negalima ir lopyti, nes avys margus gėryčius ves (3).

282. Kad avys daug gėriukų vestų, reikia Kalėdų rytą eiti į rarotas po du ar tris žmones iš kiemo.

(Vilkiškių k., Pumpėnų v.).

283. Jei Kalėdų rytą ateis svečias vyras, tai avelės ves aviniukus, jei moteris — avytes.

(Naumiestis, Panevėžio apskr.).

284. Tarpušvenčiu eidavo žmonės per kaimus piemenimis persirengę priminti, kaip piemenys ieškojo gimusio Kristaus (23).

285. Kalėdų pirmą dieną eidavę seni žmonės per kaimynus ir sveikindavę šiais žodžiais: „Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus, sveiki sulaukę šventų Kalėdų!" Šeimininkai atsakydavę: „Ir su tamsta" (38).

286. Jei Kalėdų rytą ateina kaimynas, jam uždaromos durys ir klausiama, kuo vardu Bernelis. Jis turi atsakyti giedodamas kokią nors Kalėdų giesmę. Jei jis nesusipranta taip atsakyti, tai visai jo neįsileidžia į vidų (7).

287. Pirmą Kalėdų dieną visą laiką sodžiuose giedodavę šventas Kalėdų giesmes. Vakarą sueidavę į vieną kiemą ir giedodavę rožančių. Pasibaigus giedojimui atnešdavo muziką, ir pats šeimininkas pradėdavo šokti. Tada būdavo baigtas adventas ir pradėtas mėsaėdas (38).

288. Kalėdos trunka iki Trijų Karalių. Tuo metu vakarais moterims negalima verpti, nes kandys siūlus sukapos (38).

289. Prieš Kalėdas reikia grąžinti visas skolas. Jei negrąžinsi, visus metus būsi skolingas (27).

290. Einant į bažnyčią reikia apsivilkti naujais rūbais. Tada galėsi bažnyčioje pamatyti raganas ir sužinosi jų darbus (31).

291. Jei per Kalėdas miškas esti šarmotas, bet nėra didelio šalčio, tai vasara bus lytinga ir su didelėmis perkūnijomis (35).

292. Jei Martynas ant ledo, tai Kalėdos ant vandens, ir atvirkščiai (37).

293. Jei Kalėdos baltos, tai Velykos bus žalios, ir atvirkščiai (7).

294. Kalėdos trukdavusios 3—4 dienas. Trečią ir ketvirtą dieną žmonės vaikščiodavę po kiemus, šokdavę, gerdavę alų (12).

295. Kalėdos trukdavusios keturias dienas. Paskutinė diena — tai „ledų diena". Per tą visą dieną žmonės melsdavęsi, kad Dievas apsaugotų javus nuo ledų.

(Vabalninkai).

296. Kalėdas vadina „ledų diena". Kas per Kalėdas dirba, tam ledai javus išmuš (4).

297. Jei pirmą Kalėdų dieną ateidavęs žydas, tai būdavęs didelis laimės ženklas (2).

298. Jei Kalėdų metu važiuodamas išvirsi — bus geri metai (33).

299. Per Kalėdas daro „Kalėdų diedą". Tarpušvenčiu pakiemiais vaikščioja „Trys Karaliai". Naujųjų Metų šventavakary taisosi „Senųjų Metų diedu" (33).

300. Pirmą Kalėdų dieną vaikai daro „varmasą": eina didelė vaikų grandinė paskui vienas kitą už juostų nusitvėrę ir kiekviename kieme prašo dovanų.

(Čelkių k., Rokiškis).

Kalėdų žaidimai.

301. Meškos vedimas. Vakaruškose apdėdavo vyrą nuo galvos iki kojų samanokais, apsukdavo vadelėm, veidą išpaišydavo — ir jis vesdavo mergaites šokti. Mergaitės neidavo, tada jis imdavo prie jų trintis ir visas išpaišydavo (39).

302. Kralikai. Dviem vaikiukam nuvelka marškinius. Į tų marškinių rankoves sukiša kojas, o padalkas suriša ant galvos. Jie bėgioja ir šoka (39).

303. Bičių spietimas. Po aukštiniu pastato kubilą. Į tą kubilą įkelia du vaikiuku ir paduoda jiem po adatą. Kubilą užriša paklode. Prie kubilo priveda merginą ir sako: „bizz, bizz..." Vaikai iš kubilo pradeda tą merginą badyti. Tada nuo aukštinio lieja vandenį. Vaikai iš kubilo išbėga visi šlapi ir sako: „Bitės spiečia" (39).

304. Gervės kepimas. Vienas senis atsigula ant krosnies, o antras susisuka rankšluostį ir mušdamas į krosnį sako: „Kepi, kepi gervę". Nuo krosnies atsako: „Tegùl kẽpi, kur nékepi". Tas, kur žemėje, šitaip atsako: „Katràs katró?" Nuo pečiaus pasako vaikino ir merginos vardus. Paskum esti vestuvės. Jaunuosius susodina ant suolo. Kitas vyras duoda šliūbą. Liepia jiems bučiuotis, o jei nesibučiuoja, tai juos su vadelėm muša. Paskum visi šoka (39).

305. Dadulio vedimas. Apvelka vyrą išverstais kailiniais. Ant nugaros uždeda sėtuvę, o ant sėtuvės — pagalvį. Kiti vyrai jį veda į vakaruškas. Priėję prie durų klausia: „Ar galima?" Šeimininkė atsako: „Galima". Visi sueina į vidų. Dadulis lenda prie mergaičių, o jos nori jam numesti nuo nugaros pagalvį. Jis su lazda ginasi. Žaidimas baigiasi tada, kai vyrui nuo nugaros numeta pagalvį (39).

306. Jei šeimininkė, pirmą Kalėdų dieną eidama į tvartą karvių melžti, sutinka kaimynę, nešančią tuščius kibirus, tai sako, kad dabar užtrūksiančios karvės, nes kaimynė pieną išnešė (36).

307. Šv. Andriejaus dienoj reikia nurėkšti vyšnios šakelė ir pamerkti ji vandenin. Jeigu Kalėdų metu toji šakelė bus išsprogusi,

tai tas žmogus ves. Trys seserys Riaubaitės iš Kurklių par. taip yra padariusios: vienai išsprogo — ir toji tikrai ištekėjo.

(Iš Medišauskaitės, Pilviškių k., Kurklių par., užr. E. Šukytė).

308. Vasarą įmesti skruzdėlynan rupūžę, po kelių dienų išimti jos kaulus ir laikyti iki Kalėdų. Žmogus, laikąs rankoje tuos griaučius, darosi nematomas.

(Iš J. Augulio, Račiupėnų k., Kupiškio v., užr. M. Černauskas).

Naujieji Metai.

309. Naujųjų Metų vakarą žmonės vadindavę ir „kūčių vakaru" ir gamindavę tuos pačius valgius, kuriuos gamina kūčioms. Kai kurie dar ir „aplotkų" pasilikdavę (38).

310. Naujųjų Metų išvakares vadina „kūčelėm". Įprasta būdavę krūvoj susirinkus laukti Naujųjų Metų, t. y., 12 v. Tada liedavę iš švino „laimes" ir žiūrėdavę į jų šešėlius.

(O. Stasiukaitytė, Išlaužų k., Pagirių v.).

311. N. Metų išvakarės vadinasi „kūčėlės", bet valgių jom jau nebegamina (3).

312. N. Metų išvakarėse ruošiamos kūčelės, tik šieno nededama ir kai kurių valgių (aplotkų, rasalo, silkių ir grybų) neduodama (40).

313. Taip pat esti kūčios ir prieš N. M. Jose valgo pieną ir mėsą. Taip daro Ustronijos vienk., prie Vadaktėlių.

314. Jei per N. Metus sninga dienos metu, tai mirs daugiau jaunųjų, jei naktį — tai senųjų (18).

315. Jei N. Metų diena giedri, tai bus geras derlius (40).

316. Jei per N. Metus šąla, bus šiltos Velykos.

317. N. Metų naktį lanko namus raganos ir, jei jos randa kur nebaigtą darbą, ten apsigyvena visiems metams (7).

318. Per N. Metus įsidėk užantin kietą sūrį ir nešiok jį dieną naktį iki Užugavėnių. Užugavėniose nueik kur į vakaruškas — ir ten prie tavęs prieis ragana ir sakys tau: „Ką tu čia tą nieką nešiojiesi? Mesk!" Bet sūrio nereikia išmesti, o tik raganą peržegnoti — ir ji atsitrauks. Taip galima pažinti raganas.

(Kupiškis. Plg. 159).

319. N. Metų vidunaktį, niekam nematant, žiūrėk į veidrodį — ir pamatysi ateitį.

(Panevėžys).

320. Vaikai per N. Metus labai saugosi, kad tėvai jų nebartų ir nemuštų, nes jei bars ir muš, tai per visus metus taip tęsias.

(Velžis).

321. Per N. Metus stengiasi geriausiai valgyti, nes, sako, taip teksią valgyti ir per kiaurus metus.

(Zarasai, 13).

322. Per N. Metus nesibara, nesikolioja, nesimuša, kortomis nelošia, nes bijo, kad per visus metus taip nereikėtų daryti (13).

323. Jei per N. Metus ką ištinka nelaimė, tai visi metai bus nelaimingi.

324. Jei per N. Metus mergina sučiumpa sau vaikiną, tai per kiaurus metus jai jų netrūks.

325. Jei per N. Metus pagriūsi, būsi nelaimingas.

(Vabalninkai. 13).

326. Kokios naujienos (linksmos, liūdnos...) N. Metuose, tokios bus ir per visus metus (1).

327. Ką dirbsi per N. Metus, tą dirbsi per visus metus (1).

328. Kokia N. Metų diena, toki bus visi metai (1).

329. N. Metų sapnas parodo būsimą tais metais gyvenimą (1).

330. N. Metuose stengiasi visus darbus greičiausiai padirbti. Jei per N. Metus gaišuosi, tai per visus metus būsi atsilikęs (1).

331. N. Metuose stengiasi anksti atsikelti. Jei užsimigsi, tai visus metus būsi miegalis (1).

332. Jei per N. Metus barsies ir pyksi, tai ir per visus metus reiks bartis ir pykti (2).

333. Jei per N. Metus kieme yra daug šarkų, tai per visus metus bus daug svečių (32) ir (2).

334. Jei per N. Metus pirma ateina moteris — bus nelaimingi metai, jei vyras — laimingi, jei žydas — labai laimingi (1).

335. Jei per N. Metus šerkšnas — bus geri metai. Jei ore dideli rūkai — labai mirs žmonės.

(Joniškėlis).

336. Jei ūkininkas, išvažiavęs per N. Metus pasivažinėti, išvirsta, tai jam gerai linai derės.

(Panevėžys).

337. Jei per N. Metus saulė skaisti, bus geri metai, jei neskaisti — blogi (12).

338. N. Metų dieną žmonės stengiasi vienas kitam už akių užbėgti, greičiau apsiruošti, kad per visus metus būtų visur pirmas (9.)

339. N. Metų rytą du vyru suneria rankas, padaro vadinamąją „kumelę" ir vaikščioja po sodžių. Kurian kieman įeina, ten prasideda vakaruškos (11).

340. Vakarais nuo Kalėdų iki Trijų Karalių nereikia nerti — nekirmys mėsa (33).

341. N. Metų naktį raganos aveles nukerpa arba bent lopiniais iškarpo (12).

342. Kad apsisaugotum nuo raganų, reikia su uždegta grabnyčia pereiti kryžmai per tvartą (12).

343. Per N. Metus nereikia stovinčiam valgyti, nes tada per tuos metus daug suvalgysi (37).

344. N. Metų išvakarėse pripilti dubenį vandens, prirašyti į korteles įvairių žodžių ir sumesti į vandenį. Ant dėžutės prilipdyti žvakutę ir pasukus vandenį paleisti ją plaukioti. Prie kurios kortelės ji sustos, tas ir išsipildys (26).

345. Vaikinas N. Metų naktį, likęs vienas kambary, užsidega dvi žvaki ir terp jų pastato veidrodį. Paskum nusigręžia ir pasilenkęs žiūri pro kojas į veidrodį — ir ten pamato savo ateitį. Taip pat daro ir mergaitės. Viena motina pasakojo, kad taip būrusi jos duktė ir pamačiusi karstą. Ir tikrai ji mirusi. Taip atsitikę prieš trejetą metų (34).

346. N. Metų naktį pasilieka kambary vienui viena mergaitė. Sulaukusi 12 v. uždega 12 žvakių ir tarp jų pastato veidrodį. Niekur nesidairydama ilgai žiūri į tą veidrodį — ir pamato savo ateitį (34).

347. Jei laukiant N. Metų esti svečių, tai šeimininkė šitaip daro: 12 v. papraša visus svečius išeiti į kitą kambarį, o ji pripila kiekvienam stiklinę arbatos, ir į arbatą pripila gero konjako. Paskum, užgesinus kambary lempą ir uždegus visas stiklines, kviečia visus svečius ir prašo juos užimti savo vietas. Kieno stiklinėje liepsnelė ilgiau degs, tas ilgiau gyvens.

(Vitartų dvaras, Pasvalio v., Biržų ap.).

348. Naktį prieš N. Metus susirenka mergaitės ir šitaip buria: paima popieriaus lakštą ir nupiešia jame ratą, o aplink tą ratą surašo visas raides abėcėlės tvarka. Paskum paima mažą lėkštelę ir jos dugne pažymi juodą tašką. Tada tą lėkštelę apvožia vidury to rato ir visos uždeda ant jos rankas ir šildo ją. Po kiek laiko viena mer-

gaitė pašaukia mirusiojo vėlę, paklausia, kieno (kokio žmogaus) ji yra, ir ar atsakinės į jų klausimus. Lėkštelė vaikščioja po vidurį rato, pažymėtu juodu tašku renka raides, iš kurių ir sudaro savo klausimams atsakymus (34).

349. Mergaitė, pamačius patekėjusį jauną mėnesį, nė žingsnio neturi toliau žengti. Jai reikia pažiūrėti, ką turi užmynusi jos koja. Kas ten bebūtų (akmenėlis, skiedra...), ji turi tą daiktą paimti ir laikyti iki paskutiniosios senųjų metų dienos. Naktį prieš N. Metus, eidama gulti, ji turi tą daiktelį padėti po pagalviu — ir sapne pamatys savo ateitį (34).

350. Prieš N. Metus padeda po lėkštėmis duonos, žiedą, žemių... Paskum kiekvienas pasiskiria sau lėkštę. Kuris randa duoną — bus per metus sotus, kuris randa žiedą — ves, kuris randa žemių — mirs... (Šeduva).

351. Per N. Metus ima lygią (be kampų) stiklinę, pripila jon vandens, pastato ją ant rūkomojo popieriaus, įmeta šliūbinį žiedą — ir žiūri. Vanduo sujuda — ir žmogus pamato savo ateitį. (Baibokai, Krekenava).

352. N. Metų vakarą pila į vandenį smalos ir iš susidariusių figūrų spėja savo ateitį (20).

353. Prieš N. Metus lieja šviną. Iš nusiliejusių figūrų sprendžia, kas ištiks: karstas — mirtis, kryžius — vargingas gyvenimas, širdis — meilė, paukšteliai — bučiuosies, karūna — garbė... (25).

354. Prieš guldamos mergaitės padeda po lova puodą vandens ir ant viršaus uždeda pagaliuką. Koks naktį prisisapnuoja vaikinas, einąs lieptu per upę, tas ir bus jos laukiamasis (10).

355. Norėdamos sužinoti savo vyro turtingumą, vakarą mergaitės bėga žabų traukti. Jei ištraukia šakotą žabą, gaus turtingą vyrą, jei lygų — plikį (10).

356. Per N. Metus po viena „aplotka" pavožia rožančių (davatkystė), po antra — žiedą (vedybos), po trečia — žemių (mirtis) ir paskum sumaišo lėkštes ir renkasi vieną jų. (Baibokai, Krekenava).

357. Prieš N. Metus po lėkštėmis pavožia žiedą (vedybos), raktą (šeimininkystė), vandens (girtuoklis vyras), smėlio (mirtis) ir paskum sumaišiusios lėkštes, kurią nors pasirenka. (Zarasai. 13).

358. Vėlų vakarą prieš N. M. merginos bėga į vištinyčią, pagriebia patamsy pirmą pasitaikiusią vištą ir nešasi ją trobon. Žemėj

paberia grūdų, padeda vandens ir pastato veidrodį. Jei višta pirma lesa — bus turtingas vyras, jei geria — girtuoklis, jei į veidrodį žiūri ir snapą taisosi — gražus, bet dabita (10).

359. N. Metų naktį susitikus vyrą reikia paklausti, kuo jis vardu. Toks bus ir vyro vardas (30).

360. N. Metų vakarą pripilk dubenį vandens ir padėk švarų rankšluostį. Kas tuo vandeniu nusipraus ir rankšluosčiu nusišluostys, tas tave ves.

(Panevėžys).

361. N. Metų priešvakary padaro iš pirštų vadinamąjį „šulnelį" ir prieš eisiant gulti tokią pat formą įspaudžia pagalvy. Kas atjos prie to šulnelio girdyti žirgo arba, kas pats gers, tas bus tavasis (25).

362. Prieš N. Metus padeda po pagalviu šukas arba spyną. Kas galvą sušukuos arba kas spyną atrakins, už to ištekėsi (16).

363. N. Metų vakarą susirenka vaikinai ir merginos. Norėdami sužinoti, kas ką myli, šitaip daro: visi sustoja aplink stalą; vienas(a) paklausia: „Kas iš šių mergaičių (vaikinų) mane myli (daboja)?" Tada uždega degtuką ir, apvertę jį galvute žemyn, pastato jį ant stalo. Degtukas stovi stačias ir dega. Kai jau baigia degti, tai nupučia ir žiūri, į kurią mergaitę (vaikiną) degtukas ims linkti (36).

364. Nuo kūčių iki N. Metų kiekvieną vakarą galima šitaip burti: padėti ant žemės lentelę, pastatyti veidrodį, iš šalių žvakes, o ant lentelės paberti grūdų, padėti žiedą, duonos, pirštuką, vandens puodelį ir pinigą. Tada pagauti vištą ir paleisti ją ant tos lentelės. Jei višta pirma lesa grūdus — vyras bus ūkininkas, jei pirštuką — siuvėjas, jei pinigą — turtuolis, jei vandens geria — girtuoklis, o jei į vandenį žiūri — dabita. Jei lesa žiedą — ištekėsi, nelesa — liksi netekėjus.

(V. Kindurytė, Labeikių dv., Leliūnų v., Utenos ap.).

365. Trijų Karalių vidunaktį reikia žiūrėti į mėnulį. Vieną valandą pažiūrėjus nusiprausti, paskum dar valandą žiūrėti — ir atsigulti. Tada pasirodys balta, neaiški šmėkla — ir tu nubusi. Jei šmėkla klaus, tu atsakysi, jei tu klausi, ji atsakys — ir taip sužinosi savo ateitį.

(N. Gildutaitė, Kėginių k., Kupiškio v.).

366. Reikia paimti pašventintos Trijų Karalių kreidos ir susirasti tokią vietą, kur nė vienas žmogus dar nėra stovėjęs. Paėmus tą kreidą, reikia apibrėžti aplink save ratą tiek didelį, kiek tik

galima pasiekti. Tada reikia pašaukti kipšuką ir prašyti jį pinigų: „Duok man 9000, 900, 90, 9!" Kai jis duos, neimti iš jo rankos — tegul įmeta į ratą. Kai pinigai bus rate, reikia paklausti: „Ar aš tau neskolingas?" Jis atsakys: „Ne". Tada gali pasiimti pinigus ir drožti namo.

(V. Glebavičiūtė, Kučių k., Ramygalos v.).

367. Kad apsigintų nuo piktųjų dvasių, Trijų Karalių išvakarėse rašo ant durų ir langų kryželius ir raides: + G + M + B. Sako — „krikštus deda" (19).

ŠALTINIAI.

(1). A. Smailys, Molainių k., Velšio v., Panevėžio ap.
(2). P. Žalnieriūnaitė, Šapalų k., Kupiškio v.
(3). V. Šlapelis, Geiminių k., Šimonių v., Panevėžio ap.
(4). Juozas Kuodys, Užkalnių k., Ramygalos v.
(5). St. Pikšrys, Žvirblių k., Ramygalos v.
(6). V. Glebavičiūtė, Kučių k., Ramygalos v.
(7). E. Zmitrytė, Rokiškis.
(8). M. Belušytė, Vakagalių k., Ramygalos v.
(9). I. Ūdras, Garšvių k., Naujamiesčio v.
(10). V. Šimoliūnaitė, Meškalaukio k., Joniškėlio v., Biržų aps.
(11). J. Velikonis, Kupiškis.
(12) ir (39). K. Abukevičiūtė, Šeškų k., Piniavos v., Panevėžio ap., (iš Misiūno).
(13). Ė. Pečiulytė, Zarasai — Vabalninkas (Šlėkiškių k.).
(14). B. Balbieris, Atkočiškio k., Viešintų v. (iš Br. Deveikio).
(15). B. Valiokaitė, Naujamiestis, Panevėžio ap.
(16). Slavinskaitė, Panevėžio m.
(17). A. Zostautaitė, Vakagalių k., Ramygalos v.
(18). E. Jurgaitytė, Daniūnų k., Joniškėlio v.
(19). P. Rastauskaitė, Romangalių k., Vabalninkų v.
(20). B. Taujenytė, Ylakių m., Mažeikių ap.
(21). A. Strikulis, Ančiškių par.
(22). J. Žulys, Pabaisko par., Ukmergės ap.
(23). Radkevičiūtė, Panevėžio m.
(24). St. Banevičiūtė, Naujamiestis, Panevėžio ap.
(25). N. Gildutaitė, Keginių k., Kupiškio v.
(26). Banevičiūtė, Naujamiestis.
(27). A. Krikščiūnaitė, Mučiūnų k. Krekenavos v.
(28). K. Jurevičius, Spirakiai, Panevėžio aps.
(29). P. Petronis, Račiupėnų k., Kupiškio v.
(30). V. Kindurytė, Labeikių dv., Leliūnų v., Utenos ap.
(31). P. Dzevečkaitė, Vidugirių k., Saločių v.
(32). St. Kučinskaitė, Božių k., Vabalninkų v.
(33). E. Šukytė, Pilviškių k., Kurklių par.
(34). A. Baltrašiūnaitė, Pasvalio m., Biržų ap.
(35). V. Rapšytė, Grąsčių k., Krekenavos v.
(36). A. Baltrašiūnaitė, Užstakių k. ir Vitartų dv., Pasvalio v., Biržų ap.
(37). J. Balys, Kupiškis, Panevėžio ap.
(38). E. Jasevičiūtė, Jokūbiškio v., Viešintų v., Panev.
(39). Žiūr. (12).
(40). Vl. Raila, Dargužių k., Pagirių v.

Tautosakos rinkimo programa.

P a s t a b a. Negana tautosaka užrašinėti, — reikia ji taip užrašinėti, kad užrašai atitiktų mokslo reikalavimus. Šiuo tikslu čia ir duodama „Tautosakos rinkimo programa". Ji yra paimta iš rusų tautosakos rinkimo komisijos nustatytos programos ir pritaikyta mūsų reikalams. Suprantama, ne visuomet tautosakos rinkėjas galės atsakyti į čia minimus visus klausimus; tačiau vis tik reikėtų stengtis, kiek galint, atsakyti į juos. Kai kurie klausimai įvairiuose skyriuose pasikartoja, nes jie mokslo atžvilgiu yra labai svarbūs.

I. Bendros pastabos.

A. Ką užrašinėti?

1. Užrašinėti reikia visi tautosakos kūriniai: įvairaus turinio pasakojimai: pasakos, padavimai, anekdotai; įvairios rūšies dainos; burtai, liaudies maldos; patarlės, priežodžiai; mįslės; dramatiški veikalai — liaudies vaidinimų tekstai (visoki Kalėdų meto ar užgavėnių vaidybiniai žaidimai ir t. t.) ir t. t.

2. Užrašinėti tautosakos kūrinius, liečiančius ir naujausių laikų reiškinius: karą, politinius įvykius ir t. t.

3. Užrašinėti ir tokius pasakojimus, dainas ir t. t., kurie jau yra atspausdinti įvairiuose leidiniuose.

B. Kaip užrašinėti?

4. Viską reikia užrašinėti tiksliai, ką sako ar dainuoja; nereikia varžytis pasikartojimais, pasitaikančiais pasakojime, nereikia apleisti ir pasakojančio kalbos nedarnumų, storžieviškų bei perdaug atvirų pasakymų.

5. Reikia stengtis užrašinėti ta tarme bei šneka, kuria kalba (žemaičių, aukštaičių, kupiškėnų, dzūkų, kapsų ir t. t.). Nuolatiniai posakiai, mėgiamieji žodeliai, pasakojančiojo kalbos struktūra reikia stengtis išlaikyti taip, kaip sako, — neatpasakoti savo žodžiais. Pagal išgalę reikia žymėti kirčius.

6. Jeigu pasakotojo kalboje pasitaiko nesuprantami žodžiai ar pasakymai, reikia prašyti tai paaiškinti.

7. Pasakojimo ar dainos metu nestabdyti dainininko ar pasakotojo. Jei tiktai klausytojo tylėjimas sukelia pasakotojui nemalonaus jausmo, jaudina ar varžo, tai reikia jis paskatinti bei padrąsinti savo pastabomis bei klausimais.

8. Jei galima, tai del užrašų tikslumo reikia naudotis fonografu ar stenograma.

9. Jeigu užrašęs dainą, pasaką ir t. t. rinkėjas abejoja, ar jo užrašas yra tikslus, tai reikia tą pat išklausyti dar kartą. Antrą kartą beklausant pastebėtas naujas kalbos formules ar turinio pakeitimus reikia išnauja užrašyti (geriausia — paraštėse), — pirmame užraše nieko nereikia braukti.

C. Iš ko užrašinėti?

10. Reikia užrašinėti iš kiekvieno, mokančio dainą, pasaką ir t. t. vistiek, ar tai bus suaugęs, ar vaikas: blogai padainuotas ar papasakotas dalykas mokslui taip pat turi reikšmės.

11. Reikia stengtis užrašinėti itin iš beraščių.

12. Pasistengti sužinoti, kas toje ar kitoje vietoje yra laikomas geriausiu pasakotoju (-ja) ar dainininku (-ke), ir užrašyti pasakas, dainas, ir kt. jų išdėstyme.

13. Sužinoti, ar nėra tokių asmenų, kurie patys moka sudėti dainas, pasakas ir kt., ir pasistengti iš jų surašyti jų dainas, pasakas ir t. t.

14. Pasistengti surašyti visa, kas yra žinoma toje ar kitoje vietoje, — iš kiekvieno, kas jam yra žinoma. Jei nepavyks užrašyti iš kiekvieno pasakotojo visa, ką jis žino, tai užrašyti bent trumpą turinį jam žinomų dalykų, ar bent pažymėti dalykų pavadinimą bei temą.

15. Jei paaiškės, kad kurioj nors apylinkėj kuri daina, pasaka, kuris burtas ar kt. yra itin plačiai žinomi, tai reikia pasistengti šį dalyką užrašyti iš kiek galint didesnio žmonių skaičiaus.

D. Koki daviniai reikia pridėti prie kiekvieno tautosakos dalykų užrašo?

16. Pažymėti, iš *ko* užrašyta: vyro, moters, vaiko.

17. Duoti kiek galima pilnesnę pasakotojo ar dainininko biografiją.

18. Nurodyti, *iš kur* jis kilęs, jo amžius, jo verslas, pareigos, koki jo ypatingi požymiai (sveikas, ligotas, linksmas, piktas, prietaringas ir t. t.).

19. Nurodyti jo raštingumo laipsnį.

20. Pažymėti, *iš ko* dainininkas ar pasakotojas išmoko dainuoti ar pasakoti ir kokiomis aplinkybėmis.

21. Sužinoti, iš kur (gal iš knygos?) dainininkas ar pasakotojas paėmė pasaką, dainą ir kt. (Klausinėti, kai kūrinys bus jau užrašytas).

22. Pažymėti, kur užrašyta: apskritis, miestas, valsčius, kaimas, vienkiemis.

23. Nurodyti apytikrį vietos atstumą nuo miesto, miestelio, geležinkelio stoties, valsčiaus, mokyklos.

24. Nurodyti apylinkės gyventojų sudėtį: vieni lietuviai, ar yra gudų, sentikių, lenkų, totorių ir kt.?

25. Pažymėti apylinkės gyventojų religiją (katalikai, protestantai...).

26. Nurodyti: seni gyventojai ar naujakuriai, čiabuviai ar atėjūnai.

27. Nurodyti, ar vaikščioja kur uždarbiauti ir kur būtent (miestan, Latvijon...?).

28. Pažymėti apylinkės verslą (ar vien tiktai žemdirbiai, ar yra kokios dirbtuvės, pavyzdžiui, juostų audimo, keramikos, ir kt.).

29. Ar yra apylinkėj biblioteka, ar skaito knygas?

30. Ar yra apylinkėj kokios organizacijos? Prie kokių priklauso dainininkai - pasakininkai? Ką tos organizacijos veikia?

31. Nurodyti, kada užrašyta (metai, mėnuo, diena).

32. Nurodyti, jei galima, ar seniai ta ar kita daina, pasaka ir kt. yra žinoma užrašomoje vietoje, t. y. — ar jos laikomos senobiškomis ar naujoviškomis.

33. Kaip vadina tą ar kitą veikalą - kūrinį?

34. Kaip į jį žiūri senoji ir jaunoji karta (rimtai, pašiepiamai, paniekinamai?).

35. Jeigu kuris tautosakos kūrinys yra jungiamas su apeigomis (daina, burtas, mįslė ir kt.), tai reikia *duoti tikslus apeigos aprašymas*, — aprašyti visus veikėjų veiksmus ir visus daiktus, apeigoje vartojamus. Geistina, jei tik galima, nufotografuoti visus veiksmus, visus dalyvius, visus apeigoje vartojamus daiktus. Čia geriausiai būtų filmos nuotraukos, — nesant jų, galima pasitenkinti ir paprastomis fotografijomis. Nesant fotografijos aparato, galima pasitenkinti ir paprastu piešiniu. Apeigose vartojamus daiktus geriausiai būtų atsiųsti Tautosakos rinkimo komisijai, kuri vėliau juos patalpins į tinkamą muziejų.

36. Pažymėti, ar aprašinėtojas patsai matė apeigą, ar jam kas kitas pasakojo apie ją? Jei kitas pasakojo: ar tai buvo apeigos dalyvis, ar pašalinis žmogus? Kaip jis žiūrėjo į apeigą — neigiamai, pašiepiamai, tikėjo ja ir t. t.

37. *Tiksliai* pažymėti, su kokiu apeigos momentu yra susijusi daina, pasaka...? To itin reikia žiūrėti, jei nepavyksta aprašyti visą apeigą.

38. Jei apeiga aprašyta iš keleto žmonių pasakojimo, — pažymėti, kas ką sakė.

39. Jei tautosakos kūrinys (dialogai, dainos, mįslės ir t. t.) yra jungiamas su vaidyba, nudavimu, burimu ar šiaip kuriuo veiksmu, — *tiksliai* aprašyti vaidybą, veiksmą, burimą, šokį, darbą.

40. Jeigu vaidyboje ar veiksme vartojami koki daiktai (lėlės, kaukės ir kt.), reikia ir juos tiksliai aprašyti, lygiai, kaip ir tam veiksmui naudojamus kostiumus. Gerai būtų padaryti filmos ar fotografijos nuotrauką.

41. Nurodyti vaidybos metą ir aprašyti veiksmo vietą.

42. Aprašyti aplinkybes, kuriomis pasakoja ar dainuoja (vakarą, prie darbo...).

43. Pažymėti klausančiųjų nuotaiką, jų pažiūras į dainą ar pasaką, jų pastabas del dainos bei pasakos ir kt.

II. Specializuotos pastabos.

A. Kaip užrašinėti dainas?

1. Dainas reikia užrašinėti visas, įvairiausio turinio — senas ir naujas; žinoma, ir įvairiausios formos (ilgas ir visai trumpas) dainas.

2. Užrašinėti raudas prie numirėlio, našlaičių raudas ir t. t.

3. Užrašinėti nuotakos „verkavimus“, naujokų „aimanas“.

4. Užrašinėti refrenus („priedainius“) — giedamus šokant, žaidžiant, dirbant.

5. Užrašinėti dainas apie įvykius ir asmenis — istoriškus bei legendarinius, apie gyvus ir seniai mirusius; užrašinėti kareivių, naujokų, piemenų, vaikų dainas ir t. t.

6. Užrašinėti jumoristiškas ir satiriškas dainas (be kitų, ir nukreiptas prieš priešą, susikūrusias politiniu pagrindu).

7. Užrašinėti religinio turinio eiliuotą tautosaką, pažymint, kaip kur kokią formą vadina (giesmė, daina...).

8. Užrašinėti e i l e s (iš knygų), kurios dainuojamos dainos teisėmis.

9. Užrašinėti „dainuškas“, „pliauškalus“ ir kt. trumpas dainas.

10. Užrašinėti vestuvių dainas (sąryšy su apeigomis).

11. Užrašinėti lopšines, sutartines ir t. t. (sąryšy su veiksmu).

12. Užrašinėti burtų ir darbo dainas.

13. Pažymėti, ar tai yra choralas ar pavieniui dainuojama daina.

14. Kaip ją žmonės vietoje vadina?

15. Jei choralas — kokiu būdu dainuojamas (antifoniniu, sutartiniu ir t. t.)?

16. Kokį akompanimentą vartoja (kanklės, skudučiai, armonika, trepsėjimas, plojimas rankomis)?

17. Kas dainuoja?

18. Pažymėti, ar daina nėra jungiama su kokia nors apeiga.

19. Ar nėra daina jungiama su kuriuo nors metų laiku?

20. Pažymėti, ar galima tą pačią dainą dainuoti įvairiais metų laikais, įvairiose aplinkybėse bei apeigose.

21. Ar nėra daina sujungiama su kokiu veiksmu: šokiu, žaislu, darbu, burtu?

22. Pažymėti, prie kokių darbų dainos dainuojamos?

23. Ar nėra tam tikrų dainų, skiriamų tam ar kitam darbui (žuvininkų, artojų, rugiapiūtės, linarūtės ir t. t. ir t. t.)?

24. Pažymėti, ar dainą dainuoja vakaruškose, „baliuose“, susiėjimuose.

25. Pažymėti, ar yra įvairioms dainoms atskiri dainininkai (vestuvėms, sutartinėms, darbinėms ir t. t.).

26. Pažymėti, pas ką tie dainininkai mokėsi.

27. Pažymėti, kaip užrašinėjamoj apylinkėj vadina *dainininkų dainavimo manerą* bei *atskiras dainų rūšis?*

28. Kur tik galima, užrašinėti dainos motyvą.

29. *Aprašyti dainavimo manerą.*

30. Sužinoti, ar aprašinėjamos vietos gyventojai nesinaudoja spausdintais dainų rinkiniais bei rankraščiais su dainomis?

31. Jei galima, prisiųsti rankraščio originalą, arba nurašyti nuo jo tikslų nuorašą; mažiausia, jį aprašyti ir pažymėti, kas jį sudarė ir sudarinėja.

32. Užrašinėti „ubagų giesmes" arba duoti bent jų sąrašą.

B. Kaip užrašinėti įvairaus turinio pasakojimus?

1. Reikia užrašinėti įvairiausio turinio pasakojimus, pažymint, kaip kuris žmonėse vadinas (pasaka, padavimas ir t. t.).

2. Užrašinėti pasakas stebuklingo turinio.

3. Užrašinėti buities, jumoristines pasakas.

4. Užrašinėti pasakas apie gyvulius.

5. Jei prie pasakos yra priešdėlis (priskazka), pažymėti (užrašius pasaką), ar jis jungiasi su pasaka.

6. Pažymėti, prie kokių pasakų pridedamas priešdėlis.

7. Pažymėti, ar pasaką sako kokiu nors ypatingu būdu.

8. Pažymėti, ar pasakos sakymo būdas pareina nuo pasakos turinio, ar pasakotojo noro bei sugebėjimo sakyti?

9. Ar kurios nors pasakos dalys yra dainuojamos?

10. Jeigu kurios nors pasakos dalys yra kartojamos, užrašyti *visus* pakartojimus.

11. Pažymėti, ar pasakotojas pertraukia pasaką kokiais nors samprotavimais, neturinčiais ryšio su pasakos turiniu, bei pastabomis. Surašyti samprotavimus ir pastabas.

12. Ar klausytojai pertraukia pasakojimą savo pastabomis, pagyrimais, šauksmais (surašyti visas pastabas ir pažymėti tas pasakos vietas, apie kurias kalba tos pastabos?

13. Pažymėti, kaip žiūri pasakotojas ir klausytojai į pasaką (tiki ja? juokias? patenkinti?).

14. Pažymėti, kokio įspūdžio daro pasaka klausytojams?

15. Užrašinėti religinio turinio pasakas: apie bibliejinius įvykius (seno ir naujo įstatymo), apie šventuosius, apie stebuklingus paveikslus, kryžius, šventas vietas: šulinius, versmes, šilus, ežerus, akmenis ir t. t.; apie angelų pasirodymą, apie šventų paveikslų ar bažnyčių pradingimą ir t. t.; apie pasaulio įkūrimą ir galą, apie antikristą.

16. Užrašinėti pasakojimus apie piktas dvasias, — miškines, namines, vandenines; apie numirėlius, sugrįžusius iš ano pasaulio, apie raganas, vilkolokus (oborotenį').

17. Užrašinėti pasakojimus apie įvairias tautas (praeities ir dabarties), apie gyvulius, paukščius, žuvis, vabzdžius, augalus, medžius, žoles, gėles, dangaus kūnus, apie stichijas, vėją, ugnį, audrą ir t. t.

18. Užrašinėti pasakojimus apie „užkeiktas" („nečystas") vietas, kalvas, akmenis, paminklus, apie vietas, kur užrausti turtai ir t. t.

19. Užrašinėti istorinio turinio pasakojimus: apie karalius, karžygius, visuomenės veikėjus, apie buvusius karus, politinius įvykius (pav., apie „paliokiją").

20. Užrašinėti anekdotus ir jumoristiškus pasakojimus apie tautas, apie įvairių luomų ir būklių asmenis, apie priešus, apie piktas pačias, apie kvailius ir t. t.

21. Pažymėti, jei galima, to ar kito anekdoto susikūrimo priežastį.

22. Užrašinėti pasakojimus apie sodžiaus gyvenimą, apie gyvenimą fabrikuose, miestuose, Amerikoj (ir kitose užsienio šalyse), praeities atsiminimus, apie baudžiavą, apie keliones į sostines ir į šiaip miestus, apie klajones, karo žygius.

23. Užrašinėti pasakojimus apie atsitikimus su žvėrimis ir gyvatėmis, su undinėmis, vilkolokais, miškiniais...; su raganiais ir raganomis; pasakojimus apie užkerėjimą ir t. t.

24. Užrašinėti pasakojimus apie sapnus, apie regėjimus (budint), apie pranašystes ir pamėnus, apie įvairius pranašingus reiškinius, surištus su karu, su politiniais įvykiais.

25. Pažymėti, kaip žiūri pasakotojas į tai, ką jis sako, ir kaip žiūri jo klausytojai.

26. Pažymėti, kokios aplinkybės gimdo stebuklingo turinio pasakų pasakojimą.

27. Pažymėti, kokios aplinkybės gimdo to ar kito turinio pasipasakojimą.

28. Pažymėti, kokios knygos ir paveikslai yra išsiplatinę aprašinėjamoj vietoj.

C. Kaip užrašinėti burtus?

1. Tiksliai reikia užrašinėti burtus, tai yra *žodžius*, vartojamus: a) savęs, kitų asmenų, gyvulių apsaugojimui *nuo ligos, blogos akies,*

nuo raganiaus ir blogo žmogaus, nuo neteisingo teismo, nuo laukinio žvėries, nuo visokios negerovės, gaisro, sušalimo, potvinio, vėtros ir t. t.

b) kad *sektųsi įvairiais gyvenimo atsitikimais* (įmonėse, teisme, medžioklėj, santykiuose su žmonėmis; meilėj, priešų rūstybės sušvelninime);

c) įvairias *ligas begydant;*

d) *šeimos ir ūkio reikaluose* (gyvulininkystė, bitininkystė ir t. t., vaikų užmigdymas ir t. t.);

e) Užkeikimai vagiui, galvažudžiui *surasti;*

f) Užkeikimai *paveikti* gamtą (pašaukti lietų, pasiųsti sausmetį, krušą ir t. t.).

g) Užkeikimai *palenkti savo naudai* kito žmogaus valią;

h) Užkeikimai, siekiantys kitiems *bloga padaryti* (ligos pasiuntimas, šeimos gerbuvio išardymas).

2. Pažymėtini, kokiu vardu aprašomojoj vietoje yra vadinami tie stebukladariai žodžiai („čeras", „burtas", „šnabždinys" ir kt.?).

3. Pažymėti, ar visi burtai yra vadinami vienu vardu, ar kiekviena burtų rūšis turi atskirą vardą?

4. Pažymėti, ar aprašomojoj vietoj daug žmonių moka burti, ar burtai yra tenai plačiai vartojami?

5. Pažymėti, ar burimas nėra tiktai tam tikro nedidelio žmonių skaičiaus „privalumas"?

6. Kas daugiausia moka burti - užkeikti?

7. Pažymėti, *kada vyksta* aprašomasai burimas (dienos, nakties metu?).

9. Pažymėti, ar burtai nėra jungiami su šia bei kita apeiga?

10. Ar beburiant nėra vartojamas koks nors daiktas?

11. Pažymėti, kokios turi būti sudarytos būrimo aplinkybės?

12. Pažymėti, kokių sąlygų turi prisilaikyti *tasai, kam* buriama.

13. Ar yra nurodomi asmenys, kurių verslas būtų susijęs su mokėjimu burti (malūninkas, bitininkas, dvasininkas ir t. t.).

14. Jeigu valstiečio šeimoje yra kur surašyti burtai, tai reikėtų gauti rankraštį. Jei to padaryti negalima, tai tiksliai surašyti nuorašą.

15. Pažymėti, kur yra rankraštis su burtais.

16. Kokius burtus reikia nešioti su savim?

17. Ar nešiojami įsiūti į drabužius: burtai, maldos, slėpiningi žodžiai?

18. Kam burtininkas perleidžia savo burtus, kada ir prie kokių aplinkybių?

19. Prie kokių aplinkybių galima burtus perleisti?

D. Kaip užrašinėti patarles?

1. Užrašinėti patarles, priežodžius, mitrius posakius, juokus, pravardes.

3. Pažymėti, koks buvo akstinas tam ar kitam priežodžiui susikurti?

4. Jeigu žmonėse yra žinomas pasakojimas, susijęs su rūpima patarle, priežodžiu ir kt., — užrašyti ir pasakojimą.

5. Pažymėti, kas pagimdo juoką (pajuoką)?

6. Pažymėti, kodel duota ta ar kita pravardė?

7. Surašyti priežodžius ir „nuosprendžius" iš vestuvių apeigų. Tai reikėtų įterpti į vestuvių aprašymą; jeigu rinkėjas vestuvių apeigų nėra aprašęs, tai reikia pažymėti, kada įvyksta tie ar kiti „nuosprendžiai", pajuokiantys pravardžiavimai ir kt.

E. Kaip užrašinėti mįsles?

1. Mįsles užrašinėti su atsakymais; jei yra keli atsakymai, — visus surašyti, jei atsakymas jau pamirštas, užrašyti vieną mįslę.

2. Jei atsakymas nesuprantamas: prašyti jį paaiškinti.

3. Surašinėti suaugusių mįsles.

4. Surašinėti vaikų mįsles.

5. Kaip žmonės mįslę vadina, kaip į ją žiūri?

6. Pažymėti, ar mįslė nėra susijus su kokia nors apeiga bei žaidimu?

7. Jei galima, pažymėti, kaip mįsles sudaro.

8. Jei galima, sužinoti, kokios mįslės yra žinomos iš senų laikų, kokios yra sukurtos neseniai (pav., del karo, politinių įvykių).

F. Kaip užrašinėti dramatinius kūrinius ir vaidybą?

1. Reikia užrašinėti visus dramatinius liaudies veikalus, tiek žodžius, tiek ir vaidybą aprašinėti.

2. Ar nefiguruoja dramatiniuose kūriniuose istoriški asmens, karo ar politinių įvykių dalyviai?

3. Nurodyti, *kur* (grįčia, daržinė, kiemas, kluonas) ir kada (metų ir dienos laikas) vyksta dramatiniai vaidinimai.

4. Nurodyti, kas juose dalyvauja.

5. Prie kokių aplinkybių vyksta dramatiniai vaidinimai?

6. Užrašyti dialogus, kalbas („kvieslių", „piršlių" ir t. t.).

7. Surašyti, kaip žiūrovai reaguoja į vaidinimus.

8. Ar žiūrovai netrukdo vaidinimo savo pastabomis (surašyti ir pastabas)?

9. Pažymėti, ar vaidintojai neįtraukia į kalbą ir žiūrovų (aprašyti šito įtraukimo priemones).

Pastaba. Į šiuos vaidinimus neįeina vadinamieji „lietuviški vakarai" — vaidinimai iš knygos, kurių aprašymo programa bus vėliau paduota skyrium — platesnė.

Be aukščiau minėtų tautosakos formų, reikia užrašinėti ir įvairius žodžius bei paskyrimus, kuriuose bent kiek atsispindi žmonių pasaulėžiūra, — kurie yra kūrybinės vaizduotės vaisius. Pavyzdžiui, a) užrašinėti įvairius gerus linkėjimus, b) piktus linkėjimus ir prakeikimus, c) piemenų, pardavėjų, nešėjų šūkavimus ir t. t.

Aukščiau išdėstytoj programoj kaikurie klausimai labai suskaldyti į smulkmenas. Tos smulkmenos tačiau neturėtų rinkėjo gąsdinti, jos turi dvigubos naudos, būtent: a) jos gelbsti ir rinkėjui pačiam specializuotis bei klasifikuoti renkamąją tautosakos medžiagą net beužrašinėjant, jos sutvarko rinkėjo darbą, b) be to, jos gelbės mokslininkui, kuris tyrinės surinktąją medžiagą: jei rinkėjas beužrašinėdamas nepainios medžiagos — jis sutaupys ilgus mėnesius brangaus laiko ne vienam mokslininkui.

Tautosakos Komisijos gauta medžiaga

(Nuo 1930 m. III. 10 iki V. 3)

Eilės Nr.	Kur patiekė	Dainų	pasakų	padavimų	dainuškų	priež.	prietarų	mįslių	patarlių	smulk.
1	J. Žiurlys (iš Kupiškio apyl.)	23	—	—	—	—	—	—	—	5
2	Vl. Tiškus (iš Betygalos apyl.)	200	—	—	—	—	—	—	—	—
3	„Jaunųjų Pasaulis" (iš Dzūkijos)	31	—	—	—	27	—	35	—	—
4	A. Rimkus (iš Viekšnių apyl.)	—	—	—	11	4	7	—	—	7
5	A. Čampė (iš Kauno)	5	—	—	—	—	—	—	—	—
6	E. Mileikaitė (iš Panevėžio)	8	—	—	—	—	—	—	—	—
7	J. Žiurlys (iš Kupiškio apyl.)	6	—	—	14	—	—	—	—	—
8	J. Purtulys (iš Pandėlio vals.)	3	—	—	—	19	—	—	—	—
9	B. Zaleskis (iš Dusėtų)	209	48	—	—	—	518	218	—	—
10	P. Gaidamavičius (iš Šešuolių v.)	62	—	—	—	—	—	—	—	—
11	V. Petkevičius (iš Pasvalio apyl)	—	—	—	—	7	—	25	—	2
12	K. Sedlauskas (iš Grinkiškio apyl.)	1	8	—	—	30	—	20	—	—
13	V. Šlevytė (iš Josvainių v.)	10	2	—	—	—	—	—	—	—
14	J. Vaitekūnas (iš Kupiškio v.)	90	—	—	—	—	—	—	—	—
15	E. Mileikaitė (iš Panevėžio)	8	—	—	—	—	—	—	—	—
16	S. Kuzma (iš Šilosėdų)	1	—	—	—	—	—	—	—	—
17	V. Nausėda (iš Naumiesčio apyl.)	54	—	—	—	—	—	—	—	—
18	Liet. Šviet. D-ja „Rytas" (iš Vilnijos)	61	—	—	—	—	—	—	—	—
19	„	10	—	—	—	—	—	—	—	—
20	J. Nebringienė (iš Kalneliškių apyl.)	8	—	—	—	—	—	—	—	—
21	J. Balys (iš Kupiškio ap.)	42	—	—	—	—	—	—	—	—
22	P. Barkauskas (iš Naumiesčio)	201	17	44	—	—	—	70	304	44
23	M. Grigonis (iš Rozalimo apyl.)	—	—	—	—	—	—	192	—	—
24	J. Čiuta (iš Joniškio apyl.)	—	—	—	—	—	—	—	3043	—
25	J. Strolia (iš Tauragės apyl.)	504	—	—	—		—	—	—	—
26	P. Šeidys (iš Šakių apyl.)	25	6	—	—	—	—	—	—	—
27	J. Čiuta (iš Joniškio apyl.)	150	—	—	—	—	—	—	—	—
	Viso	1712	81	14	25	87	525	560	3347	58

TURINYS

Pusl.

P. Vaičiūnas. Redakcijos žodis 3
V. Mykolaitis. Tautosakos reikšmė 6
Prof. V. Krėvė Mickevičius. Tautosakos rinkimo darbas ir jo sunkumas 14
V. Krėvė Mickevičius. Mūsų paukščiai 17
Gegutė tautosakoj 17
I. Gegtuė liaudies legendose 18
II. Gegužė burtuose ir prietaruose 35
IV. Gegužė žaidimuose 40
IV. Gegutė patarlėse ir priežodžiuose 45
V. Gegutė pamėgdžiojimuose 48
I. Gandras liaudies legendose 48
II. Gandras liaudies burtuose ir prietaruose . . . 63
III. Gandras liaudies priežodžiuose ir patarlėse . 69
IV. Gandras pamėgdžiojimuose 71
I. Karvelis liaudies legendose 73
II. Karvelis burtuose ir prietaruose 83
III. Karvelis liaudies priežodžiuose ir patarlėse . 86
IV. Karvelio pamėgdžiojimai (kalba) 89
V. Krėvė Mickevičius. Šarūnas 90
I Šarūnas liaudies legendose 91
II Šarūnas liaudies dainose 112
J. Balys. Kalėdų papročiai ir burtai 124
Tautosakos rinkimo programa 154
Tautos komisijos gauta medžiaga 164